

Əvəz Süleyman

DƏRD YAZANIN DƏRDİ

BAKİ-YAZIÇI-2010

Az2
2010

Ə 44

Əvəzə Süleyman
“**Dərd yazanın dərdi**”
(povest və hekayələr)

Bakı, “YAZIÇI” nəşriyyatı - 2010, 192 səh.

Redaktor: Şəmsi Vəfadar
Rəssam: Vüsalə Qocayeva

BBKC 63

Kitabda müasir həyatda hər an rastlaşdığımız, yaşadığımız, gördüklərimiz yazıcının dili ilə obrazlı şəkildə təsvir olunmuşdur.

“Dərd yazanın dərdi”, “Dərdsiz ana”, “Özgə qazancı”, “İki məhəbbət” hekayələrindəki hadisələr gündəlik həyatda rast gəldiklərimizdir.

Yazıçı “Dərd yazanın dərdi” kitabında toplanmış povest və hekayələri oxuyub düşünməyə çağırır.

Ə 5204000085 - (458) 21-10 (qrifli nəşr)
M - 656 - 2010

© Yazıçı

*Səhrlərinizi axtaran rəqib onu
gizlətməyə çalışan dostdan
faydalıdır.*

Leonardo Da Vinci

*Yaşadıqlarımızı hekayə
güzgüsündə kitabdakı kimi
gördüm.*

Əvəx Süleyman

...BAXMAQ SİZDƏN (povest)

Mərkəzi göz klinikasına müalicəyə getmişdim. Sonaxanım adlı 48-50 yaşında bir qadını əməliyyata gətirmişdilər. O, cərrah otağına girəndə, - "can qardaş", - dedi, - "iki gözümlü sənə qurban demişəm qurbanlarımı kəsdirməyə gedirəm." - Hamı bu sözlərə təəcüb qaldı. Nigaran baxışları görən Çobanağa dayı bu hekayəti sizə nəql etdiyim kimi danışdı. Nazar Şirəliyevin bacısı Sonaxanımın gözlərinin ağlamaqdan tutulduğunu dedi. Çobanağa dayı özü də Nazar Şirəliyevlə addım-addım gəzən yaxın qohumu idi. Cərrah stolundan götürülən Sonaxanımı görən Çobanağa kişi:

- Can bacı, mənim də bu iki gözümlü sənə qurban olsun, - deyib əllərini göyə açdı.

Bu dəfə işdən xəbəri olanların, elə mənim də gözlərim doldu.

Kişi mənim daha çox həyacanlandığımı görəndə:

- Oğul, ona görə də ana-bacı dərd çəkən olur. Sırrını anana de, yoxsa bacına de. Heç biri yoxsa, divara de, - dedi.

Əlini mənə uzatdı. Bir saatlıq tanışlıq sanki 20 illik dostluğa, ürək, qəm yanğısına çevrilmişdi. O, çıxıb getdi. Mənsə qaldım Nazarın başına gələnlərlə dərdləşməyə. Bunları sonradan yazıya köçürtdüm. Yazmaq məndən, dünyaya baxmaq sizdən.

Son zamanlar iqlimin çox dəyişməsindən gedən söhbətlər məni çox düşündürürdü. Kimisi günahkar Yaradanı, kimisi də böyük dövlətləri görürdü. Axı dünyanı yandıran silahların gücü,

əlbəttə, təbiəti pozmaya bilməzdi. Çoxları da elə günahı bu silahlarda görürdü. Görəsən, bu silahların insan ömrü üçün qənim kəsildiyini kim bilmir? “Hamı kimi mən də bütün təbiətə olmuşların başında insanı görürəm” - deyən Rəhim kişiye elə oğlu Nazar da tərəfdar çıxırdı.

Nazar uşaqlıqdan belə idi. Anası bacılarını döyəndə Nazar anasından çıxardı. Atasının anasına hirsli tutsa idi, atasına tərəf durardı. Onda başa düşmüşdü Rəhim kişi bu uşağın gələcəyini.

- Arvad, bilirsən bu Nazar kim olacaq?

- Kişi, kim olacaq?

- Nə sənin, nə də mənim nəslimdə olmayan, çox tanınan, böyük adam.

- A kişi, sən Allah, nədən bilirsən?

- Elə bir neçə il bundan qabaq qaşqa inəyin balasını satmadın? Təkidlə dedin ki, bu buzov çox südlü inək olacaq. Nazarın canı üçün indi vedrəni doldurub dururam ayağa. Arvad, görəsən, mən ölü, sən diri. Əgər nazar mən deyən olmasa, onda mən Rəhim heç. Yadında saxla dediklərimi.

Elə bu anda, Nazar əlində orta məktəb attestatı içəri girdi:

- Ata, indi buna nə deyirsən? Bax, bütün qiymətlərim əla. Bircə dördüm var. İnstituta girsəm mənə nə alacaqsan?

- Bilirəm, oğul, girecəksən, özün də çox yaxşı oxuyacaqsan. Hətta ananı da sevindirib varlı bir ailədən qız da sevəcəksən, - deyib kişi güldü və alıb attestata baxdı.

Anası Nazarın boynuna sarıldı, attestatı alıb öpdü, gözünün üstünə qoydu, qəhərləndi, göz yaşını saxlaya bilməyib ağladı. Nazarın uzun, yaraşlıq boyu, biçimli vücudu, gülümsər üzü, seçilən yeniyetməliyi anaya xoş gəldi, şirin gəldi. Təkrar-təkrar qucaqladı Nazarı, öpdü, öpdü. Evə cumdu, atasının Rəhimə bağışladığı nişan üzüyünü götürüb Nazarın barmağına keçirtti. Öpdü təkrar Nazarı”, - can, bala”, - dedi. “Allahın nəzərindən düşməyəsən” - qollarını göyə açdı.

Rəhim kişi:

- Arvad, uşaq üçün nə dua elədin?
- Ürəyimdən keçəni, ay Rəhim.
- Onda qoy mən də ürəyimdən keçəni deyim.
- De, sən Nazarın canı, de.
- Mən də istəyirəm, Yaradan Nazardan insafı, vicdanı, abır-həyanı almasın. Ona ləyaqətli bir ömür qismət eləsin.

Ana bir də çevrilib Nazarın qəm görməyən boyuna baxdı və kişini süzüb gülümsədi.

Nazar adını qəbul siyahısında görəndə gözləri tutuldu. Oxudu təzədən. Tər basdı onu. İstilik gəldi bədəninə, istilik gəldi bütün həyatına. Darlıq etdi ona politexnik institununun həyəti. Çıxdı küçəyə. Bakının xoş, küləkli bir günü idi. Bütün qəbul olunanlar kimi, Nazarın da içərisində sevinc dolu arzular bir-birini yalayır-dı. Arzu ilə sevinc tələbələrin ürəyini, ilk dərs gününü, sevimli institut müəllimlərinin görüşlərini ürəklərində çevirirdilər.

Bakı küləkləri isə avqust istisini şəhərdən süpürüb dənizə tö-kürdü. Onda insanlara bir sərinlik gəlirdi. Hərdən tənbəllik edib dinmirdi, Bakı küləkləri. Onda insanlar sahil parkına doğru yön alır, ya da plyajlara üz tuturdular. Belə günləri bəziləri yaddaşı-na hopdurub qısa saxlayırdı. Qışın xoş günlərində xatirəyə çevri-lirdi bu günlər. Bu günə Bakı özünün qayğısız insanları ilə 10 avqust 1978-ci ilini yaşayırdı. Dedim ki, qayğısız idi insanlar. Bəli, tələbələr təhsil haqqı barədə, insanlar yaşamaq barədə, uşaqlarsa oxumaq, mənsəb sahibi olmaq üçün düşünmürdülər. Hərə özü üçün sanki daşı-daş üstə qoyurdu. Ata-ana işə tələsirdi. Onların borcu bu idi. Hamını iş yeri gözləyirdi. Uşaqları məktəb-lər gözləyirdi. Heç kim gecikə bilməzdi. Hə, bax belə idi, bu zə-manə. Hamı bilir ki, süpürgədən tutmuş təyyarəyə, gəmiyə kimi, yer-göy, hamısı dövlətindi. Dövlət də deyirdi: "Xalqın əmlakıdır". Bilinmirdi dövlət kimdi, xalq kimdi. Bütün millətlər xalq sayılır-

dı və eyni zamanda, dövlətin bərabər hüquqlu insanları sayılırdı. Bəli, bütün bu yazdıqlarım mənim xəyallarımdan köhnə toz kimi oxucu üçün töküldü vəərəqlərə, oldu xatirə.

Nazar şad xəbəri evə çatdırmağa tələsirdi. Çatdırdı. Ana yenə yalvardı oğlunun boyuna, buxununa, Rəhim kişi başqa atalar kimi həvəslə getdi işə.

Nazarın ürəyindən keçdi hazırlıq işlərinə başlamaq hisləri. Ayrılacaqdı sevimli Gəncəsindən, ayrılacaqdı sevimli tay-tuşlarından.

Hazırlaşdırdı Nazar yeni həyatını Bakıda yaşamaq üçün sanki təzədən doğulmağa.

Bakı Nazarı əməlli-başlı sıgalladı. Yetişdirdi onu. Tələbəlik dövründə bütün arzularına çatdı. Özünü yaşamaq üçün həyata əməlli-başlı hazırladı. Buraxılışı gözləmədən kommunal təsərrüfat idarəsinə beşinci kursdan iş düzəldi. İşləyirdi axşam növbəsində, özünə hörmət də qazanmışdı. Müdirə can deməkdən də çəkinmirdi. Ali məktəb diplomunun təntənəsi komxozun idarə binasının divarları arasında qeyd olundu. İki il çəkmədi ki, oldu idarənin müavini, partkomu.

Qorbaçov hakimiyyətə gələn günü, bəli, Nazar oldu kommunal təsərrüfat idarəsinin rəisi, vəssalam.

İllər-illəri əvəz etdikcə Nazar Şirəliyevin hökmü çoxalır, özünə güclü dost-tanış tuturdu. Hətta elə qismət oldu ki, nazirlə dil tapıb dostluq etməyə də nail oldu.

Bəli, artırdı Nazarin pulu, pul artdıqca nəfsin istəyi çoxalır, tabeliyində olan adamları əməlli-başlı incidir, özünü zalıma çevirirdi. "Puldan başqa hər şey heçdir. Pul dost, qardaş, qohum-əqraba, etibarlı dayaqdır", - deyirdi Nazar.

Nazar idarədə özünə tanınan mövqə tutur, gücü azalmayan müdirə çevrilirdi.

Nazarın komxozda 20-yə yaxın maşını, 80 süpürgəçisi vardı. Bu süpürgəçilərin tən yarısının adı vardı, özü yox, maşınlardan isə ancaq yeddisi işləyirdi. Qalanlarının bütün yanacaq xərcləri axırdı Nazar Şirəliyevin cibinə. Kişi onda bir pudkəli “Moskviç” sürərdi. Ancaq gör nələr oldu?

Cəbhəçilər qalxdı ayağa. Nazar Şirəliyevin də gözü düşmüşdü idarə rəisliyinə. Bəli, fürsəti qapıb oldu xalq cəbhəsinin üzvü. Qabaqda gedib, Sovet hökumətinin yıxılması üçün sinə vuranlardan lap ürəklişi oldu. 300 manat qonaqlıqla aldığı kommunist билетini camaatın gözü qabağında yandırdı. Yadınıza salım ki, Nazar müəllim Nazar sözünü bəyənmədi. "Mənə Şirəliyev deyin", - dedi. Dedik. İndi onun ağ köynəklə qırmızı qalstuk bağlaması, Hitlerin bığına oxşar bığ saxlaması, Stalinə oxşasın deyə, daima fərqət komandasında dayanması, tez-tez əlini irəli uzadıb, həyəcanlı danışması heç kimin yadından çıxmayıb. Yəqin ki, deyəcəksiniz ki, a qardaş, bilirik, maraqlı adam idi, dalını söylə.

Dalı bu idi ki, cəbhə hakimiyyətə gələn kimi oldu idarə rəisi, az işlədi idarə rəisi, oldu nazir müavini, üç aydan sonra al gəldi, bu da nazir. İki il qatış-quruş dövrün axırına çıxdı. Nazirlikdən tutdu özünü. Açdı böyük-böyük işlər. Cəbhəyə "atval" verib, sürətlə dəyişdi biletləri. Dil kişidə, fərasət kişidə, can-başla qulluq etmək kişidə. İrəli getdi ki, dala qalmadı. Tikdirdi villaları, açdırdı səadət evlərin, yoluna qoydu ticarət obyektlərin. Bəli, Şirəliyev oldu etibarlı, sözü bir, dediyinin axırına çıxan kişi.

Özü deyirdi ki, mənim pula ehtiyacım yoxdu. İndi ancaq və ancaq mənə sözü keçən, özü də sayılıb-seçilən şəxs kimi tanınmağımdır. Onu da tapdı. Oldu Durusu rayonunun sahibi. Kimisinin qabağında əyilib ikiqat olur, kimisinin qabağında qürurlu şəxsiyyət kimi dayanırdı.

Sizi narahat etməyəcəyəm. Şirəliyev oldu hər tərəfdən görünən ulduz. Tay-tuşları ona “Requ” ləqəbini verdilər. Bu ləqəbi özü də xoşladı. Çünki az dairədə tanınan bu ləqəb Şirəliyəvi çox da hallanmağa qoymurdu. Bilirəm, deyəcəksiniz ki, Şirəliyəvi tanıdım. Onu da bildik ki, adı qaldı, kağızlara yazılmaq üçün, ləqəbi Requ, familiyası da Şirəliyev.

Tamamilə düzdür.

Requ Cənnət rayonunun nüfuzlu bir sahibi Pirdirəki dağına söykənən Çiyələkli talaya qonaq çağırmışdı. Kişi, bu rayona xüsusi bir səfər kimi hazırlaşdı. 3-4 "cip" hazırladı. Özü ən sevimli "tank cip"-i ilə gedəcəkdi. Arvadı Şirinbadamı da aparacaqdı. Bilirəm, gözləyirsiniz ki, sizə Şirinbadamın haqqında az da olsa şirinlik çatdırım. Şirinbadamın atası balıq vətəgəsində müdir olmuşdu. Politeknik institutunda tələbə vaxtı Requ vurulmuşdu qıza.

Şirinbadam tez seçilən, gözəlliyi olan qızlardan idi. Gözləri badama oxşadığından, adını qırxıncı günü nənəsi qoymuşdu. Böyüyəndə gördülər ki, bu qızın bütün ləyaqəti gözəldir. Onun boy-biçimi, hərəkətləri, seçimi, özünə və başqalarına hörməti əsl qadın şəxsiyyəti idi. Gözləri badamı, ağzı isə əsl püstəağız olduğu üçün qıza hər an şirin təbəssüm verirdi. 10 yaşı tamam olanda xalası ədəbiyyat müəllimi Güllübəyim müəllimə ona Məhsəti Gəncəvinin "Rübailər" kitabını bağışlamış, üstünə kitabdan bu rübaini öz xətti ilə göçürmüşdü.

*Deyirlər püstənin ağzı olur dar,
Sənin qabağında püstə olur xar.
Ağzına oxşamaq istəsə püstə,
Demək ədəbsizdir, içini çıxar.*

Altından: "Bu rübaini Məhsəti Gəncəvi Şirinbadam üçün yazmışdır" - ifadəsini qeyd etmişdi.

Şirinbadam da hər bir istədiyi dostuna bu kitabı bir-iki günlük verərdi. Kitab qaytarılanda həmişə "Şirinbadam, doğrudan da, bu rübai sənin üçün yazılmışdır." - sözlərini eşidərdi. Qrup yoldaşları harada püstə əllərinə düşsəydi, birini mütləq Şirinbadama verərdilər.

Şirinbadamın sumkasında həmişə püstə ilə badam olmamış olmazdı. Çox oğlanların gözü qalmışdı bu qızda. Şirinbadama ürəyini açan ilk oğlan Nazar oldu. Nazarın çevikliyi, özünü şax tutması, mehribanlığı, boyunun ucalığı Şirinbadamı o ki var, ovsunladı.

Şirinbadam taleyindən razı idi. Tədbirli olan həyat yoldaşı, Bahadur kimi 13 yaşlı oğlu, Cüməxanım kimi özünün oxşarı olan qızı vardı. Hamı sevirdi bir-birini. Hə, belə idi Reqlun ailəsi. Təkcə adlarda həm özləri, həm də tanıyanlar dəyişiklik etmişdilər. Bu Reql, - tanıyırsınız, Şirinbadama - Badamçik, Bahadur - Bobik, Cüməxanıma isə - Cülyeta deyirdilər.

Hə, bax nə var idi, hamısını açıb tökdüm. Reqlu da tanıdınız, onun ailəsini də.

Mən demişdim ki, Reqlun əli uzundur. Bəli, elədir. Kamandarov o rayonda öz gücünə şəhər sovetinə sədrliyə kimi gəlib çıxmışdı. Olmuşdu şəhər sovetinin sədri, yəni şəhər üzrə icra nümayəndəsi. Kamandarovun tələbə yoldaşı, Kamandarovla Reqlu tanış etdi. Bu tanışlıq Kamandarovu gətirib rayonun birinci adamına çevirdi. Kişi də çağırmışdı Reqlu Cənnət rayonuна, cənnət yerlərdə dincəlmək üçün.

12 may 1993-cü ildə Reql 5 "cip"lə düzəldi yola. İki qara "cip" qabaqda, Reql ortada ailəsi ilə, ikisi də arxadan gəlirdi. Xoş gəldi Reqla Qobustanın Ceyrankeçməz düzənliyi. Düşdü-lər, baxdılar dağlara, baxdılar Qobustan düzünə. İnsanı valeh edirdi təzə yovşan ətri, yemlikli, qanqallı, Qobustan yataqları. Quzu otaran oğlan uşaqlarının yanağına sanki lalə ləçəkləri ya-pışdırmışdılar. Reqlu xəyallardan ayıran Badamçik onu uşağa baxmağa işarə elədi. Baxdı və güldü, yanına çağırırdı uşağı.

- Neçə yaşın var?
- On üç.
- Oxuyursan?
- Kəndə gedəndə oxuyuram.
- Bəs burada?
- Qışlaqda məktəb var?
- Böyüyəndə nə olacaqsan?
- Sahibkar.
- Ay sağ ol. Görürəm, güclü oğlansan.

Uşaq başını aşağı saldı. Reql köməkçisinə göz elədi. Kö-məkçi uşağa 50 dollar uzatdı.

- Al, özünə yaxşı bir kostyum alarsan.
- Çox sağ olun, varımdı. Mənim atamın 1800 qoyunu var. O, sahibkardı. O pulu imkanı olmayan uşaqlara verərsiz.
- Siz eləsini tanıyırsız?
- Bəli, onlara atam köməklik edir.

Birdən uşaq pulu əlinə aldı. Yenidən uzatdı pulu ona verən köməkçiyə, - bu dayının bu pula ehtiyacı çoxdu. Xərcləyər uşaqları üçün, - deyib pulu köməkçinin cibinə basdı. Hamı gül-dü. Şirinbadam zövqlə uşağın yanaqlarını yumşaq əli ilə sıxdı. Öpmək istədi. Uşağın dodaqları gömgöy idi. Bir anlığa dayandı.

- Nə yemisən?
- Yemlik, turşəng, qanqal.

Bir qanqal dərib soydu, ikiyə bölüb Reqla və Şirinbadama uzatdı: - Yeyin, çox ləzzətlidi.

Heç kəs bu mənzərədən ayrılmək istəmirdi. Nəhayət, Requ-lun - "getdik", - deməsi ilə əvvəlki sıra düzüldü.

Ağsu çayını keçib Qaraquş yamacına dırmanmağa başladılar. "Cip"lər qırğı kimi yamacı aşıb Qırlartəpə yalında dayandılar. Buradan bənövşə yığıb yenidən əyləşdilər "cip"lərə. Həsənxan bağında qarşıladılar "cip"ləri.

Bu ayda gözəl olur bu yerlər. Hə, bu yerlərə gələnlər özləri ilə nə müğənni, nə də çalğıçı gətirirdilər. Çünki onların hər ikisi təbiətin özündə idi. Xalça-palaz da lazım olmazdı bu yerlərdə. Yumşaq yonca otunun üstündə əyləşmək, insanın yorğunluğunu o saat əlindən alırdı. Bəli, uzan və qulaq as, meşədəki quşların, təbiətdəki böcəklərin qeyri-adi ansamblına. Bu ansambl səni hay-küydən, qəm-qüssədən, insanların şit gülüşlərindən, bir də səmimiyyəti olmayan, içərisi min hiylə, fırıldaq ilə dolu yabançı söhbətlərdən azad edəcək, əsəblərin görmədiyi istirahətə qovuşacaq. Onda biləcəksən həyatın rahatlığını, onda biləcəksən vətən dediyin Azərbaycanın ləzzətini. Çiyələkli tala bu dediklərimdən doymuş kimi, xumarlanıb, qışın dalınca sanki gileylənirdi.

Maşınların səsi düşdü talaya, səslər əks-səda verdi dağlara. Bir anda tala əvvəlki mürgüdən ayılıb təəccüblə yeniliyi qarşılamağa başladı. Əvvəlki duyğularını yığışdırıb tamaşaya zövq etdi.

Maşından düşənlərin ayaqlarını yaladı talanın şəhi, yorğunluqlarını sakit-sakit yedi gül-çiçəyin ətri, üzlərini sıgalladı vələş, fıstıq, palıd, dəndə, qarağac ağaclarının şəhli yarpaqları. Bir də yemişan, əzgil, cır meyvə ağaclarının çiçək ətri üst-başlarına, şəhər qoxusuna, ev iy-bıyına, maşın yorğunluğuna siqal çəkməyə başladı.

Qonaqlar yarım saat talanı gözəndən sonra özlərinə qayıtdılar. Yavaş-yavaş meşə müğənnilərinin qeyri-adi muğamı heyrləndirirdi qonaqları. Təbiət onları tez doyuzdurub yola salmaq ümidi ilə nəyi vardsa, hamısını tökmüşdü ortalığa. Qonaqlar bu görmədikləri duyğudan əsl bihuş olmuşdular.

Requlun ailəsi onlar üçün hazırlanan çadırdə rahatlandı. Qalan iki çadırdən birində yer sahibinin ailəsi, o birində isə əlavə qonaqlar yerləşdilər. Bir azdan bişirilmiş kababların ətri bütün talanın çiçək ətrini uddu. Axşamüstü meydana gələn çalğıcılar, müğənnilər, rəqqasələr meşəyə və Pirdirəki dağına yeni bir səs donu biçdi. Heç şübhəsiz ki, belə hallarda meşə zümzüməsi dayanır, heyvanlar, quşlar lap yaxına gəlib bu hay-harayı dinləyir, insanların zövqünün nə qədər kələ-kötür olduğuna gülürdülər. Özlərinin sakit, incə təbiət musiqisini, bülbül cəhcəhini bu insan qışqırığı ilə bir araya qoya bilmirdilər.

İki gün davam etdi bu büsat. Yır-yığış başlayanda Reql düz "cip"inin yerinə gəldi. Bax, burada deyib boylandı ətrafa. Bu anda onlara yaxınlaşan Toğrul kişi salam verdi. Heç kəs salanı almadı. Düz Reqlun üstünə getdi.

- Ay qardaş, salam - əleyküm.

- Əleykümsalam, - deyən Reql kişinin üzünü süzdü, gözlərində dayandı.

Həlim, yazıq görkəmli insan idi.

- Adınızı da bilmirəm, qardaş, bura mənim torpağımdı, biçənək yerimdi. Siz buranı zir-zəbəl etmisiniz, xəbərim olmayıb. Mən heyvanlarım üçün otu haradan biçəcəm? Siz deyin, mən də başıma çarə qılım.

Kamandarov sürücüsünə dedi:

- Bu kişini aparın, başa salın...

- Bu nə sözdür, mən başa düşmürəm? Öz torpağımda?! Biçənəyi gör nə kökə salıblar? Danışığına bax! Heyf, bu bazburt-dan sənə!!! Öz adların mənə qoyurlar!

Sürücü Toğrul kişiye:

- Əmi, əsəbiləşmə, gedərsən rayona, orada sənə nə qədər istəsən, biçənək yeri verərlər. Gəl gedək.

- Aman ver, buradan siz gedin, bura mənim pay torpağımdı.
- Kişi, gəl bəri, hər şey düzələr.

Bayaqdan içini yeyə-yeyə qulaq asan Kamandarov kişini dilə tutmaq istədi:

- Kişi, səhər Kamandarovun yanına gələrsən. Sənə nə qədər ot sahəsi lazımdır, o verir. Tanıyırsan Kamandarovu? İcra...

- Yox, mən dövləti tanıyıram. O da bu yeri mənim ailəmə pay torpağı verib. Vəssalam.

- Kişi, get rayona, 2 saatdan sonra şəxsən səni qəbul edəcəm.

- Olmaya Kamandarov sizsiniz?

- Bəli.

- Bəh, bəh, bu da bizim ümid yerimiz, ağsaqqalımız. Gələ-rəm, sözümü sizə orda deyərəm. İndi başa düşdüm. Bu kişi qonaqdır. Elimizin adəti var. Qonağa hörmət borcumuzdu. Ancaq qonaq da gərək ev yiyəsini tapdalamasın.

- Aparın bunu, lap ağ elədi.

O saat kişini dartışdırdılar.

- Mənə dəyməyin. Məni hövsələdən çıxarmayın. Özüm gedərəm. Yuxarıdakı kişi, - əlin göylərə açdı. - Mənim biçənək yerimi...

- Hə, bax, burada tikərik, - son sözü Reql dedi.

- Baş üstə, arxayın ol. Kişini də başa salaram.

Hamı yola düşdü. Reqlun yaddaşında Toğrul kişinin çox ciddi baxışları gəzişməyə başladı. Yaxşı ki, qadın-uşaq eşitmədi. Yoxsa...

Birinci mərtəbədə zal otağı zövq ilə bəzənmişdi. Ustalar, İtaliyadan, İrandan gətirilmişdi. Divarlara Murovdağ, Babadağ elə zövq ilə döyülmüşdü ki, tanıyanlar o dağların döymə daşlarının rəngindən dağları qarışdırmadan bu Murovdağ, bu da Babadağ, deməyən olmazdı. Nizami məqbərəsi ilə Möminə xatun məqbə-

rəsi sanki olduğu kimi yapışdırılmışdı divarlara. Zala girən düz məqbərənin üstünə gedir, sanki qapını açıb məqbərəyə buradan daxil olacaqlarını fikirləşirdilər. Zala aşağı buzxandan açılan dörd pəncərə qoyulmuşdu ki, zəlin havası ən isti yay günlərində belə 18 dərəcədən yuxarı qalxa bilməzdi. Qışda isə buzxana, otaqdan qızdırılan otaq havası zala elə verilir ki, zəlin orta temperaturu 26 dərəcədən nə aşağı, nə də yuxarı olardı. Almaniyadan gələn ustalar 2-3-cü mərtəbələrində isitmə və soyutma sistemini dördüncü mərtəbədən elə tənzimləmişdilər ki, eyni zal otağı kimi. Bəli, onda Reql vurulmuşdu alman ustalarının əl məharətinə.

2-ci mərtəbə Reqlun öz ailəsi üçün nəzərdə tutulmuşdu. Bu mərtəbənin bütün giriş-çığı tamamilə 3-cü və 4-cü mərtəbədən ayrılırdı.

İkinci mərtəbədə Reqlun öz otağı, Badamçikin otağı, Cüməxanının və Bahadurun otaqları hərənin öz sevdiyi rəngə görə işlənmişdi. Reqlun otağında qırmızı qalstuk şəklində elə işlənmişdi ki, təsviri yalnız görməklə qavramaq olardı.

Badamçikin istirahət otağının giriş qapısı ilə üzbəüz divardan asılmış xalçada badam ağacının altında çəkirdiyi şəklini geniş planda zövq ilə toxunmuşdu. Yataq dəstinin yanında toy gecəsi Reqla çəkirdiyi şəklə divara yağlı boya ilə işlənmişdi. Şəkil-də Reqla Şirinbadam bir-birinə üzük bağışlayırdılar.

Bahadurun xoşladığı Soçidə suyun içərisində daş üstündə sevimli tarı ilə çəkirdiyi şəklə, geniş ölçüdə divara işlənmişdi. Almaniyadan gələn ustalar otağı güzgü ilə elə işləmişdilər ki, gecə işığı olmadan otaqda sərbəst gəzmək, hətta ən xırda əşyaları belə görmək mümkün idi. Hər iki otağın tavanı və yan divarına güzgü salınmışdı. Evdə gəzdikcə özünü ekranda görürmüş kimi anlayırdın.

Cüməxanıma məxsus otağın da eyni ilə güzgülü tavanı və divarı vardı. Göygöldə qayıqda çəkirdiyi şəklə divar boyu işlən-

mişdi. "Ata evinə əbədi xatirə" sözləri yazılmışdı. Heç onu demədim ki, hər otaq ayrıca balkona açılırdı. Balkonlar bir-birini görmürdü.

Üçüncü mərtəbədə nəzərdə tutulan otaqlar qonaqlar üçün işlənmişdi. Otaqlar türk, ingilis, alman, ərəb, italyan və rus qonaqlarının milli naxışları və sənət əsərləri ilə bəzənmişdi. Tavanın güzgü olması hər növ naxışı və sənət əsərlərini otağın hər tərəfindən görüntüsünü qonaqlar üçün əks etdirirdi. Bir sözlə, otaqların təsviri insana balkona çıxma deyirdi. Balkondan baxanda bu yerin təbiəti içəri otağa keçmə, deyirdi.

Villada işləyən kənd adamlarının bəziləri həsəd aparır, bəziləri isə bir insan ömrünə bu təmtərağın nə faydası olduğunu başa düşmürdülər. Evində un pulu olmayan bu insanlar ata-baba əkin və bağ torpaqlarında ucaldılan bu villaların bir ailəyə nə verdiyini düşünəndə fikirləri dayanırdı. Susmağı məsləhət bilirdilər. Bəli, bu insanlar baxa-baxa torpaq satılır, əkin sahələri əldən çıxır. Bağ-bağatları qırılır yerində daş qayalar tikilirdi.

Kəndin ağsaqqalı Səmədağa dayı da bələdiyyənin yaxasından yapışıb: "Nə vaxta qədər bu nəsil xaricdən gəlmə un yeyəcək. Bu camaata daş divarlar yox, torpaq lazımdır. El sizin kimi torpaq satanları görərkən o divara qoya. Hani bizim o satılan yerlərin sarı buğdası, qaraqılçığı? De görüm, gələcək nəsil nə yeyəcək?" - dedi və səsi batdı. Kişi başladı ağlamağa, hamı tüpürdü bələdiyyəyə. "Nəhlət olsun, sizin kimi torpaq satan rəhbərlərə",- dedilər.

- Mənmi satıram, mənmi satıram, - deyə-deyə kəkələyən bələdiyyə sədri alça ağacına söykəndi. Alça ağacının qələmi onun çiyninə batdı, ufuldadı. Çiynin əli ilə sıxdı. Heç kim onun ağrısına məhəl qoymadı. -"O da azdı," - dedilər -" ufuldamalı günü hələ qabaqdadı. Villada işləyən fəhlələr:

- Səmədağa dayı, gedək, - dedilər.

- Yoldaş Kamandarov Çiyələkli talanın sahibi yenə gəlib.
- Denən rayonda yoxam, səhər gələr.
- İki gündü yola salıram, indi üçüncü gündü.
- Yaxşı, burax gəlsin.
- Sabahınız xeyir.
- Adınız nədir?
- Toğrul Kazımov
- Toğrul kişi, yoxlatdırmışam, ora sənin pay torpağın deyil, sizə müvəqqəti istifadə üçün veriblər. İstifadə də eləmişən. Mən bir söz demirəm. Nazar müəllim çox hörmətli insandı. Yayda istirahət etmək üçün orada ev tikmək istəyir. Biz də ondan bir parça torpaq əsirgəyə bilmədik. Mən də "hə" dedim. Bu iş qurtardı. İndi sənə düşən pay torpağını gedib torpaq şöbəsinə öyrən, bələdiyyəyə də, torpaq sahəni al. Tapşıracam sənə hörmət də edəcəklər.

- Əvvəlcə bil ki, dediklərin hamısı haqsız işdi. Bunu nə Allah qəbul etməz, nə də bəndə. Mən də qəbul etmirəm. Allah səbəbkarın cəzasını versin. Çiyələkli talanı kol-kos basmışdı. Düz iki ay mən ailəmlə o yeri təmizləmişik. İndi o yerdən heyvan-qaram üçün ələf gözləyirdik. Gücüm çatmır, əlimdən alırsız, alın. Uşaqlarımın zəhmətin heç vaxt halal eləmirəm. Oğlum o yeri təmizləyəndə ayağın kəsmişdi. Düz bir ay evdə yatdı. Bunlar nalədi. Nalənin əvəzini Allah özü verir. Mən eşitmişəm ki, ədalət idarədə olar. Sənin idarəndə ədalət görmədim.

- Kişi, get, torpaq sahəni verəcəklər. - Köməkçisinə, apar, yola sal, - dedi Kamandarov.

- Yoldaş Kamandarov, yaman övkəli danışırısan, deyəsən örüşün böyükdü. Öyünmə böyüklüyünlə, Allah qoysa, sizdən böyüklər sən qanunsuz işlərindən xəbər tutub, cəzanı verərlər.

Tələsmə.

- Dedim ki, apar onu.

- Oğul, əlini çək, özüm gedirəm. Bu otaq qoy Kamandarova qalsın.

Kişi boşalmışdı. Pilləkənləri sakit-sakit düşdü. Küçəni keçib, çayçıya girdi. Çay içə-içə Kamandarova dediklərini yadına salıb gülümsədi.

- Arvad, Çiyələkli talanı aldılar bizdən.

- A kişi, bəs sən dedin?

- Mənə deməli söz qalmadı. Söz dediyim adamın gözünü vəzifə, qürur, şöhrət elə bağlayıb ki, o təkcə onları görür.

- A kişi, sənə dedim ki, camışı sat, ver bələdiyyəyə, o özü işi yoluna qoyar.

- Arvad, qoyunluğu qəbul edən qurdluğu qəbul edəndən inciməməlidir. Mən bu yaşuma kimi qoyunluğu qəbul etməmişəm. Daha bundan sonra da qəbul edə bilmərəm.

- Yaxşı qoyun olmadın olma, bəs bizim torpağımız olmayacaq?

- Hansısa bir xarabadan verəcəklər. Biz də təmizləyib avadan edəcəyik. Sonrasın yenə Allah bilir. Birinin gözü düşdü, vəssəlam.

- Kişi, bizim əziyyət haqqımızı niyə istəmədin?

- Çiyələkli talaya görə 30 min pul təklif etdilər. Pulu çırpdım bələdiyyənin üzünə. Ona torpaq satan yekəbaş dedim.

- A kişi, sən nə deməyin bizə lazım deyil, uşaqların, özümün iki aylıq zəhmətini istəyirəm.

- Arvad, onu təklif edirdilər ki, torpağını sat. Satdım. Sonra yığışıb oturaq evdə. Camaat əkib-biçsin, bağ salsın, heyvan saxlasın, mən də oturum səninlə söz güləşdirim.

- Bıy, elə iş olar?

- Bələdiyyə təklif edəndə, əvvəl razılaşdım. Sonra "torpaq sat" sözü mənə pis çatdı. Necə "torpağı sat"! Torpaq satılıb alınsaydı, onda o böyük müharibələr, qırğınlar niyə olurdu? Özün bilirsən, mən 10-cu sinfi 1958-ci ildə bitirmişəm. Tarix dərsi deyən Kamal müəllim həmişə dərsin sonunda kibrit qutusunda gətirdiyi torpağı açıb bizə göstərər və deyərdi: " Tarixdəki bütün qırğınlar və müharibələr bax bunun üstədir". Torpağı satıram demək, vətən müharibələrində bu günkü şəhid qəbiristanlıqlarında yatanlara hörmətsizlikdən başqa bir şey deyil.

- Elə dünyanı sən düzəldəcəksən?

- Yox, arvad, mən pulu bələdiyyənin üzünə çırpıb "torpaq satan" deyəndə yanımda 7-8 adam var idi. Doğru deyirsən, əvvəl təəccüb qaldılar. Sonra məni başa düşdülər. İndi bütün ətraf kəndlər də mənim bələdiyyəyə torpaq satan deməyimdən danışırlar. Camaat bələdiyyələri: "torpaq satan idarədədi", "torpaq satan" kənddədi, "torpaq satan gələcək?", - deyər soruşur.

Arvad, Samir dayı Böyük Vətən müharibəsində plən düşmüşdü. Onun Şahmar oğlu bizdən böyük idi. O, bizi döyəndə, heç vaxt onu söyməzdik. Şahmara "torpaqsatan oğlu torpaqsatan" deyərdik. O, da yanıb tökülərdi. Samir kişinin ailəsi kənddə savaşmazdı ki, bizə torpaqsatan deyəcəklər. İndi torpaq satmaq sözü olub, adi iş. Bu çox ağır sözdü, bunu mən balalarımın üstə qoyub, gora gedə bilmərəm.

- Yaxşı, indi torpağımız olacaq, ya yox.

- Əlbəttə, olacaq. Bizə torpaq veriblər. Onlar kimdi? Torpağı bizə dövlət verir. Bizim başımıza gələnlərdən dövlətin xəbəri yoxdu, bunu bil.

- Yenə deyirsən kol-kos avadan edəcəyik?

- Arvad, torpaq satanlarla ağız-ağıza verməkdən işləmək yaxşıdır. Qalanlar Allahın işidir. Haqlı ilə haqsızın cəzasını o verir.

Bir də yadında qalsın ki, tikilən sökülmür. İllər keçəcək, meşədəki o tiklilər bu kəndin nəvə-nəticələrinə qalacaq.

- A kişi, gör sən hara getdin çıxdın?
- Durum ayağa, söhbətdən süfrəyə çörək gəlmir. Dəhrəni ver mənə, gedim təzə sahəməzə, işləyim.

Requlun birinci qonağı qardaşı və onun xanımı oldu. İki qardaş dördüncü mərtəbədə görüşdülər. Xeyli süzdülər meşələri, dağları, xeyli süzdülər meyvə dolu uzun illərdən yadigar qalan meyvə bağlarını. Reql eşşəklə odun aparən kişiylə binoklla xeyli baxdı. Kişinin çiyində uzun bir odun taxı da vardı. Reql güldü və binokulu qardaşına verdi: "Ora bax, kişinin meşəni qırıb eşşəklə apardığı bəs deyil, çiyində də odun aparır," - dedi. "Bilmirəm hara baxır, bu meşə işçiləri". Bu yerdə iki alabaxta nararmudu ağacının budağına qondu. Reql tez tufəngi götürüb, alabaxtanı nişan aldı, o biri uçdu, onu da göydə vurdu. Quşlar barıdan çölə düşdü. Hər ikisi liftlə aşağı endi. Alabaxtanı qardaşı tutdu və kəsdi. Qapıdan çölə çıxdılar.

Məşəyə gedən Toğrul kişi ona yaxınlaşdı: Salam əleyküm: Mən Çiyələkli talanın sahibi idim. Onu mənim əlimdən aldın. İndi daşlı-qayalı yerdən mənə torpaq payı verildilər. Oğul, yadında qalsın məzlumun ahı, zalımın topundan güclüdür. Bir də yaradan həmişə güclüdən güclü yaradır ki, gücsüzün naləsi yerdə qalmasın. Allah qoysa, dağlar bu koma, sən nalə çəkərsən, mən... yox - demirəm?"

- Səfeh qoca, cəhənnəm ol... Ay uşaqlar, "vəpşə" ordan el yoludu, nədi, onu bağlayın,-deyə Reql bağırdı.

Qardaşı Həzər müəllim içəri keçdi. "Lələ, bura gəl," - dedi.

- Sən öl, Həzər, atamın canı, ona bu yer üçün 30 min dollar pul verildilər. Heç baxmadı, pula. "Bura mənim pay torpağımdı. Bunu mənə dövlət verib," - dedi. Qoy versinlər - de.

- Yenə insafım qəbul etmədi. Ona pay torpağı verdirdim. Pulunu da əlavə. Pulu torpaq işçisinin üzünə çırpıb": Torpağı Sizin kimi əclaflar satar," - deyərək tüfrə-tüfrə uzaqlaşdı. Sən de, mən ona neyləyim?

- O nə dedi? Mən onu görəndə əhvalım dəyişir.

- Qardaş, o dedi ki, məzlumların ahı, zalımın topundan güclüdür. Bir də dedi ki, yaradan güclüdən güclü yaradıb ki, gücsüzün naləsi yerdə qalmasın.

Dağ adamları kinli olur, dediyindən dönmür onlar, sözü heç vaxt pulla dəyişmirlər. Yaradan səni bu ağsaqqalın naləsindən qorusun, qardaş.

Bu vaxt elə bil qonaqlar göydən paraşütlə töküldülər. Çiyələkli talanın gül -çiçəyini saymaq olardı, bugünkü qonaqları yox. Elə bir büsat quruldu ki, bu dağlar belə şənlik büsatını görməmişdi. Yerli musiqiçilərlə bərabər türk, ərəb, rus musiqiçiləri şənliyə əsl gözəllik verirdilər. Bülbül kimi nalə çəkən muğam ustaları, kəklik kimi qağıldaşan ərəb qızları, bu gözəllikdən bihuş olan rus cüyürləri xəzəl kimi qollar üstündə nəğmələr oxuyurdular.

Səkkiz rəqs qrupu elə büsatlar açdılar ki, tayı görünməmiş kef məclisi alındı. Əlbəttə, bu büsatı təsvir gücü ilə vermək mümkün deyil. Onu görmək üçün 26 saat çəkilməmiş 12 videonun çəkilişinə baxmaq yerinə düşər.

Məclisin sonunda Badamçiklə Reql oynadı. Ağır bir hava-"Tərəkəmə". Hər ikisi mikrafona yaxınlaşdı. Qonaqlara üzünü tutan Badamçik:

- Sizə verməyə təkcə ürəyimiz qalıb, şübhəsiz, o da sizindir, - dedi və "Nazələmə" rəqsi ilə oyunu tərk etdi.

Musiqi kəsildi. Babadağından belə səsə və tamaşaya axışdıb gələn meşə heyvanları və quşları göldikləri kimi yox, özlərini danlaya-danlaya bezib getdilər. Yəqin ki, bu mənzərədən bezən heyvanlar və quşlar bir neçə gün özlərinə gələ biləcəklər.

Bacısı Sonaxanım gedəndə Nazarın boynun qucaqlayıb: "Sənə qurban olum," -dedi - "Allah səni qorusun, qardaş. Sənə yalvarıram fəqir-füqəranın ahın qazanma. Atam deyərdi ki, Allahın əzizləri yoxsullardı. Onların duasın Allahımız eşidir". - Öpdü qardaşını və maşına oturdu.

Üçüncü il idi, köçürdü, Çiyələkli talaya Reql. Bu ilki gəlişi tamam başqa idi Reqlun. Kişini 10 günün içində rüsvay edib, atdılar çölə. Elə bil mətbuat buna bənd imiş, ağına-bozuna baxmadan başladılar döşəməyə. Bu yer altından yasa gedənlər elə bil Reqlulla bir ürəkdə yaşamışdılar. Yazırdılar, yazırdılar. Sanki Reql bu ölkəyə haradansa zalım gəlib düşmüşdü. Oğlu və qızı üçün guya İtaliyada villalar almışdı, özü də hamısı haram yolla. Bircə baxan yox idi, bu kişinin Moskvadakı barlarına, restoranlarına, fabriklərinə və bunların gəlirlərinə. Yanırdı kişi içində. Özü nə İtaliyada olmuşdu, nə də belə şey vardı. Mən nə etmişəmsə öz dövlətimdə etmişəm. Qalanda da, burada qalacaq, deyirdi:

"Bəs hanı mənim dostlarım, niyə onlar bu ağzı göyçəklərə cavab vermirlər. Gözlərindən gəlsin onların, ay çörəyi dizi üstə olanlar, məgər sizə az xərclik veriblər mənim adımdan". Axırda bezdi Reql. Mart ayında baş götürüb gəldi Çiyələkli talaya. Başladı, çox rahat yaşamağa. Daha nə telefon zəngi vardı, nə də pay uman. Ordakı dolaşq işləri yoluna qoymaq üçün bəzi yoldaşlardan xahişlər edirdi.

May ayında Reqla ağzı bağlı bir konvert gətirdilər. "Yəqin mənə hədiyyə göndəriblər," - deyib açdı konverti, qəzet idi. "Dağda ürək" qəzeti. Çiyələkli taladakı büsatı olduğu kimi vermişdilər. Hələ bu azdı, Toğrul kişinin Reqla dediklərini elə bil yanında olub yazan kimi təsvir etmişdilər. Cırıb atdı qəzeti man-

qala, kababı özü çevirdi. Bir isti tikə çəkib, üç illik tut arağı ilə gözə-gözə çeynəməyə başladı. "Ac siçovullar," - dedi, - "nə işləməyi bilirsiniz, nə də yaşamağı".

Təzə adətə düşmüşdü Reql. Odur ki, beşatılanı yerindən götürüb daraqladı. Bu gün bir qədər kefi pozulmuşdu. Bahadır Çiyələkli talaya gələndə möhkəm əzmişdi maşını. Elə Müşviq qəsəbəsində də atıb şəhərə evə qayıtmış, dostu ilə həmin rəngdə bir az baha 128 minə eyni maşın almışdı ki, atası hələlik hiss etməsin, ancaq Badamçik Reqlədən gizlədə bilməmişdi sirri. Bəli Reql, nasaz görürdü bu gün özün. Doğrudur, uşağın heç burnu da qanamamışdı, ancaq kişinin kefi düzəlmirdi ki, düzəlmirdi.

Reql bağa keçən kimi quşlar: sərçələr, sığırçınlar, alabaxtalar uçub bağdan uzaqlaşmışdılar. Hərdən bir tək-tək gəlib ağacların uca budaqlarında sanki gizlənməmiş kimi yarpaqların arasında səslərini belə çıxarmadan bir-birini dimdikləri ilə tumarlayır kimi daraqlayırdılar. Reql bunu çoxdan başa düşmüşdü. Odur ki, son vaxtlar bağa keçəndə ağ xalat geyinirdi. Bu gün də adəti üzrə 15 sərçə, 10 sığırçın vurmali idi. Sərçə öti yeməyi ona Badamçik məsləhət bilmişdi. Daha doğrusu, ondan sərçə öti yeməyi tələb edirdi. Rejimə görə 3 gün sərçə, üç gün sığırçın öti yeyirdi Reql. Bunu özü öz bağından asanlıqla əldə edirdi.

İki həftə bundan əvvəl həyətdən çıxan su yolundan səhərin alatoranında ayı balasının çıxmaq istədiyini gördü. O saat da heyvanı lap yaxınlığından iki güllə ilə vurdu. Ayı balası heç hiss etmədi. Əvvəl dayanıb yaranı yaladı. Çıxmaq istədi. Elə o anda qışqırmağa başladı. Sanki güclü bildiyi atasını köməyə çağırırdı. Ayı balasının bu fəryadı, ondan əzilən maşının gətirdiyi qəm-qüssəni sanki silib apardı. Hələ sevinə-sevinə qulluqçuları da çağırırdı.

Bircə Hidayət kişini fikir aparmışdı. Bilirdi ayı balası hansı ayının balasıdır. Ağdöşün balası idi. Hamı: kənddəkilər tanıyırdı bu ayını. Onun nəslə bu kəndə heç bir zərər verməmişdi. Hətta

bir dəfə, indi orduda xidmət edən Güləhməd kişinin altı yaşlı oğlu Eldar meşədə azmışdı. Səhər camaat meşəni ələk-fələk edəndə uşağı yatmış görürlər.

Ağdöş ayını isə uşaqdan 10-15 metr aralıda görəndə hamını təəccüb bürümüşdü. O, camaatı görəndə kimi uzaqlaşmışdı. Bu ara- bəsərdə Ağdöşün nəslinə güllə atan olmamışdı.

- Nə fikirləşirsən, kəsin, soyun!

- Baş üstə.

- Dərisini də pambıqla doldurub, armud ağacının başında budaqların arasında yerləşdirin.

Ağdöş ayı balasını çox gözlədi. Onun yatıb qala biləcək bütün yerləri gəzdirdi. Ürəyini qorxu aldı. O, saat da keçib getdi. Axı bu yerlərin insanları onun nəslini tanıyırlar. Yatmaq istədi, gözü yuxu aparmadı. Bir azdan mürşü onu döydü. Yuxuda balasını al-qan içində gördü. Hövlnak qalxdı. Düz Çiyələkli talaya gəldi. "Balama burda bəla gələr," - dedi. Fırlandı daş qalanın hər tərəfinə. Su yolunda dayandı. Baxdı, burnuna həyətdən qan və bala iyi gəldi. Onun ləpirin gördü. Çıxıb hündürdən baxdı həyətdə. Balasını budaqların arasında görəndə sevindi, ayağının üstündə düz 2 sutka oturdu. Balası tərپənmirdi, işi başa düşdü. Nalə çəkib nərilədi. Hidayət kişi eşitdi nəriləti.

- Yanılmamışam, - dedi.

İki gündən sonra getdi yuvasına, yaladı balası yatan torpağı, yaladı, yaladı.

Ova getmədi, yeddi gün, yatdı, ağladı, ağladı. Ah çəkdi: "Yox, bu zəiflikdi," - dedi - "mən balamın qisasını almalıyam, qisasın, qisasın..." Bərkədən nərilədi. Az çəkmədi erkək ayı səsə gəldi. Onu qucaqladı. Qəmli gördü, gözlərini yaşlı gördü, oğlun axtardı. Anladı dərdi. O da qoşulub ağladı. Birdən o da başına vurdu: "Qisas," - dedi. İkisi də gecəni sabaha qədər yatmadı. Getdilər həmin tərپəyə. Balalarının ovuğunu gördülər. Nəriləyib meşəyə gəldilər.

Növbə ilə hərəsi bir gecə firlandılar Çiyələkli talanın başına. Axırda ata dərdədən baş alıb getdi meşəyə. Ağdöş ayı hər gecə getdi qısasa.

Gecə Requlun yuxusuna atası girmişdi. Kişi onu qabağına salıb məscidə apardı:" Tövbə elə, bala," - dedi. -"Halala, düzlüyə, yaxşı yola qayıt," - dedi və birdən-birə yox oldu. Daha sonra yata bilmədi.

Səhər, alatoran idman formasın geyindi. Beşatılanı daraqladı. Həyətə düşdü. Özü də bilmədən çöl qapısını açdı. Xallı da onunla çölə çıxdı. Gözmək istədi. Pidrəki havasını udmaq istədi. Birdən Xallı hüddü, mırıldayıb geri çəkildi. Elə o anda Ağdöş ayı sıçrayıb Requlun boğazından yapışdı. Hulqumun çeynəyib üzdü. Xallıya cumanda Xallı həyətə sıçradı. Ayı tüfəngi götürüb daşlara çırpdı və uzağa tulladı. Requlun başın üzüb, götürdü və oradan uzaqlaşdı. Çıxdı Pidrəki dağın başına. Yaladı Requlun qanın, yaladı, yaladı.

Rahatlandı. Yeri eşib basdırdı. Öz yerin dəyişib xəlvətdə düz iki gün yatdı. Durub yem axtardı. Axşam qayıtdı. Yenidən Requlun başını çıxarıb baxdı, şillələdi. Çox dərin lağım atıb, yenidən basdırdı. Cütləşmək, erkəyin şad etmək üçün meşənin dərinliklərinə yollandı. Tapıb erkəyin, düz bir ay onunla qaldı. Sevindi, yaşadı. Yenidən bala doğmaq həvəsi ilə. Bir aydan sonra yenidən gəldi Çiyələkli talaya. Su yolun tapıb keçdi içəri. Ağaca dırmanıb Requlun başın qoydu iki budağın arasına balasının ovuğun götürüb düşdü aşağı. Sakitcə getdi dağlara.

Requlun bədəni səyriyə-səyriyə xeyli diyirləndi. Xallı içəri cumdu, hay-həşir saldı. Səse bağban Hidayət kişi yetişdi. Şirəli-yevi bu halda görəndə təəccüb qaldı. İstədi qışqırsın, dayandı. İçəri keçdi. Şirinbadam bacı, - deyə çağırırdı.

Balkona çıxan Badamçik:

- Hidayət əmi, nə əcəb məni çağırdın?

- Reqlu hanı?

- O, həyətdə deyil?

Kişi bilmədi nə desin. Bu halda Xallını qanlı görən Badamçik:

- Bu it qana haradan bulaşıb?

İt yenidən bayıra çıxdı və hürdü.

Özünü saxlaya bilməyən Badamçik ucadan Reqlu çağırdı və yenidən otağa qayıdıb Reqlun yerinə baxdı. Yenə ikinci mərtəbədə göründü. Həyətdə düşdü, bayıra çıxan Hidayət kişi qonşuluqda olan, dincəlməyə gələn bakılıları çağırdı:

- Ay camaat, Şirəliyevin vəziyyəti pisdı, tez bura gəlın.

Küçəyə çıxan Badamçik, Reqlun uzaqda uzandığını görüb yüyürdü. Bu halda Hidayət kişi özünü yetirdi:

- Dayan, bala, başımıza daş düşüb, sənin işın deyil.

Haraya qonşulardan 4-5 nəfər yetişdi. Kişini qıbləyə düzəldib məəttəl qaldılar. Beşatılanın qırıqlarını tapan Hidayət kişi:

- Bu, insan işi deyil. Yəqın...

Kimsə: "Əl vurmayın, rayondan gəlsinlər. Xəbər verin", dedi

- Belə baxanda gördülər ki, Şirinbadamın dili batıb hıqqıldayır.

- Tez kömək edin, ay camaat, - deyən Hidayət kişi var gücü ilə qadının dişlərini araladı: " Əkbər, dilin çıxar, dilini çıxar".

Əkbər kişi Şirinbadamın dilin düz boğazından dartıb çıxardı. "Buraxma, Əkbər, buraxma. Ay camaat, rayona xəbər verin, Bakıya xəbər verin, aman Allah, gör nə dəhşətli saba-ha çıxdıq. Kömək eləyin," - deyən Hidayət kişi ağlamağa başladı.

Kişinin başı tapılmadı. Ayının çıрмаq izini görən camaat ağacdakı ovuğu göstərüb, - onun qisasıdı, - dedilər.

Şirinbadamı ruhi xəstəxanaya apardılar. Meyitsə başsız dəfn olundu.

İki aydan sonra Reqlun başı tapıldı. İyö yığılan camaat:

- Allah amandı. Bu dağlarda çox bəlalər olub, ancaq bu bəla heç vaxt görünməyib, nə də danışılmayıb, - dedilər. Qəbri açıb, başı yerinə qoydular. Elin gücü çatmadı bir söz deməyə. Hamı:

- Yaxşısın Yaradan bilir, - deyib getdilər.

Hidayət kişi qapının dalında qoyulmuş kötüyün üstə oturdu. Mən bu həyətdə çörək kəsmişəm. Baxacam, - dedi, - bu həyə-tə. Qoymaram bir çöp sınısın. Nə qədər canımda can var.

Yadına atası deyənlər gəldi: "Hərə doğulduğu torpağa mehr salsa, onun üstündə yuva qursa, güclü olar, basılmaz. Hər torpaq ərənlərin ruhu və qanıdır. O, ruhlar bu ağaclara, bu kollara, bu torpaqda doğulan hər bir canlıya yuvadır. Özgə yuvasında heç kəs xoşbəxt ola bilməz".

Bir də fikrə gedib köks ötürən Hidayət kişi:

- Nə bilim ey, bu dünyanın torbası böyükdür. Kimisi özü üçün dünya torbasına yaxşılıq, kimisi də pislik yığır. Öləndən sonra dünya hərənin yığıdığını özü üçün xərcləyir.

Bayquşların səsinə həyətdə keçən Hidayət kişi əlindəki ağacı bayquşlara atdı.

- Ay kafirlər, mən öluncə sizi bu həyətdə qıy vurmağa qoy-maram, - deyib küçə işığını yandırmaq istədi. Yadına düşdü ki, işıq idarəsindən villanın işıqlarını kəsiblər.

Öz-özünə: - Ey dünya, - deyib əlini aşağı saldı.

Proloq

Toğrul kişi Reqlun başına gələnləri eşidəndə başın tutdu. Dözə bilməyib ağladı da.

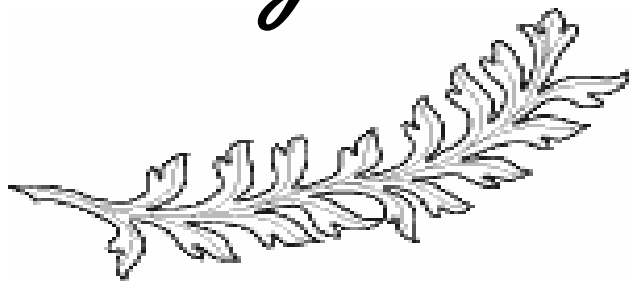
Bahadur və Cüməxanım xarici ölkədən təhsildən qayıdanda evlərində bibiləri Sonaxanımı, qohumları Çobanağa kişini gördülər. Analarını xəstəxanada tapdılar. Uşaqlara tədricən hər şeyi dedilər. Sarsıldı uşaqlar. Onların başına qohum-əqrəba yığıldı. Qoymadılar Bahadur və Cüməxanımı dərddən dəli olmağa.

Kamandarov çoxdan cəzasın alıb, işdən çıxarılmışdı. İndi o bazarda müdir işləyir.

Kənd camaatının itmiş ümidləri təzələnməyə başlayır, yaradanın bütün yaxşılıq və pislikləri cavabsız qoymayacağına güvənirdilər.

Hekayələr

*Həm o şaxsi sevir ki, qüdrətli olsada,
heç kimə qorxulu deyil.*

Lonill

*Yaradan güclüdən güclü yaradıb ki,
gücsüzün nəəsi yerdə qalmasın.*

Əvəz Süleyman

DƏRDSİZ ANA

Avtobus tərپənənə qədər onu yola salan oğlu Abuzərə Məsmə arvad tapşırıqlar verirdi. Hə, gah təzə doğan camışı, gah da küt yatan toyuğu və balalı qoyunları bərk-bərk tapşırırdı. Axırda lap yaxına çağırırdı, ağzını qulağına tutub, pıçıltı ilə tapşırırdı ki, gəlin nəbadə üç aylıq körpəni evdə tək qoyub bulağa getməsin. Mən gəlincə evin bulaq suyun sən gətir, oğul. Bir də atan üçün hər səhər mütləq qındı bişirsin. O kişi öyrəncəlidir. Yeməyəndə "mədəm ağrıyır", - deyir.

Hər dəfə də Abuzər yerə avtobusdan düşəndə arvad ayağa durub, öpərdi oğlunun hər iki üzündən, gülümsəyib sonra əyləşərdi. Axır ki, avtobus yolu cilovladı. Rayondan ayrılandan az sonra yuxu tutdu Məsmə xalanı. Nə qədər yatdığı yadında qalmadı. Ancaq hiss edirdi ki, o qədər də çox vaxt keçməyib. Arvad başladı evdə yadından çıxanları bir-bir sadalamağa. Birdən heç özü də bilmədən,- vay, gör yadımdan necə çıxıb? Südü bişirməmişəm. Gəlin bilməyəcək, süd çürüyəcək,- deyə bərkdən öz-özünə danışdı. Yanındakılar arvada baxdılar. Utandı arvad, çox utandı. Elə o saat ağzına yaşmaq tutdu. Üzün yana çevrib, maşının yol boyu televizor ekranı kimi sərgilədiyi taxıl, pambıq, yonca tarlalarına, üzüm bağlarına, kəndlərə bir xeyli tamaşa etdi. Yenə mür-güləmək istədi. Fikirləri bu dəfə onu Bakıdakı oğlunun evinə apardı. Onun evi-eşiyi, dolanacağı gəlib durdu gözünün önündə. Gülümsədi arvad, dodağının altında- "maşallah", - dedi. Özü-özünə yol aç-aça böyüklərdən olub. Həyat yoldaşı da elə özü kimi diribaşdı. Yaxşı dolanırlar. Ürəyində razılıq etdi onlardan.

Keçən il gəlinin bir oğlu olmuşdu. Sevinmişdi arvad. İndi bu il də sütəlçərə yenə bir oğlu da oldu. Təzə olan uşağı görməmişdi

Məsmə arvad, ürəyində oxşatdı onu da böyük oğlu Qurbana. Yenə fikrində gəzdirdi. Gəlinin qırxı yaxınlaşıır. Mütləq gedim gəlini qırxıdan çıxardım. Uşaq təmizə çıxsın. İndikilər belə şeyləri bilmir. Fələq surəsini oxuyub, qüsulu ilə qırxın tökməyən ana da, uşaq da təmizə çıxmaz,- deyərlər. Axı uşaq qırxın tökməyən ananın südün yesə xəstə olar deyirlər. Yaxşı elədim gəlməkdə. Həm uşağı, həm də gəlini qüsullayaram. Heç görəsən, gəlin uşağa öz südün verirmi? O, biri uşağa da ana südü vermədi. Uşaq indi tez-tez xəstələnir. A balam, indikilərə söz batmır axı. Bunların axırı necə olacaq? Bu qulağından alır o birisinə ötürürlər. Bu da indikilərdən çıxdı. Ana südü əmməyən uşaqdan nə olar? Qaşqabağın turşutdu arvad. Elə bildi ki, gücü çatmayan dərddə düşdü:- “Nə bilim ey, gedim görüm xətiirlərinə dəymədən bu işi yoluna qoya bilərəmmi”? Bilirəm, çox ağır məsləhətədi. Özləri deyirlər ki, bütün Bakı belədi. İndiki gəlinlər uşağa ana südü vermirlər. Görəsən buna səbəb nədir? Nə bilim, kənddə danışirlər ki, özlərin cavan saxlamaq istəyirlər, onsuz da hər yaşın öz dövrü var, zornan nə cavan qalmaq olar, nə də qocalmamaq. Bəs ərləri bu işə necə baxır?

İndiki ərlər də elə arvadları deyənə deyir də. Bir də bəzilərinə də günah görmürəm. Axı işləyirlər. Yox, səhv elədim. Biz işləməmişik? O, uşaqları mən dalımda gəzdirə-gəzdirə hər iş görmüşəm. Yox qoymaram dünyada uşaqlara başqa yemək verməyə. Heç bu da işdi, yadın birin tut, gətir ki, mənim yerimə uşağıma ana ol. Heç bu da işdi? Uşağa ana əli, ana nəfəsi, ana gözü, ana tumarı dəymədisə, ondan nə uşaq olar?

Ay balam, deyirəm söz olur, demirəm içim yanır. O biri uşağı verdilər qulluqçuya, bir otaq da ayırdılar ki, sən bax. Özgə uşağı kimi hərdən götürürlər oynatmağa. Uşaq da dil açanda qulluqçuya ana deyir. Qulluqçudan əl çəkmir, onunla qalırım deyir. Atanı-ananı heç saymır. O dəfə bunları görəndə lap darıxdım. Axırda gördüm ki, mən deyənə baxan yoxdu. Təhər edib çıxıb getdim kəndə. İki-üç ay vallah özümə gəlmədim. Ürəyim

partladı, daha bəsdı. Özüm-özümə söz verirəm: "Məsmə, heç bir söz deyib, uşaqların qanın qaraltma". Ürəyim dözmür, onsuz da əvvəlki, uşaq kimi böyüdəcəklər.

Yaxşısı budu Allah özü nitqlərinə yaxşı bir inac yolu salsın. Özümə də arxayın deyiləm, bu Məsmə mən tanıyan Məsmədisə, onun da ağzı dinc durmayacaq. Döşəyəcək uşaqların qabırğasına.

Məsmə arvadı qarşılamağa bu dəfə Qurban özü də gəlmişdi. Qurban xeyli öpdü anasını. Oturdular dal oturacaqda, yol boyu Qurban anasını öpür, öpür, öpürdü:

- Ana, mən səni niyə bu qədər çox istəyirəm?
- Ay oğul, bəyəm mən səni az istəyirəm. Əlini ürəyimə qoy, gör nə sakitdi. Elə bilirəm, məndən xoşbəxt, məndən arxayın, məndən rahat ana yoxdu. Ancaq yol boyu heç də belə fikirləşmirdim. Qurban, uşağa kimin adın vermişən?
- Ana, olarmı bir səni öpüm, sonra deyim.
- Yox, ay oğul, mən səni öpüm, bax bu anan, sənin çiyində o dünyaya getsin.
- Yox, ana, uzaqdayam, ayrılığa güclə dözüürəm. Hələ səndən doymamışam. O biri uşağın adı Ağəli idi, babamın adı. Bunun da adın Canəli qoydum.
- Nə əcəb yeni adlardan qoymursan?
- Yox, ana, köhnə kişilərin adında qaya kimi bir sərtlik var. Mən də o sərtliyi sevən adamam.
- Bu uşağa da qulluqçu tutmusuz?
- Hə, ay ana, axı necə ola bilər? Səyyarə işləyir. İş də çox çətindi. Böyük idarəyə başçılıq edir. 300-ə yaxın işçisi var. Mümkün deyil, ay ana. Çox ölçüb-biçmişəm. Düz gəlməyib.
- Yenə uşağa süd vermir?
- Onu da çox götür-qoy etmişik. O da mümkün deyil. Səhər gedir, axşam gəlir. Özü də yorğun. Axı necə baxa bilər? Yığının südü uşağa versən alınmaz axı.

- Deməli işə görə uşaqları ana südündən, ana nəvazişindən, ana məhəbbətindən məhrum edirsiniz? Bu çox böyük səhvdi, oğul. Uşağa ana gözlərindən düşən işığı heç bir günəş işığı verə bilməz. Ana qucağının istiliyini heç bir istilik əvəz edə bilməz, oğul. Ana nəfəsindən uşağa dəyən həzin, mülayim ətrin əvəzini heç bir ətir əvəz edə bilməz, oğul. Bu dediklərim uşağa verilmir, uşağa hopur, oğul. Torpağı-torpaq eləyən, onu məhsula həvəsləndirən gecənin səhər mehi və səhər şəhidi. Anam deyirdi ki, əgər gecədən gələn səhər mehi və səhər şəhi olmasa, səhərin ovsunu günəşi özünə o tezliyində çağıra bilməz.

Oğul, mənim sənə olan indiki məhəbbətim, eləcə də sənə mənə olan məhəbbətin gözlərimdən sənə verdiyim işığın, canımdan sənə verdiyim istiliyin, nəfəsimdən sənə verdiyim ətrin meyvəsidir. Bu dediklərimlə yetişən meyvənin ətri, işığı dadı bir insan ömrü azalmır, əksinə hər gecə itirdiyini gün boyu toplayır, oğul. Mən başa düşmürəm, sizin oğlunuz qulluqçuya "ana" deyəndə siz qısqanmırsınız? Oğul, sən hər elmdən halısan, ancaq ana və övlad istiliyindən xəbərin yoxdu. Uşaqlarınız böyüyəndə onlarda sənə mənə olan məhəbbətin olmayacaq. Demək istəyirəm ki, nə anaları, nə də onlar analarını indi bir-birimizi sevən kimi heç vaxt sevib əzizləməyəcəklər. Həmişə onların yadına o qulluqçu qadın düşəcək. Onu görməyi arzulayacaqlar.

- Hə, ana, bunları bilirəm, deyəsən çatdıq. Sən düş, çıxmaq yuxarı, bu evi təzə tikdirmişəm. İkinci mərtəbədə yaşayırıq. Üçüncü hələ hazır deyil. Üçüncü mərtəbəni uşaqların saxlanması, məktəbə, idmana, musiqiyə hazırlanması və istirahətləri üçün nəzərdə tutmuşam. Hər şey yaxşı olacaq, ana, vallah, yaxşı olacaq. İnan, ana, mən səni canım qədər istəyirəm.

- Onu bilirəm, ancaq o birisinə şübhəm var.

Qızım, gəlmişəm, səni və uşağı qırxdan çıxaram, sizi doyunca görəəm. Uşaqları bağrıma basam. Nə bilim, ay qızım, bala, övlad məhəbbəti elə bol zəmidir ki, biçməklə qurtaran deyil.

- Ana, lap ədiblər kimi danışırısan ha!..

- A bala, ədiblər böyük insanlardı, o öz yerində. Mən orta məktəbi bitirəndə fizikadan dördüm oldu. "Gümüş medal" aldım. Əmim qoymadı gələm oxuyam. Nişanladı və iyirmi günə də toyumuzu etdi. Saymışam, qızım, iyirmi üç roman, əlli altı povest oxumuşam. Hekayə və şeir kitablarının sayın bilmirəm. Bu əlifba dəyişiləndən lap kor kimi olmuşam. Özümdə çox dəyişiklik hiss edirəm. İndi fikrimi ibadətə salmışam. Allah sizi qorusun, balalarım.

- Ana, bəs bunları niyə mənə demirdin? Sənə vuruldum, ana, vallah vuruldum sənə, iyirmi üç roman... Yəqin ki, dünya ədəbiyyatı da var.

- Eh, a qızım, Balzakı, Hüqonu, Tolstoyu, Hofmanı, Bayronu, Bişi Şellini, Kuperi, Drayzeri oxumuşam.

- Ana, uşaqlarına və insanlara olan məhəbbət yəqin sənə bu kitablardan hopub?

- Sən deyən məhəbbət mənə və uşaqlarıma ana südündən, ana nəfəsindən, ana laylasından, ana nəvəsişindən hopub, qızım. Ana istiliyin duymayan uşaqdan nə nəslə övlad, nə də vətənə övlad ola bilməz.

- Ana, sən ayrıca bir ədəbi məktəbsən.

- Bunu mən bilirəm, istəyirdim ki, bütün analar, ədəbi məktəb olsunlar.

- Hə, ana, doğru deyirsən.

- A qızım, məni əsas fikrimdən ayırdın. Bu gün sən qırxdı. Dur qırxını tök, sonra 10 gün burdayam. Nə qədər desən, söhbət edərik. Dayan, su hazırlayım verim.

- Ana, suyu necə hazırlayacaqsan?

- Bax, öyrən, qızım. "Fələq" surəsini oxuyub, bu suya füləyəcəm, qüsul eləyəcəksən. O su ilə həm uşağı yuyunduracaqsan, həm də özün yuyunacaqsan. Bununla qırxdan çıxmış olacaqsız.

Uşağı çağır gətirsin.

Yox ana, uşağı otağında yuyunduraram. Bura gətirmək olmaz. Həkim deyir ki, uşaqlara infeksiya keçər.

- Nə oldu qulluqçudan infeksiya keçmədi, anadan, atadan, nə-nədən infeksiya keçdi? A bala, ağıllı olun, nəsil-dən uşağa nəsil payı vərmiş, xasiyyət, bir-birin təkrarlama, irsi həyat tərz, irsi düşüncə tərz, irsi yaşama tərz keçə bilər. Get, uşağı gətir bura deyirəm.

Səyyarə o biri evə keçdi. Ağəli qucağında qulluqçu da onun yanında Cənəlini qolları üstə gətirdi. Səyyarə ağlayan Ağəlini nənəsinə uzatdı. Uşaq nalə qoparıb, qulluqçuya "ana" deyib üstünə atıldı. Ayaqlarını qucaqladı.

- Bıy, bu nə zülumdü, uşaq nəslin tanımır ki!

Qulluqçu gülümsədi:

- Ay xala, hər gün bir saat anası ilə, bir saat da vaxtı olanda atası ilə oynayır. Qalan vaxtlar öz otaqlarında olurlar. Rejimləri belədi də. Əlbəttə, çox vaxt mənimlə olduqlarından mənə "ana" deyirlər. Heç "ata" sözü uşaqlar dillərinə belə gətirmirlər.

- Bala, bu böyük dərdədi. Sən get, bir azdan sonra gələrsən. Uşaqları özüm yuyunduracam.

- Ana, onda uşaqların paltar və hamam dəstlərin gətirim?

- Gətir.

Qulluqçu çıxanda Ağəli "ana" deyib onun dalınca cumdu. Səyyarə buna baxıb, şit-şit gülməyə başladı. Məsmə xala elə qaşqabaq tökdü ki, elə bil ev bu saat donacaqdı. Qulluqçu Ağəlini qucağına alıb otağına getdi. Bir azdan əlində bağlama qayıtdı.

- Buyurun, xala.

Məsmə xala əvvəl Cənəlini yuyundurdu. Ağəlini istəyəndə uşaq ona yaxın düşmədi:

- “Yaxşı, özün yuyundur”- qulluqçuya dedi və uşağın üzündən zorla öpə bildi.

Canəlini qolları üstə aparıb onu yataq otağında yerinə qoydu və elə o saat da əl vurmamış sakit-sakit yataq yırğalanmağa başladı. Dayanır, həm də işə düşüb sakit-sakit yırğalanırdı. Çox bəyəndi Məsmə xala bu uşaq yataq dəstini. Üzünü gəlinə tutub: - “mən gedincə burada uşaqlarla qalacam”,- dedi. Gəlin çevirə bilməzdi, Məsmə xalanın sözün. Odur ki, - “Ana özün bilən məsləhətdi” - dedi. Ancaq uşaqlar səni narahat edəcəklər.

- A bala, uşaq ağlaması nə vaxtdan ata-ana üçün, nənə üçün narahatlıq olub. Belə sözləri işlətmə. Heç vaxt işlətmə. Mən bu otaqda olacam. Könlünüz istəsə gəlib, məni görə bilərsiz. Ancaq bir saat ha. Çox olmaz. Məni narahat edərsiz. Birdən sizdən də mənə mikrob keçər deyib, xanımyana güldü.

Səyyarə oğrun-oğrun arvadı süzdü. Çox rahat görünürdü. Elə bil bura gələndən elə indicə rahatlıq tapmışdı Məsmə xala. Arvad otaqda oturmağa özünə yer axtarırdı. Qulluqçunun yatağının qırağında əyləşdi. Elə bu anda Qurban içəri keçdi. Anasını öpdü. Ağaliyə yaxınlaşmaq istədi. Bir il altı aylıq uşaq qulluqçuya sarı çevrildi və uşaq dodağın büzdü. Məsmə xala can, deyib uşağı qucağına alsa da o sakitləşmədi. Əksinə daha da bərkdən ağladı.

Səyyarə Qurbana gizləncə göz edib öz otaqlarına çağırırdı. Olanları ona danışdı. Qurban o saat əlavə etdi:

- “Anamın könlü necə istəyir elə də etsin”,- dedi.

Məsmə xala üç gün idi ki, canı qədər sevdiyi yurduna, elinə, kəndinə gəlmişdi. Cəmi 10 gün aralanmışdı bu kənddən, bu yurddan, bu eldən. Ona elə gəldi Ağsu kəndi arvadı gələndə doyunca oxşadı və sonra kəndə buraxdı. Hə, elə də olmuşdu. Axşam Şahvarı yalamışdı Məsmə xalanın üz-gözünü, üst-başını sonra da "qurban olum" demişdi arvada. İyun ayı bu kəndin ən gözəl, ən

bar gətirən ayı idi. Tez-tez deyərdi ki, bu ayların hər günü kəndli üçün bir aylıq ruzi deməkdir. İşləmək lazımdır, hə, işləmək.

Gəlmişdi arvad məhəbbət dolu kəndinə, yurduna. Özü ilə iki-üç həftəlik qalmaq üçün gəlini və nəvələrini də gətirmişdi. Çatan kimi damdan uşaqları böyütdüyü yüyüyü düşütdürdü. İkinci mərtəbənin kəlləyə açılan evində qurdurdu yüyüyü. Çox şad oldu arvad. Çox sevindi arvad. Evdən təzədən uşaq ağlaması səsi gəldi. Gəldi qohum-əqrəba uşaqlarla, Səyyarə ilə, Məsmə xala ilə görüşməyə. Hər gələndə uşaqlar üçün bəzəkli-bəzəkli çolpalar gətirdilər. Babası da bəzəkli quzu bağışladı uşaqlara. Əmisi diri kəklik və qırqovul tutub gətirdi qardaşı balalarına. Buraxdı evə, səkdi evin ortasında qırqovul, kəklik. Sevindi hamı güldü hamı. Səyyarənin yadından çıxdı Bakıdakı evləri, yadından çıxdı kondisionerli otaq, yadından çıxdı kondisionerli rahat "cip"ləri və iş otaqları. Həyəti dolduran məhəbbət Səyyarəni ovsunladı, "bir ay qalacam" dedi.

Məsmə xala təzə çıxan cücələrə püşrük ovurdu, qırt bir-bir püşrüyü götürüb cücələrin qabağına qoyur, səs çıxarıb onlara "ye-ye" deyirdi. Lap Məsmə xala nəvələrinə "qurban olum, ye" dediyi kimi. Qırt tez-tez yan-yörəsinə baxır, balalarını nədənsə qorumaq istəyirdi. Baxırdı Səyyarə qırtı, onu balacanlı olmasına, baxırdı qırtın balalarını qanadları altına alıb yatırmasına, baxırdı qırtın tez-tez onları yoxlamasına. Bəli, sanki alırdı bala ətrini, verirdi onlara ana nəfəsini, verirdi onlara ana istiliyini, ana məhəbbətini.

Həyətin o başında qoyun yalayırdı ekiz doğduyu quzuları, mələyirdi quzular, mələyirdi ana qoyun, mələyirdi həyətdə ana keçi, mələyirdi onun iki körpə çəpiş balaları. Yalayırdı ana balalarını, yalayırdı balalar analarını. Baxırdı Səyyarə bu heyvanlara. Bu heyvanların ana-bala məhəbbətinə. Cumdu evə, körpə Canəlini, götürüb düşdü aşağı, oturub baxdı qoyuna, toyuğa, keçiye. Onlar balaların yalayanda Səyyarə də öpdü balalarını. Baxdı yan yörəsinə. Görən varmı? Yenə öpdü. Bu yerdə qulun-

lu atı qaynatası yedəyində gətirdi. Dayça gec gəldi. At o saat kişnədi. Həyətdə yer, göyə sanki qovuşdu. Gəldi dayça, at bur-nu ilə onu vurdu. Sanki hardaydın dedi. Elə o saat da irəli çəkib yaladı. Dayça geri sürüşüb anasını əmməyə başladı. Hə, əmdi anasını. Xoşxal oldu anası. Dincəldi anası.

Bu yerdə Səyyarənin şişən döşü sancdı. Uşaq ağladı. Uşağın ağzına tuş elədi şişədəki yeməyi. Uşağa süd vermədiyinə görə şişmişdi Səyyarənin döşləri. Məsmə xala əvvəl soyuq su çiləyib diksindirirdi,- “çəkilər”, - dedi. Çəkilmədi, sonra arvad qappa elədi. Bu da kar etmədi. İndi üç gün idi gicitkan suyu ilə yuyurdu gəlinin döşlərin. Arvad demişdi ki, bu da olmasa gərək Gü-larə nənəni çağırıq. O belə işlərin anasıdı. A balam, uşağa süd ver də. Heç uşağı da ana südsüz böyüdə? Bu indi olan uşaqlar üçün böyük dərdi. Ona görə də uşaqlar böyüyəndə ata-anaya oxşamır. Dələduz olurlar.

Səyyarə görürdü qoyunun, keçinin, atın balaların əmizdir-məsin, sonra da onların rahatlanıb yatmasın. Deməli, balasını yedirən analar, süd ilə onlara məhəbbəti də verirdilər. Onda hər ikisi doyub rahatlanır və yatırdılar. Bu idi ananın ləzzəti dincliyi, bu idi balanın anadan aldığı məhəbbət. Səyyarə deyə-sən başa düşürdü bunları. Baxdıqca sinəsindəki ağrılar Səyya-rəyə sanki "bizim dincliyimiz ordadı" deyirdi. Qonşu gəlin da-lına qalın şalla sarıdığı 6-7 aylıq uşağı Məsmə xalaya göstərib: - “Məsmə xala, uşağın ağzına bax, əlimdə vedrə var, sizin qu-yudan su götürmüşəm” - dedi.

Uşağın parıldayan gözlərini görən Məsmə xala “ay sənə qurban olum”- deyib öpdü onu: “Gör necədə baxır”.

Səyyarə: "Ay ana, o camış, niyə tez gəlib naxırdan?" deyə soruşdu.

- A qızım, təzə doğulub hələ indi yaxşıdı. O, gündə üç-dörd dəfə qaçıb gəlirdi balasın görməyə, balağı bağladım yanına bəl-kə sakitləşdi.

Balasın görən camış tövlənin qabağından çəkildi. Balasını yalaya-yalaya Məsmə xalanın dalınca armud ağacının kölgəsinə gəldi. Məsmə xala bağladı mıxa. Camış o saat yalamağa başladı balasını.

Səyyarə həyətdə baxdı: “Ana, gör həyətdə nə qədər ana var?”

- Qızım, mən hər gün o anaların arasında oluram. Bax ağacda sərçə balası ilə divarın arasında onlarca qaratoyuq balaları ilə evin dirəyində qaranquş yuvaları, orda da analar var. Hə, mən o analardan almışam bala məhəbbətin. Onlar təkcə mənə süd-qatıq, bala, nəgmə verməyiblər. Onlar həm də mənə ana-bala məhəbbəti veriblər. Gör, hamı balasın necə əzizləyir? Şair Şəhriyar necə də gözəl deyir:

“...Ana iysi dam divardan yağardı.”

- Hə, ana doğru deyirsən. Ana, bizdəki məhəbbəti televizor verib. Burada gördüklərim həyatdır. Sizin kimi analar da bu həyatın bir parçasıdır,- Səyyarə gülə-gülə dedi.

Artıq Səyyarə sağalmışdı. Uşağa ana südü verir və ana laylası ilə yüyürkdə yatızdırırdı. Bu bir ayda uşaqlara özü baxır, onları ana nəvazişi ilə bəsləyirdi. Uşaqların xüsusi ilə, Ağəlinin gülümsər baxışları Səyyarəyə bala məhəbbətini xeyli yedizdirmişdi. O, elə bilirdi ki, ya uşaqları yenidən tapıb, ya da yenidən doğmuşdur. Məsmə xala Səyyarəni belə görəndə, ürəkdən sevindi:

- Hə, qızım, bax mən deyənlər bunlar idi. İndi mən də...

- Bildim ana, bildim. İndi Ağəli və Canəlini canım qədər istəyirəm, onlara özüm baxacam. İki illik məzuniyyət götürəcəm. Qurbanla əl-ələ verib özümüz üçün oğul böyüdəcəyik. Onları heç bir xidmətçinin əlinə vermərəm. Sağ ol, ana, bu həyətdəki, daş-divardakı bütün anaların məhəbbətini mənə yedizdirdin.

İndi bu məhəbbətin istisi məni və oğlanlarımı gülə-gülə bir ömür isidəcək və yaşadacaq. Mənə yaşamağı və yaşatmağı öyrətdiyinə görə səni özümə doğma ana bilirəm. Kaş dünyamızda

sənin kimi analar çox olaydı. Onda yer üzərində ana abidəsi qoymaq lazım olmazdı. Bütün analar övlad ürəyində, Vətən ürəyində abidəyə çevrilərdi.

- Hə, qızım, indi mən dərdsiz anayam. Kaş bütün gəlinlər ağbirçək sözünü bulaq suyu kimi üfürməmiş içəydilər.

OCAQ TÜSTÜSÜ

Mən böyüyüb buyruğa yarayanda, bu qardaşlara “əmi” deyəndə Orucalının üç-dörd uşağı vardı. Güllalı isə Bakıda işləyirdi. Balaca qardaş Xanəli kənddə ya camaatın malını otarar, ya da kolxoz işinə gedərdi. O, yadımdadı ki, evlərinin qabağında haçalı bir tut ağacı, bağçanın aşağı küncündə isə alça ağacı vardı. Alça vaxtı alça yeməyə, tut vaxtı da tut yeməyə gedirdik. Bir də anamın qohumu idi Orucalı əminin yoldaşı. Hə, anam deyərdi ki, Bəyimbacı mənim özümünküdü. Elə onu o evə də mən ərək edib almışam. Allaha şükür, indi böyük ailədi də, deyərdi anam. Bunları çox rahat yazdım. Bəs görmədiklərimi necə yazım?

Mən bu fikrə düşəndə Xanəli əmi sağ idi. Üzümə üz tutub getdim kəndə. Demədim kişiyə bir söz. Ancaq söhbətə tutdum Xanəli əmini. O, da açdı, tökdü hamısını. İndi mən onları dəstəçin edib, qoyacam ortalığa. Kim nə qədər istəsə o qədər götürə bilərlər. Təki siz görüb-götürənlərdən olun. Mən bu hekayəni Xanəli əminin dili ilə danışacam. O necə danışırıbsa elə. Əgər çaş-baş salsam, bilin ki, bu mənim işim deyil. Hamısı Xanəli əminin işidi.

Müəllim, biz yetim idik. Atamız qızılca xəstəliyindən öldü. Qaldıq üç qardaş, bir ana. Qapımızda iki sağılı camışımız vardı. Nə deyim sənə? Hamı kimi bizdə də vəziyyət ağır idi. Ancaq sağınımız bol idi. Heç kim süd, qatıq satmazdı. Kənddə ağırtısı ol-

mayana hamı əl uzadardı. Elə olardı ki, indiki Qurban bayramı kimi. Kəsməyənə kəsənlərdən çox pay düşdüyü kimi. Aclıq, müharibə, zəif kolxoz, üst-baş da ki yox. Hərənin bir dəst paltar-ı olardı. Xeyir-şər də, iş də onunla olardı. Nə başınızı ağrıdım, yox idi, vəssalam. Hə, ağartımız var idi. Hər səhər anam, azca unla qındı bişirərdi. İçinə çoxlu yağ salardı və isti-isti qarnınızı doydurun, - deyərdi. Günortaya dovğa, axşama da az un qatılmış, çoxlu göy-göyerti olan qatmalı (unla göyertini yoğurub çörək bişirirdilər) çörəyini qaymaqla, ya da üzlü qatıqla yeyib yatardıq. Hamıda vəziyyət belə idi. Sədrin də süfrəsi belə idi, kolxozçunun da. Sağını olmayana hamı əl tutardı. Yəni süd, qatıq, ayran o evlərdən də əksik olmazdı. Kəndimizin adəti belə idi.

Ağsaqqallar heç vaxt, əlinə düşəni özləri tək yeməzdi. Evdə tapşırdılar ki, yetimli evləri yaddan çıxarmayın. Kolxoz avans verəndə birinci başsız ailələri siyahı edərdi. Hə, yadımdan çıxmamış qoy deyim ki, kəndimizə gündə iki, üç dəstə qızıl, qab-qacaq, palaz-paltar satan gələrdi. Hamıya tapşırmışdılar ki, ruzunu heç nəyə vermək olmaz, ancaq kənddən ac adam buraxmayın. Allah verdiyindən yedizdirin, yola salın. Heç kəs heç nə almazdı. Gələnləri dovğaya, qındıya qonaq edib, yola salardılar.

İşləməyə də söz ola bilməzdi. Hamımız işləyərdik. Hətta gecə də kotanla yeri şumlayıb, orada da yatardıq. Bax, bizdə "Dovğa şumu" adlı yer var. O, yeri sürəndə sədrin arvadı kolxoz fermasından olan ağartı ilə dovğa bişirərdi. Sədr bu işə öz arvadını qoymuşdu ki, dovğanı işləyənlərin arasında bərabər bölsün ki, ac qalan, çatmayan olmasın. Müəllim, başına dönüm, düzü bu idi.

İndi özümüzdən danışacam.

Anamız 5-6 ildə bizi uşaqlıqdan çıxartdı. 1944-cü ilin payızında mahnası soyuq sətəlcəm oldu, 10 günün içində anamız da öldü. Onda qızılca, soyuq sətəlcəm, üşütmə, çiçək, su çiçəyi, tüğyan edərdi. Elə ki kəndə girdi evbəev gəzib, hamını əldən

keçirərdi. O il də elə oldu. Payız girən kimi, onda üşütmə deyirdilər, indi deyəsən, malareya deyirlər, bürüyərdi kəndi. Yox, vallah, anam soyuq sətəlcəm eləmişdi. Çərkəz xala gəlib küpə də qoydu, qan da aldı. Mümkün olmadı, arvad getdi. Biz qaldıq yesir. Bilməmiş olmazsan, yetim atası ölənə deyirlər, yesir isə həm atası, həm də anası ölənə deyirlər. Hə, qaldıq yesir. Qonşular, bizə göz yetirirdilər. Gümanımız var idi. Növbə ilə demək olar ki, kəndin arvadları bizə çörək bişirərdilər. Bəzən bildirməzdik, gecə Orucalı xəmir yoğurar, biz sac asardıq, sac çörəyi bişirərdik. Heç demədim ki, neçə yaşında yesir qaldıq. Orucalının 15 yaşı vardı. Gülalının 11, mənimsə 7 yaşı. Hərdən məktəbə də gedirdik. Kənd bizi iki il girlədi. Qardaşımın 17 yaşı olanda gəlinbacımı yadımdadı arabada gətirildilər. Daha işığımız yanırdı, lampamız silinirdi, evimiz təmizlənirdi. Çörəyimiz pis-yaxşı bişirdi. Mal-qaranı qardaşımın köməyi ilə sağırdı gəlinbacım. Gəlinbacım da körpə uşaq idi. Cəmi 15 yaşı vardı. Evdə iş çox olanda, görüb qurtara bilməyəndə ağlayırdı gəlinbacım. Onda biz də büzüşüb otururduq divarın dibində.

Çətin iş idi. Düzü gəlinbacım bizi çətinlikdən çıxartdı. Gülalı Bakıya remesniyə getdi. Mənim daha 13-14 yaşı vardı. İşə-gücə yarayırdım. Oxuya bilmədik. Qardaş ona deyərəm ey, biz bi-kef olanda, Orucalı da xəterə edərdi. Gəlinbacım bizə ana-bacı oldu. Böyütdü bizi. Biz ölən günə qədər, onun xətrini əziz tutmuşuq. Mən istəyərdim ki, bütün gəlinbacılar onun kimi olsun. Başına yara düşmüşdü. O, özü başını qırxar, dərman vurur, sonra yuyardı. İndi hansı gəlin edər? Yox, inanmıram, getdi o insanlar. Getdi, daha gələn deyil, getdi. Gülalı cahıl oldu, qız istədi. Gəlinbacım cavan-cavan ağbirçək əvəzi qıza baxmağa getdi. Bəyəndi. Alaq, dedi. Sevinə-sevinə toy elədi. İki otağın birin onlara verdi. Həyətdə ərklə gəzirdi. Lap qaynanalar kimi. Orucalını dincə qoymadı: “Allah düzəldəcək, Gülalı üçün ev tikək”, - dedi. Başladıq. Kənd də kömək elədi. Onda ev tikənə hamı 3-4 gün kömək

edərdi. Usta haqqı verərdik. Daşı çaydan, ağacı da meşədən gətirərdik. Hə tikdik evi, qardaşımı köçürtdük o evə. Mən düşdüm araya. Mənim toyumda gəlinbacım öyünürdü. Təcrübəm var, deyirdi. Həm mənim toyuma hazırlaşdıq, həm də yer götürüb, ev tikdik. Qardaşım dedi son sözü ki, qardaş, ata evi kiçik qardaşa qalar. Toyu elədik. Bir il də qardaşımgil bizimlə qaldı. Sonra onlar köçdü, təzə evə, onda onların artıq 8 övladı vardı. Uşaqlar böyümüşdülər. Hə, amma evin verdilər, mənə. Daha qalanları özün bilirsən. İndi sən söhbət elə, mən qulaq asım.

Elə ki, təzə evə köçdülər başladı Orucalı əmi tövlə tikməyə, ağac əkməyə, bağ-bağça çəpərləməyə. İş çox idi kişi üçün. Kişi də işdən qorxan kişi deyildi. Nə vaxt çağırısaydın, "gəldim" deyərdi. Hələ bu harasıdı. Bu kişi ev tikənə, taya qoyana həmişə yoldaş olardı. Xeyir-şərdə birinci görünərdi. Bu kəndin, bu qohum-əqrəbanın haqqı məndə çoxdu deyib, hər işə həvəslə girirdi. Kənddə hamı çox sevərdi Orucalı əmini.

"El oğludu, işdən qorxan deyil, iş Orucalıdan qorxur", - deyərdilər. Yenidən Bəyimbacı da qoşuldu kişiyyə. Beş-altı ilin içində ev, həyət-baca düşdü səhmana. Uşaqlar böyüdü. Müəllim olan kim, həkim olan kim, sənətkar olan kim. Toylar başladı, yenidən, ev tədarükü görüldü, qızlar köçdü. 8 uşaq da beləcə yurd-yuva oldular. Hər iş öz yoluna düşdü.

Təkcə Bəyimbacıya xəstəlik aman vermirdi. Elə bil ömür bu olanları gözləyirmiş. Yaxaladı Bəyimbacını amansız xəstəlik. On ev-eşik səhmanlayan, on toy düyün yola salan, on evə vardat verən, bu qabarlı əllər, bu ömür tarlası, bu insanın həvəs aləmi, birdən-birə yığıldı köçməyə. Bütün arzularını yığdı, elədiyi yaxşılıqları yığdı, bulaq yolundakı, qonşu yolundakı, bacı-qardaş yolundakı, oğul-qız yolundakı ləpirlərini, təbəssümlərini, arzularını, bir də doyunca dünyaya olan baxışlarını aparmaq istədi. Lakin zalım ölümün buna gücü çatmazdı. 58 illik ömürdə Bəyimbacı

elədiklərini apara bilməzdi. Çatmazdı ölümün gücü. Yalnız Bəyimbacıya gücü çatdı, zalım ölümün. Qalanların hamısı qaldı, kiçik kənddə, kiçik ürəklərdə. Bir də qaldı, evin, həyətin künclərində, nuru azalmış bir cüt Orucalı kişinin gözlərində. O, gözlər qaldı ki, 15 yaşından bir-birinə baxmışdı. Kədəri, qəmi, sevinci bölüşmüşdü. İndi o gözlərin bir cütü birdən-birə uçdu çox uzaqlara, gedər-gəlməzə. Bir cütü qaldı nefti qurtarmış lampa tək neftə möhtac. Gözlədi yaxınlardan gələcək neft, - qardaşdan, oğuldan, qızdan, bütün kənddən Orucalıya işıq üçün gələn neft kimi. Hamıdan işıq gəldi. Lakin vermədi o iki gözün işığın. Lap tonqal qalandı, günəş çıxdı, ay doğdu, Orucalıya çatmadı o işıqlar. Şirin sözlər, gülümsər baxışlar, nəvazişlər kişi üçün dumana büründü. İstəmədi yazı, istədi yayı, tez soyudu yaydan, gəlsin payız dedi. Payızda arzuladı qışı.

Qaldı evdə tək. Baxdı oğul şəklinə, baxdı qardaş şəklinə, baxdı nəvə-nəticə şəklinə bir də televizora. Baxdı, televizoru görmədi, eşitmədi. Tez-tez qapını açıb baxdı çölə, bayıra. Elə bil kim-sə gələcəkdi. Gələnlər gəldi. Orucalı istəyəni gətirən olmadı. Bəyimbacını gətirmişəm, deyən olmadı. Kişi düşdü, çətinliyə. Kişiyə "arvad al" da dedilər.

- Yox, Bəyimbacı bizim evi necə qəbul etmişdi? Bunu el bilir. Bərbad bir evi, on ev edib, dünyadan köçənə, siz deyən hörmətsizliyi etmək olmaz. Tək özümü mən saxlaya bilməyəcəm? Onun zəhmət çəkdiyi bu boyda nəsil, üç nəfəri yetimlik divinin əlindən alıb, 70-80 nəfər edən insanın ruhuna belə hörmətsizlik etmək olmaz. Bir də belə sözləri danışmayın, cavabını verdi Orucalı kişi.

Gülalı ilə Xanalı yaman sarsılmışdılar. Qardaşlarının birdən-birə uşaq xasiyyətli olmasına, yalvarırdılar qardaşlarına:

- "Qardaş, sənin canından əziz bizim hər ikimiz üçün and yoxdur. Gəlinbacımızın ölümü bizi də sarsıtdı. Heç sənə görə demirik. Yox, vallah, gəlinbacımız bizə ana olub, ən ürəyi yanan bacı olub,

biz onunla nəfəs almışdıq. O, bizi yetimlik ölümünün əlindən alıb buraxıb. O, bizim qızılçalı, göy öskürəkli, malyariyalı günümüzdə, gözlərimiz traxoma olanda, başımızı yara basanda bizə ana olub, ana. İndi biz də çox sarsılmışıq. Sən bizi də üzürsən, özünü, göz-lə, qardaş, biz sənin qayğını çəkməyə, səninlə gecə-gündüz bir yerdə olmağa hazırıq. Təki sən dinclik tap”, - deyirdilər.

- Hə, düz deyirsiniz. El baxır, səbirli olmaq lazımdı. Dünən uşaqları da yola salanda demişəm, bir daha heç kəsə əziyyət verməyəcəm. Qoyun Bakıya gedim, iyirmi gün orada qalım. Siz hə-yət - bacaya baxın, - deyər cavab verdi Orucalı.

- Baş üstə, qardaş, elə get ki, heç kəs bilməsin. Biz hər axşam gəlib sənin işığını yandıracağıq. Ocağını qalayacağıq.

Ertəsi gün Orucalı Bakıya getdi. Oğlanları onu pəhəpəhlə qarşılادılar, qulluğunda durdular. Hər gün biri onunla məşğul olurdu. Onu istədiyi həkimə, vaxtı ilə işlədiyi zavoda, parklara, xiyabanlara apardılar. Kişi bir az rahatlandı: "Bura yaxşıdı", - dedi. Ancaq gündüzlər Bakıda olsa da, gecə yuxularında kənddə olurdu. Yuxularında qardaş, oğul-uşaq toyu edirdi. Ev tikirdi. Bir-bir qohum-əqrəba ilə köməkləşib iş görürdü. Bəyimbacı ilə süfrədə süd əppəyi, şor yaxmacı yeyirdi.

Gülalı və Xanalı hər axşam Orucalının evinə gəlirdilər. Onun ocağın yandırır, həyət bacasının səhmanını gözləyirdilər. O, gedəndən bir gün də olsun qoymadılar, ocağı sönməyə, qoymadılar evi, həyəti yiyəsiz qalmağa.

Qonşular kişinin yoxlamağa gələndə: - “bir həftəyə gələcək”, - dedilər. Oturub söhbət etdilər, kişinin evində. Ev qonaqsız, tüstüsüz, işıqsız qalmadı.

Dözmədi Orucalı kəndin ayrılığına. Qayıtdı geri. Gələndə Xanalını evində gördü. Toyuqları dənləyirdi. Çayı qoymuşdu qaynamağa. Təndirə çörək yapırdılar. Lap kişinin yuxuda gördüyü kimi. Kişi gələn kimi öpdü qardaşını, öpdü kənddən

onun yanına gələnləri: - “Sizə qurban olum”, - dedi. Gəlmişdi, oğlu atası ilə yaşamağa. Kişi razı olmadı:

- Ay oğul, işin-gücün var, get evinə. Mən kənddəyəm. Tək deyiləm, əmilərin buradadır.

- Saldı oğlunu yola. Özü qaldı evdə tək. Qardaşları hər gecə gəlib, onunla qonşu iki yer də salırdılar. Lap yetim qaldıqları kimi. Hərə yorğanı çəkirdi başına. Başladılar yuxu görməyə.

Bir gün, - “xəstələnmişəm”, - dedi, Gülalı. Yaman yatdı, ağır yatdı Gülalı. El töküldü, evə. Oğul, uşaq, nəvə, nəticə axışdı kəndə. Kişiyə dayaq olmaq istədilər. İki qardaş yenə yanaşı yer saldı. Yatdılar. Bir gecə Gülalı, - “köçürəm”, - dedi. Yatmadı heç kim. Kişi göz gəzdirib, dünyaya baxdı. Hər əlin bir qardaşının əlinə verdi. Orucalı qardaşının açılı qalan gözlərini öpdü və qapadı. El gəldi. Əvvəl qəbr qazan, qəbr çəkən Orucalı, Xanalı indi əl ağacına söykənib, baxırdılar qəbrə. Gözlərində yaş damcı-damcı tökülürdü qəbrə, silirdilər gözlərini. Oğlanları görüb ağlayarlar. Qoy uşaqlar hələ tox dursunlar.

İndi daha Orucalının evində iki yer salınırdı. Orucalı və Xanalı üçün təmizliyi, yeyib-içməyi Gülalı və Xanalının yoldaşları edirdilər. Onlar da hər axşam birinin evində ikisi qalırdı. Dua edirdilər dünyasını dəyişənlərə, bir də balalarına. Bəd xəbər olmasın. Orucalı da üçcə günün içində dəyişdi dünyasın. Oğul, uşaq, el yığılıb kişini yola saldı. Köçdü kişi, nə köçdü. Həyətdən yüngül çıxdı. Yəqin: - “balalarım az ağlasın”, - dedi.

Xanalı yerin tək saldı: - “Qardaşımın evində yatacam”, - dedi. Çünki dayana bilmədi. Hamı başa düşürdü ki, bu belə olmalıdı. Hə, tək yatdı, Xanalı.

Arvada: - “get sən öz ocağımızı, yandır. Gecə gələcəm”. - Yenə qonşular yığıldı kişinin başına. Keçmişə noxta salıb, sürüdülər, o başa, bu başa. Qonaqlar gedəndən sonra, kişi də hərdən gedərdi evinə.

Xanalı bir gecə ağır yuxu gördü. Gördü ki, ocağı yanmayan, vaxtı ilə kəndə kölgə salan kişilər:

"Ay Xanalı, bala, get bizim də ocağı yandır", - deyirlər, - "görmürsən yan-yörəmizi yadellilər basıb? Bizimkiləri çağır gəlsin". Xanalı ayıldı yuxudan. Geyindi paltarın çıxdı təndirxana damına. Qışqırdı: - Ay Seyidəli, ay Əlbala, ay Surxay, ay Məhəmməd, ay Seyfəli, ay Balakərim, dədələriniz sizi çağırır, gəlin, ocaqlarını yandırın, yadellilər kəndi basır. Dədə-baba yurdu əldən çıxır.

Onun səsi televizora düşdü, dünya eşitdi. Bilmirəm ocağı yanmayan kişilərin uşaqları eşitdi ya eşitmədi. Deyəsən çağrılının biri elə indi, bu hekayəni danışandı. Allah eləsin eşitsinlər. Eşitməsələr, atalarının yanına yurdsuz gedəcəklər.

*Şamaxı,
Yanvar, 2010*

İKİ MƏHƏBBƏT

Polkovnik Şahlarov hər dəfə hərbi dərsi bitirəndə kursantlara təkrar-təkrar tapşırırdı: "Mənim balalarım, əgər yaxşı komandır olmaq istəyirsinizsə, sizə tabe olan əsgərləri sevin, onlara dost olun, çalışın ki, əsgərlərlə sərt davranıb onlara heç bir cəza verməyəsiz". Sınıf otağından çıxan zaman Şahlarov geriye dönər, qapının ağzında dayanar, sinfi süzər və gülümsəyib fərağat dayanan kursantlara "azad" komandası verərdi.

Sabahkı təlim məşqində başqa tapşırıq aldığımından iştirak edə bilməyəcəkdim. Odur ki, Şahlarova məlumat verməyi özümə borc bildim. Onun otağına daxil olmaq istəyəndə bir əsgəri sərt tənbeh etdiyini gördüm. Təəccüb qaldım. Geri qayıtdım, əlbəttə, komandirin üzünə vura bilməzdim. İş sabaha saxladım. Səhəri gün yenə həmin vaxtda gəldim. O, məni gördü "içəri gəl", - dedi və dayandı. Otağa keçdim. Komandır dünənki, əsgərə "azad" komandası verib buraxdı. Əlbəttə, mən bu işin şahidi olduğuma görə özümü həm danlayırdım, həm də bikef olmuşdum.

- Bilirəm, maraqlanırsan əsgərə sərt cəza verməyim ilə. Hətta təzad da var. Necə də olmasın? Dediklərim qalib bir yanda, tamam əksinə hərəkət edirəm, eləmi? - Üzünü mənə tutub: - "otur", - dedi. Əyləşdim. Özümü saxlaya bilmədim. Hönkürtü ilə ağladım. Canım qədər sevdiyim polkovnik Şahlarovun iki xarakterli olması, məndə sevdiyim insana qarşı elə kin yaratmışdı ki, beş il çəkdiyim zəhməti, hərbi dərsləri, məşqləri, təlimləri buraxıb cəhənnəm olub getmək istəyirdim. Axır ki, Şahlarov özünə gəldi:

- "Niyə gəlmisən? Gəlmisən ki,..."

- Yox, polkovnik. Məktəb direktorundan hərbi məşq günü tapşırıq almışam.

- İndi necə bilirsen, direktorun tapşırığına, yoxsa təlim məşqinə...

- Get, özün direktorla, danışaram və sənə xəbər verərəm.

Getdim. Ancaq çox, bikef getdim. Buna heç getmək də demək olmazdı. Elə gedirdim ki, sanki məni ağır cəzaya görə ittiham etməyə aparırdılar. O, günü axşama kimi dinib danışmadım. Axşam mənə polkovnik Şahlarovun yanına getməyi kurs rəhbərim Alcanov dedi.

O günü çox fikirli gözdim. Əvvəlki kimi bütün tapşırıqları yerinə yetirdim. Ancaq elə bil ki, heç nəyi görmür, heç nəyi dərk eləmir, heç kimlə maraqlanmaq istəmədim. Qorxurdum yalandan, yalanın doğrunu qaranlıqda azdırmağından. Elə fikirlərlə dolana-dolana gəzirdim. Əvvəlki dərdlərimi (əgər düşündüklərimə dərd demək mümkünsə), sonrakı fikirlərim öldürmüşdü. Yadıma anamın: - “Oğul, həmişə böyük dərdlər kiçik dərdləri yeyir. Ona görə də fikrindəki kiçik problemləri tez həll et ki, onlar böyük dərdlərə çevrilməsin” - nəsihəti düşdü. Necə də düz demişdi anam. Hə, kiçik dərdlər, böyük dərdlərə böyüyüb çevrilməsin. Onda insan yazıqlaşır. Hətta deyərdim ki, sevgi də, məhəbbət də unudulur. Mən belə olmuşdum. Sınıf yoldaşım Anarın zənginə çox sönük cavab verdim. Axşamüstü qardaşım zəng etdi. Kefimi soruşdu: - “Normal”, - dedim. Aldatdım. Yenə yalanın doğrunu yeməsi fikri, məni xeyli çulğaladı.

Axşam yeməyindən sonra polkovnikin yanına getməyə hazırlaşdım. Səliqəmə fikir verdim: - “Bilmək olmaz, məni də... yox”, - deyə etiraz etdim. Yenə fikirlər, fikirlər, insanın uzun ömürlüyünü əlindən alan fikirlər.

Polkovnik məni həyətdə görüb, yanına çağırdı. Qoluma girdi. Otağına apardı. Lap yanında otuzdurdu. Fikirləşdim ki, polkovnik mənə gördüklərini heç yerdə danışma deyəcək. Elə olmadı: - "Direktorla söhbət etdim. Təlim məşqinə gələrsən. Sənin haqqında yaxşı fikirdədi. Sonra biləcəksən", - deyə gözləri

yol çəkdi. Deyəsən söz axtarırdı. Fikirləşdim ki, bunu həyətdə də deyə bilərdi. Niyə məhz burada dedi? Bu sözləri, bəlkə... yenə bəhanələr?

Birdən dıqlənib düz gözümə baxdı: - “Fikirləşirsən ki, müəllimin tövsiyyəsi ilə əməli düz gəlmi? Onda qulaq as. Həqiqət həm acıdır, həm də şirin”.

Aramızda konflikt olan əsgər Nadirov keçən həftə yanıma gəldi: - “Cənab polkovnik, məni döyüş zonasına - cəbhəyə göndər”, - dedi. Mən yox cavabı verdim: - “İxtiyarım yoxdu”, - dedim. Beləliklə, eyni vaxtda beş gün gəldi ki, məni döyüş zonasına göndər. Axırncı dəfə onun qoluna girib, düz həyətdə kimi başa sala-sala ötürdüm ki, buna mənim səlahiyyətim yoxdu. O isə yenə təkid etdi ki, yox mən döyüş zonasına getmək istəyirəm, səbəbini soruşdum, demədi.

Hə, müharibə zonasına əsgərin öz istəyi ilə getməsi. Məsləhət etdim. Daxili şöbədən beş növ rəy gəldi. Olmaz dedilər. Əsgər bir də gələndə sərtləşdim. Qovdum onu, səhəri yenə gəldi. Sən görəndə üçüncü gün idi ki, ona sərt cəza təyin edirdim. Axır ki, səndən sonra qarşımda diz çökdü. Ürəyimi sizə - atama açan kimi açıram dedi:

- Polkovnik, bizim Elabad kəndində Sugülü adlı bir qız var. Mən onu məktəb illərindən sevirəm. Sonradan məlum oldu ki, elə mənim sinif yoldaşım Atamoğlu da o qızı sevir. Qızsa heç birimizə bir söz demir. Qorxur, aramızda söz-söhbət ola. Axı, on il o görüb ki, mən Atamoğluyla mehriban olmuşam. Axır ki, Atamoğluyla içimizi bir-birimizə açdıq. Hiss etdik ki, ikimiz də...

Axırda bir-birimizə söz verdik ki, Sugülü kimə qəlbən gedirəm desə, o da alsın. Kişi kimi razılaşıdıq. İndi Atamoğlu döyüş zonasındadı, onun qoçaqlıqları var. Hiss edirəm ki, Sugülü onu sevecək. Buna əsas da var. Axı, mən qorxaq kimi arxada qulluq edirəm. Atamoğlansa əsl igid kimi düşmənlə üz-üzədi. Mən də döyüş zonasında olub, cəsarətimi sınamaq istəyirəm. Ya özümə

qorxaq deyib, geri çəkilməliyəm, ya da Atamoğlanla yanaşı durub bəxtimi gözləməliyəm. Xahiş edirəm, polkovnik, - dedi.

İcazə alıb, sənədinə qol çəkdim. Bax, bu idi mənim, dediyimlə əməlimin üst-üstə düşməməsi. İcimdə Şahlarov öz yerində oturdu. Sevdim Şahlarovu, sevdim Nadirov kimi əsgəri, bir də sevgini, məhəbbəti, buludların üstündə gördüm. Onun yanına Nadirov və Atamoğlan kimi, kişi kimi getmək lazım idi.

Hissəyə yollandım, Nadirovu tapdım. Yola düşürdü. Görüşdüm onunla. Ona müvəffəqiyyət arzuladım. Gözlərimiz qovuşdu.

Nadirov: - “kursant, mən sizi tanımıram. Sizsə məni nə yaxşı duyursunuz?” - dedi.

“Əsgər Nadirov, bunun sirrini sizin toyunuzda iştirak edəndə, o toyda oynayandan sonra deyəcəm. Mənə məktub yaz. Harada olsan sənənlə əlaqə saxlayacam”. Üzümlü ona çevirib, öpdüm əsgəri.

Ayrıldım ondan. Özümlə bir yığm göz yaşı apardım. Onu saxlamağıma söz verdim. Ona da söz verdim ki, bu göz yaşlarını Nadirovun toyunda onun üst-başına səpəcəm.

Birinci məktub

Kursant dostum Sadıqov! Artıq bir aydır ki, döyüş təlimlərini yerinə yetirirəm. İki aydan sonra, şübhəsiz, döyüşlərə qoşulacam. Qanlı müharibə gedir. Demə Qarabağ elə-belə döyüş zonası deyilmiş. Cəsarətli oğullarımız çoxdur. Döyüşdən qorxmuram. Hələlik. Məktubumu gözlə.

Alməmməd.

İkinci məktub.

Sərhəddəyəm, düşmənlə üz-üzə dayanmışam. Üç-dörd saatdır sakitlikdir. Ermənilər çox hiylə işlədirlər. Ancaq cavablarını da elə o an veririk. İnşallah, salamat qayıtsam birinci Şahlarovla

və Sizinlə görüşəcəm. Əgər ölsəm... Yox, günahkar yoxdur.
Dostum, məni yola salan yaşlı gözlərindən öpürəm.
Alməmməd.

Üçüncü məktub

Hələlik salamıtam. Yüngül yaralanmışam, sərhədi pozanlara layiqli cavab verdik. Xəstəxanadayam. Bir aydan sonra hərbi hissəmizə qayıdacam. Şahlarova məndən salam deyın. Deyin ki, o yaxşı insandır. Öpürəm səni.

Alməmməd

20 yanvar 1992-ci il.

Dördüncü məktub

Düşməni yenə sərhəddi pozdu. Onları geri otuzdurduq. Xeyli itgi verdilər. İndi Bakıda hərbi xəstəxanadayam Şahlarova salam de.

Alməmmədi hərbi xəstəxanada tapdım. Köhnə dost kimi görüşdük. Polkovnik Şahlarov məndən on dəqiqə sonra gəldi. Alməmmədin qıçının kəsildiyini eşidəndə həyəcanını gizlədə bilmədi. Ağladı, mənim kimi, hönkürtü ilə. Sonra, - “müharibənin acı nəticələridir” - dedi. Elə bu anda əlil arabasında sinif yoldaşı Atamoğlanı gətirdilər. O da sərhəddə minaya düşmüşdü. Atamoğlan hər iki ayağından şikəstlik almışdı. Yalnız əlil arabasında gəzə bilərdi. Hər ikimiz Şahlarov və mən Atamoğlanla da səmimi, köhnə dost kimi görüşdük. Yenə gözlərimiz doldu, yenə ağladım. Onlar rəqib kimi yox, dost kimi söhbət edirdilər. Biz ayrıldım. Mənzərəyə davam gətirə bilmədik. Xəstəxanada qaldı iki gənc oğlan, iki əlil arabası, bir qızın məhəbbəti.

Bir ildən sonra Alməmməd hər ikimizi toya çağırmışdı. Hər ikimiz sevindik. Ancaq ürəyimizdə kədər də var idi. Yol boyu o kədərlə oynaya - oynaya Yenikəndə çatdıq. Bizi qarşıladılar. Məclisdə sağlıq da dedik. Dediym kimi saxladığım göz yaşlarımla Alməmmədin üst-başını islatdım. Əlbəttə, bu məndən asılı deyildi.

Bu toy başqa toylardan fərqlənirdi. Atamoğlanla Alməmmədin hər ikisi bəy stolunda yanaşı oturmuşdular. Xanımları da yanlarında. Görüşüb ayrıldıq. Hər ikisini bəy stolunda görəndə gətirdiyimiz o kədəri toyda töküüb getdik.

Polkovnikin: - “Sugülü bu gənclərdən hansını seçdi?” - sualına, gənclərin heç biri o qızı istəmədi. “Başqasına getsin, xoşbəxt olsun”, - dedilər. Bunu eşidəndə Şahlarov bir də geri qayıtdı. Hər iki bəyin alnından öpdü və səssiz bayıra çıxdıq.

Yol boyu polkovnik Şahlarov bu ağıllı gənclərdən çox danışdı.

Mənimsə yaddaşımda tuncdan tökülmüş bir heykəl vardı. Bu polkovnik Şahlarov idi. "Ordunun əsgərini balası kimi sevən komandiri olanda, onun əsgərləri də Alməmməd və Atamoğlan kimi əsl vətəndaş olur" - fikri mənim üçün gələcəyimi yaşadan ömürə çevrildi.

*Naftalan,
16 avqust 2009*

Səhər açıldan hər tərəfə elə bil cavab gözlənən bir sual çökmüşdü. Əlbəttə, izahın tapa bilmirdim. Çünki bu dünya insan üçün sırr və möcüzədən başqa bir şey deyildi. Həyata göz açan insan hər gördüyünə, sual yaradan hər şeyə cavab axtara-axtara ömrünü başa vurur. Bu gün də qərribə hislər içində oyanmışdım. Bu qərribə hislərdən uzaqlaşmaq üçün təkcə köhnə vərdişlərimə əməl edirdim. İdman etmək, yeyib-içmək, səhər gəzintisi, sonra da iş otağında cızma-qaralarım ilə məşğul olmaq. Hə günüm belə başladı. Yeni bir şey yazmağa nə həvəsim vardı, nə də fikirlərim. Belə əhval-ruhiyyə ilə evdə qalmaq da olmazdı. İki-üç yerə səbəbsiz telefon açdım. Bununla da nə ürəyim rahatlıq tapırdı, nə də vaxtım gedirdi. Bütün bunlardan bezib, qızmar yay günəşindən daldalana-daldalana Füzuli meydanına gəldim. Öz seçiminlə öyləşdim. Kölgəli yer idi.

Baxdım yan-yörəmə, mənimlə üzbəüz, məndən 5-6 yaş böyük olan bir kişi öyləşmişdi. Salam vermək istədim. Fikirli idi. Yazı yazırdı. On dəqiqəyə qədər ona tamaşa etdim. Çox zövqlü geyinmiş, saçlarını yaşlılara məxsus düzümlə arxaya daramışdı. Ağarmışdı başı. Tək-tək qara görünürdü. Bunları saymaq da olardı. İri zolaqlı, qolu kəsik köynək geyinmiş, ona düşən çox nimdaş qalstuk taxmışdı. Eynəyinin şüşəsi göyə çalırdı. Hərdən eynəyini çıxarır, altından axan göz suyunu darıxmada silir, ətrafa heç bir nəzər salmırdı. Nisbətən arıq vücudu kişiyyə yaraşır verirdi. Ayağındakı yay ayaqqabısı dəbdən düşmüş, köhnə olsa da, səliqəli idi. Daha doğrusu, ayaqqabının forması köhnə idi. Bütün geyimindən bu kişinin özünə hörmət etməyi bacaran, xəyalpərəst adam olması fikri sezilirdi.

Başını yuxarı qaldıraraq ətrafa baxdı. Eynəyini çıxardıb sildi və qabına qoydu. Mən özümdən asılı olmayaraq salam verdim. Aldı salamımı. Elə o saat da - istidi,- dedi. Mən təsdiq etdim. O,

ayağa qalxdı. Yazı yazdığı bloknotunu qəzetə büküb oturmağa qoydu. Bu dəfə mən başladım bloknotumu qarşıma qoyub, cızma-qara etməyə. Daha doğrusu, bu gün duyduğumu təsvir etmək istədim. Əvvəlki xatirələrimi başqa vərəqə köçürtdüm. Başım qarışdı. Başımı yuxarı qaldıranda kişi yox idi. Amma bloknot yerində idi. Yarım saat gözlədim, gəlmədi. Oturacaqda bir cavan oğlan, yanındakı qızla əyləşdi. Bloknotu mənə uzatdı:

- Sizindi?

- Yox,- dedim.

- Onda kiminsə yadından çıxıb qalıb,- dedi.

- Ver mənə baxım.- Baxdım. Nə adı, soyadı, nə də ünvanı vardı. Təzə bloknotda on səhifəlik yazı. Cavan oğlan söhbətə girişdi: - Elə indi parkın o başında bir yaşlı kişinin ürəyi tutdu, yaman pis vəziyyətə düşdü. Kömək edib, təcili yardım çağırırlar. Vəziyyəti pis idi. Apardılar. Heç kim ünvanın bilmirdi. Ancaq tanıyan oldu. "Yazıçıdı" dedilər.

Mən tez soruşdum.

- Necə adam idi?

- Arıq, orta boylu, zolaqlı köynək geyinmişdi. Baş ağappaq idi. Qolunda metal saati vardı. Hamının yazığı gəldi. Mən özüm-dən asılı olmayaraq.

- "Bu bloknotun sahibi o kişi idi. Burada əyləşmişdi. Mənim başım yazıya qarışmışdı o gedəndə. Daha sonrasın bilmədim". -dedi.

Durub hadisə olan səmtə getdim. Soraqlaşdım. Dedilər ki, adı Ağabəy Daşyonanlıdır. "Hə",- dedim, -mən də oxumuşam, onun yazılarını". Onun evin tapıb dəftərini qaytarmaq fikrinə düşdüm.

Axşam televizorda dedilər ki, yazıçı Ağabəy Daşyonanlı ürək tutmasından bu gün vəfat edib. Vəsiyyətinə əməl edib, onu anadan olduğu Daşyonan kəndində dəfn edəcəklər.

Bu vaxta kimi onun bloknotunu açıb oxumamışdım. Məni maraq götürdü. Görəsən bu söz xiridarının oxuculara son sözü nə idi?

Açıb səbrlə oxumağa girişdim. Oxuduqlarım məni əməlli-başlı öldürüb-dirilti. Dəfnində iştirak edib, dəftəri oğlu Balabəyə verdim. Ancaq onun fikirləri məni rahat buraxmadı.

Üç aydan sonra oğlundan icazə alıb dəftəri olduğu kimi bu yazıma köçürtdüm. Altından da “Ağabəy Daşyonanlı” yazdım.

DƏRD YAZANIN DƏRDİ

O qədər maraqlı olmasa da, yazmağı məsləhət bildim. Bunları yazmadım ki, dünyadan və ya indiki quruluşdan narazıyam. Sovet partiya orqanlarında işləyəndə həyatın hər üzün görmüşəm, mən də kiminsə qəbuluna qorxa-qorxa girmişəm. Mənim də qəbuluma yenə qorxa-qorxa giriblər. Getdi o günlər. Ürəyim bu kiçik yazını axşamdan bəri mənə yaz deyir. Nə isə, keçək mətləbə.

Hə, təxəllüsümdən məlum olduğu kimi Kiçik Qafqaz dağının bir parçası olan Şirvan bölgəsinin Daşyonan kəndində (əvvəllər bu kəndin adı Palıdlı idi) 1933-cü ildə anadan olmuşam. Kəndin adı sonradan Daşyonan oldu. Elə sovet zamanında bizim camaat dağın ətəyində daş mədəni tapıb, oradan hər ölçüdə daşlar çıxarır, yonub qəbir daşı, döşəmə, divar daşı kimi satardılar. Bu o vaxtı 200 evli Palıdlının sənəti idi. Kolxoz işindən sonra bu iş hamının məşğuliyyəti idi. Elə mən də az işləməmişdim atamın yanında. Orta məktəbi Qızıl medalla bitirdim.

Ali məktəbi də fərqlənmə diplomu ilə. Partiya orqanlarında çalışdım. Hə, bəsdə bu qədər. Əlbəttə, tərcümeyi-hal yazmaq fikrindən tamam uzağam.

1970-ci illərdən başladım yaradıcılıq işinə. İndi əgər bu gün dünyamı dayandırıb getsəm, nə verib mənə bu gecə-gündüz insan taleləri, insan dərdləri ilə qovrula-qovrula yaşadığım qeyri-adi, hə, qeyri-adi xəyal dünyam. Hə, adlandıra bilmirəm yaradıcılıq dünyamı. Əgər bu dolu dünyamı (əlbəttə yaradıcılıq dünyamı nəzərdə tuturam) kağız üzərinə boşaltmasaydım, (hiss edi-

rəm bu da bir xoşbəxtlikdir) çoxdan düşüncəmin zəlzələsinə qurban getmişdim. Yəqin ki, mən dərdə olanlar bunların hamısını bilirlər. Onlar da etiraf edərlər ki, qələm və kağıza biz çox borc-luyuq. Dolan vərəqlər bizim boşalmış dərdlərimizi yerbəyer edib. Onların sayəsində həm dincəlmişik, həm də bütün ehtiyac-lı anlarımızda özümüzü məğrur, yıxılmaz, ömrümüzü oddan-al-vodan keçən, başqalarına örnək olan həyat kimi qəbul edib, çox xoş həyat tərzini keçirmişik.

Əynimizə köhnə paltar geyəndə də, üzümüz-başımız tüklü olanda da, ayaqqabılarımız köhnəlikdən formasını itirəndə, evin ehtiyacı olan şeyləri ala bilməyəndə də, həftələrlə cibimizdə pul olmayanda da, nəşriyyatalara borcumuz olanda da məğrur-məğ-rur gəzməmişik. Elə bilmişik ki, bu yazılarımıza görə bütün oxucu-lar bizi tərifləyir, "sağ olun" deyir.

İnsanlar üzümüzə güləndə məni tanıyır, məni yox ey, yaradı-cılığımı tanıyırlar deyib, qürrələnib yazdıqlarımızı ələk-fələk edirik. Varlı, imkanlı adamları görəndə onlara yazığımız gəlirdi. Çox əmlaka sahibi olmağı dəlilik hesab edirdik. Çünki sovetlər dövründə elələrinin həyatı ilə o qədər oynamışdı ki, heç vaxt varlı olmaq istəməmişik. Hə, sizi deyəsən çox yordum. Belə idi mənim yaradıcılıq ömrüm.

Təkcə özüm üçün demirəm, bütün yaradıcı insanlar üçün de-yirəm bunları. Bizim özümüzə razı olmağımıza, yəqin ki, siz də az gülməmişsiniz. Zənginliyimizi yaratdığımız əsərlərdə axtarmışdıq. Əziz oxucu, qəlbimdəki hisslərin çox az hissəsini qə-ləmə aldım. Elə zənn edirəm ki, qalanlarını siz özünüz bilirsiniz.

1992-ci ildən sonra özümə söz verdim ki, ancaq yaradıcılıqla məşğul olum. Elə də etdim. 1993-cü ildə iki kitabım, 1995-ci il-də yenə iki kitabım çap olundu. Tirajı 4-5 yüzdən yuxarı deyil-

di. Hə, kitablarım qaldı evdə. Mənimlə xeyli gözləşdilər. Kitabxanalar, mədəniyyət evləri, oxucular hamı-havayı, yəni bəxşeyiş istəyirdilər. Minbir əzabla nəşr etdirdiyim kitabların xeyli hissəsini müəllif hədiyyəsi kimi bağışladım. Düzdü, bu kitablar mənim zövqüm, həyatım, düşüncəm, arzum idi. Hədiyyə kimi bağışlamaqla müəyyən qədər razılaşırdım. Amma çap maşınlarına verdim, pensiyamdan yığdığım qıtın-qıtın pulların əvəzi necə olsun? Yenə kitab nəşr etsəm pulu haradan tapacam?

Baxdım bir şair dostumun sözünə, iki yüz kitab götürüb getdim əvvəl ikinci katib işlədiyim rayona. Əvvəlcə maşınla rayonu gəzdim. Xeyli tanış-tunuşla görüşdüm. Kimi qonaqlığa, kimi evə dəvət edirdi. İşim var deyirdim. Axır ki, təhsil və mədəniyyət şöbələrinə baş çəkdim. İdarə müdirləri qaçıb gizləndilər. Üzə çıxmədılar. Üzümə üz tutub başçının yanına getdim. Yazıçı Ağabəy Daşyonanlı gəlib dedim. Aldadıcı şəkildə - "iş var, bu saat çıxır"- dedilər. Sonra əlavə etdim ki, deyin Ağabəy Dəmirovam. 1980-85-ci illərdə burada ikinci katib işləmişəm, ay oğul. Yarı könül içəri keçdi. Çox bikef çıxdı. Üzümə belə baxmadan -"gözlə, -dedi, -indi çıxacaq sözünüzü deyərsiz". Özüm-özümə "ölüm və ya olum" məsələsini bölüşməyə başladım. Səbrimi cilovlaya bilmədim. Dodaqlarımın sözə gücü çatmasada, -"Ay oğul, mən getdim", - dedim və üçüncü mərtəbədən aşağı düşməyə başladım. Alçaldığıma görə öz-özümə nifrət edir, özümü danlayır, mən həyatın quluyammış deyib, ağlamaq istəyirdim. Binadan çıxanda bir nəfər məni saxladı:

- Bağışlayın, bəlkə oxşadıram, siz Ağabəy müəllim deyilsiz?
- Bəli, Ağabəy müəlliməm.
- Bay, siz hara, bura hara, nə əcəb, Ağabəy müəllim!
- Yoldan keçirdim, rayonu gəzdim. İstədim başçı ilə salamlaşam.
- Qəbul etmədi?
- ...

- Hə, bildim, yəqin deyiblər, yazıçı Ağabəy Daşyonanlı gəlib. O elə bilib ki, kitab gətirmisiniz.

- Hə, əvvəl elə dedim.

- Müəllim, bu yazarların əlindən idarələrdə oturmaq olmur. Hər gün üçü-dördü gəlir. Biri yazıram deyir, biri kitabını təqdim edir. Biri “rayonda bərk öskürüblər” deyib, münasibət istəyir. Hamısında da gərək əlini cibinə salasan.

Vallah, bağışla, əlbəttə, mən bizim bütün möhtərəm şair, yazıçı və ağsaqqal incəsənt işçilərindən və ədiblərimizdən üzr istəyirəm yuxarıdakı sözlərimə görə. Bilirəm, yaşamaqda çətinlik var. Ancaq maşını minib gündə 4-5 rayondan haqq yığmaq gülünclükdür. Elə biz də, Əsrəfəğa müəllim də zara gəlmişik.

- Sən əvvəllər komsomolda işləyirdin, bəs indi?

- Xalq təhsil şöbəsində işləyirəm.

Sualı verdimə görə pərtləşdim. Sözümlə qurudu. Bütün nitqim kəsildi. Bayaqqı dincliyim itdi. Bütün dünya sevinci ilə kitab yazıb, nəşr etdirəsən, yaradıcı olasan, sonra da kitabsatan kimi hamı səndən üz döndərə, gözlərdə əriyib kiçiləsən, axırda da özün-özünə gülünc kimi baxasan. Axı indi mən kiməm? Allahın bəxş etdiyi sözdən insan qəlbləri üçün yuva tikən mərifət, bilik sahibi, yoxsa...

Siz deyin mən neyləmişəm? Gecə-gündüz içərimdə yük gəzdirə-gəzdire yaşamışam. Sonra onu 5-6 dəfə kağız üzərinə sərib seçmişəm. Yaxşının yaxşısını götürüb, insanı ədalətə, mədəniyyətə, xeyirxahlığa, insanpərvərliyə səsləyə-səsləyə pisliyi, xəbəsiyi, nadanlıqı, haqqın yolundan azmağı insan içindən qovmağa çalışmışam. Yenə fikirdən məni müsahibim ayırdı: “Gedək, bura söhbət yeri deyil, həm doyunca söhbət edək, həm də çay içək”.

“Yox” deyib, razılıq etdim: “Yolum uzaqdır. Maşını özüm sürəcəm”.

Buraxmaram sizi, Ağabəy müəllim, siz məni o qədər müdafiə etmisiniz ki...

Bu gecə qonağım olacaqsan deyib, - mənə maşınına sarı çəkdi. Açarı məndən alıb, şoferinə verdi:

- Müəllimin maşının apar, saxla şöbənin qabağında.

Yaxınlaşıb, qulağına nəşə dedi. Elə bu anda arxaya baxıb, gələn şəxslə salamlaşdı.

- Əşrəfağa müəllim, Ağabəy müəllimdi, düz on il bizim rayonda ikinci katib işləyib. İndi gəlib, bu yerləri bir də görməyə. Bakıya gedirmiş.

- Çox yaxşı, bəs mənə dedilər yazıçıdı, kitabın satır? - Sizsiz?

Mən sərt-sərt: "Yazıçıyam, kitabsatan deyiləm. Bir də niyə belə ögey münasibət bildirirsiniz. Satıramsa da, öz beynimin məhsulun satıram. Burada nə pis iş var. Əslində bunu"...

- Yaxşı, yaxşı deyəsən çox incimisiz bizdən.

- Yox, mən ki, sizi tanımıram, sizdən inciməyə mənim nə haqqım var? Bəlkə, sizi mənim söz dostlarım çox incidiblər. Bunu danmaq olmaz ki, özünü mətbuat işçisi kimi gözə soxub hər gün respublikanın idarələrini gəzənlər yüzlərlədi. Bəzən də ordan-burdan toplanmış reklamlı faktlarla "kitab yazmışam" deyən üzdənirəq ziyalılar sizləri də az incitməyib. Belələri haqqında sizin fikirlərinizə elə mən də şərikəm. Ancaq...

- Əşi onlardan danışma, biri çıxır, ikisi gəlir. İnciməyin, siz də bizim yerimizdə olsaz, belə danışarsız.

- Deyəsən adınız Əşrəfağa müəllim oldu? Əşrəfağa müəllim, bu gün bizim gənclərimizin, eləcə də orta nəslin yaxşı sözə, nəsihətə çox ehtiyacı var. Gənc nəslə qloballaşma deyilən xoşagəlməz cəhətlər hara isə aparır, milli xarakterimiz göz görə-görə tapdalanıb öyilir, bizsə durub baxırıq. Əcəb dözüümümüz var. Mənə elə gəlir ki, bəsdi susduğumuz. İndi balalarımıza, eləcə də babalarımızın qoyub getdiklərinə yazığımız gəlməlidir. Miras aldığımızı bu nəslə siz də, biz də veririk. Nəsil əsrlərlə yaşanılan milli dəyərlərimizi qəbul etmir. Biz çox işləməliyik, çox yazmalıyıq, çox təbliğ etməliyik.

Ərəblərin VII-VIII əsrdə Azərbaycana gəlişi "Dədə-Qorqud" dastanını, XIII əsrdə monqolların basqını, XIV-XVI əsrlərdə İran və Türkiyənin Azərbaycana aramsız hücumları "Koroğlu" dastanını, XIX əsrin əvvəllərində rusların Azərbaycana təcavüzü, Cavad xanın qəhrəmanlığı "Qaçaq Nəbi" dastanını yaratdı. "Qaçaq Nəbi" dastanı isə Qaçaq Kərəmi, Qaçaq Yusifi, Qaçaq Zahidi yetişdirdi. Bu qəhrəmanlıqlar Qarabağ müharibəsinin onlarca milli qəhrəmanını xalqın qranit qayalarına yazdı.

Əgər ədəbiyyatımızda Məhsəti Gəncəvi, Ə.Xəqani, Nizami Gəncəvi olmasaydı, XV-XVI əsrdə Nəsimi, Füzuli yetişməzdi. Müəllim, ədəbi yaradıcılıq bir-birinə süd verən analara bənzəyir. Bu gün qızına süd verən ana gələcəyin anasını yetişdirdiyi kimi, ədəbi mühit də bir-birinə süd verə-verə özündən güclüsün yetişdirir. Füzuli Nəsimini, Şirvani, Sabiri, Abbas Səhhəti, Hadini yetişdirdi. Onlardan dərs alan XX əsr ədəbiyyatı Əliağa Vahidi, Səməd Vurğun, Rəsul Rza, Xəlil Rza, Bəxtiyar Vahabzadəni yetişdirdi. Xahiş edirəm nəzakət xatirinə Xəqaninin aşağıdakı beytinə diqqət verin:

***...Yaralanmış könlüm oxşar barlı arı şanına,
Verdiyim bal bulanmışdır, ürəyimin qanına.***

Bu beytin izaha ehtiyacı yoxdur. Ancaq bunları deməyim yerinə düşər ki, hər bir yazıçı və şairin yaradıcılığı onun ürəyinə hopanların qanla gələnidir.

Buna biganə olmaq, yaradıcı insanlara kitabsatan demək, mənə meyvəli ağacı kəsməyə, öz nəslimizə babalarımızdan qalan dəyərləri həzin musiqi kimi ərməğan edənə laqeyd münasibət deməkdir. Əgər bu münasibətdə qalsaq, bizə miras verilən milli adət-ənənəni itirsək, azərbaycançılıq gələcəkdə axsayacaq.

Mən kitab satmağa gəlməmişəm. Əgər belə fədakar insanlar varsa, onlara kömək etmək lazımdır. Hər rayonda, hər şəhərdə

beş-altı bina az tikilsə onun yerin gələcəkdə doldurmaq olar, ancaq milli dəyərlərimizi itirsək, azərbaycançılıq axsasa onu heç bir pula geri qaytarmaq olmaz. Hər bir xalqın milli dəyərləri sonradan qazanılmır, o nəsildən-nəsilə keçir. İndi böyük xalqların gəncləri alkoqolizm və narkomaniya bataqlığında boğulduğu halda, bizim gənclərimiz respublikamızı başdan-ayağa söküb təzədən tikir, bu bizim xalqın qələbəsidir, bu azərbaycançılığın təntənəsi, mətinləşməsidir. Bu dediklərimi yalnız və yalnız milli ədəbiyyatın, milli mədəniyyətin, milli adət-ənənənin xalqa çatdırılması hesabına qazanmaq olur. Gəlin qoruyağın kökümüzdən gələnləri.

- Kərimov, Ağabəy müəllimlə gedin, mənə zəng edərsən, yaram saata mən də gəlirəm. Deyəsən bizim içərimizin belə söhbətlərə ehtiyacı var. Elə mən də xeyli dincəldim.

Əsrəfəğa müəllim, mənə diqqətlə qulaq asdığınıza görə alicənablığınızı qəbul edirəm. Bilirəm belə olmazdı. Ancaq...

- Müəllim, mən sizinlə tamam razılaşdım.

Vəziyyətdən çıxmaq üçün yalan danışmaq lazım idi. Ölçüb-biçib axır ki, tapdım:

- Kərimov, bu axşam nəvəmin 7 yaşı tamam olur, mən çatmıyam. Məni bağışla, başqa vaxtda sizinlə görüşüb çay içməyə söz verirəm. Al, bu da mənim telefonum. Bakıya gələndə müt-ləq görüşərik. Çox maraqlı olar. Mənim bütün əsəbi anlarımı unutdurdun. Buna görə sənə minnətdaram. Düz üç saatlıq Bakıya yolum var. Hə, Bakıya 3 saata ancaq çataram.

Əlacsız qalan Kərimov məni təhsil şöbəsinə apardı. Görüşüb, öz maşınımə əyləşdim. Fikir məni götürmüşdü. Benzinim şəhərə çatmaya bilərdi. Şəhərdən çıxıb, yolu cilovladım. Cibimi qur-daladım, iki manat pulum qalmışdı. Utana-utana növbəti yana-caqdoldurmaya yan aldım. İstədim bir litrlik qaba benzin alım. Maşının yük yerin açanda kitabları görmədim. Hə, yox idi ki-tablar. Benzini vurub yola çıxdım.

Acmışdım, evdən götürdüyüm yumurta-çörəyə və termosə nəzər saldım. Saxladım maşını. Çörək yedim. Bardağından meyvə götürmək istədim. Orada pul var idi. Yəqin ki, kitabın pulları idi. Saydım. 600 manat idi. Hesablanmış işə oxşayırdı. Pulu götürdüm. Kərimova (adını bilmirəm) zəng edib, razılığını bildirdim. Az olub-olmadığını soruşdu. - Yox, hər şey qaydasındadı,- dedim. İçimə sərincilik gəldi. Verəcəkdim nəşriyyatdakı borclarımı, bir də yığılıb qalmış kommunal borclarımı. Həm də bir-iki həftəlik ev xərci də qalırdı. Ürəyimi boşaltdığıma görə rahat yatdım. Kaş, səhər gec açılaydı. Səhər yenə mənə gücüm çatmayan dərdlər gətirəcəkdı.

Bu gün özümü anlamadım. Rayondan mövzu da gətirməmişdim. Bircə boşalmış ürəyimin tökdüklərini kağız üzərinə sərdim. Düzü, bunları sərəndə qorxurdum. Elə güman edirdim ki, yaxın günlərdə mənə kimsə ittiham edəcək. Ancaq yenə yazmağa başladım.

Son on gündə ürəyim qımıldanmırdı. Adətim üzrə yenə şəhəri gəzməyə çıxdım. Təkcə fikirlərim gəzişirdi. Kitab satışı köşkünə getdim. Satıcı satılmış üç kitabın puluy verdi. Daha bir neçəsin nişyə satdığını dedi. İstər-istəməz razılaşdım. Oradan çıxıb nəşriyyata getmək fikrinə düşdüm. Nəşriyyata bütün ədiblərin həftələrlə, aylarla yığdıqları yüklərini töküüb getdikləri sonsuz bir liman desəydim daha doğru olardı. O gün mən aydan yuxarı yığdıqlarımı - iki hekayəmin qəzet çapına razılıq verdiyimi nəzərdən keçirdim. Hə, pulum var idi. Bir hekayəminsə qəzet çapını götürdüm. Bəli, bütün xəyallı dünyamı yerbəyer edib, gətdirdim evə. Hələ sevinirdim də. Axı "Baltaçı oğlu" hekayəm yayılmışdı. Özümü və içimi rahat görüb evə gözə-gözə gəldim. Yolda bəzi çatmayan şeyləri də ev üçün aldım. Əlbəttə, çatma-

yan ərzağın hamısını almağa son illərdə heç vaxt mənim imkanım olmayıb. Ən vacib işlənən çörək, qənd, çay, duz və pendir aldım. Evdə də mənə heç vaxt çatışmayan şeyləri təkrar-təkrar deyib narahat etmirdilər.

Çatışmayan ərzağım ət, kartof, yağ, süd əsasən kənddən - bacımğildən gəlirdi. Onlar bunu uşaqlarının bizdə qalib oxumasına görə göndərirdilər, bu da bizdə rahatlıq yaradırdı. Avtobusun qabağına çıxmağa heç vaxt mənə razılıq verməzdilər. Evdən, qonşudan adam tapıb yollayırdılar. Qardaşım şəxsi dükanından bizə həmişə bəzi paltar və ərzaqları da göndərirdi. Bunun sayəsində o qədər çətinlik çəkmirdik.

Bunu kimsə qəbul edə bilirdi. Bircə mənim içim rahat durmurdu. Elə bil fikirlərim içimi yandırmaqdan həzz alırdı. Hər qazanıb ala bilmədiyim ərzağın xörəyini yeyəndə yazıqlaşırıdım. Düynülənirdi bütün bunlar ürəyimdə. Ürəyim də sanki mənimlə dostluq edirdi. Hə, ürəyim mənim tərəfimdə idi. O da hərdən yazıqlaşırıdı. Gecə-gündüz hamıdan çox işləyirsən, hətta gecələr camaat Kəlmeyi-Şəhadətin gətirib fikirsiz yatdığı halda, mən ya yazdıqlarımı, ya da nöqtə qoyub sonraya saxladığqlarımı on dəfə təkrar-təkrar bişirməyə başlayırdım. Yuxuya necə getdiyimi də hiss etmirdim. Təkcə yazmağa başlayanda bütün bişirdiklərim sıraya düzülmüş kimi qələmdən süzülürdü. Onda sevinirdim gecəki məhsulla, elə bilirdim ki, bu elə-belə olmalıdır.

Yazıqlaşanda danlayırdım özümü, istəyirdim səhər gedib iş axtarım. Əlbəttə, mənim gücüm çatacaq iş gecə gözətçisi ola bilirdi. Yaddaşım, xəyalım bircə qələmə xəsislik etmirdi. Yox, qələmə heç vaxt yaddaşım xəsislik etmirdi. İcimdə olanın hamısını qələmə verirdi. Gördüklərim, eşitdiklərim, dinlədiklərim, keçmişdən qalanlar hamısı məndən uzaq düşüb qaçıb gizlənirdilər. Bu zaman öz dünyam cılızlaşırıdı. Özümün-özümə yazığım gəlirdi. Keçmişimi süzüb təzələyən yaddaşım yox olmadığını hər dəm mənə xatırladırdı. Bir də yazığım gəlirdi özümə ki, niyə mənim yazdıqlarım

beynimin məhsulları belə ucuz bazara düşüb. Bu məhsulsuz dünyaya dünyalığın saxlaya bilmədiyi halda, mənim və mənim həmkarlarım, bəli, ziyalı məhsulu alınmır ki alınmır. Ona görə də ziyalılığın əlindən axsamaqdan başqa bir şey gəlmir ki, gəlmir.

Ürəyimi çox yükləmək niyyətində deyiləm. Bəsdi yaşadıklarım görə ürəyimi bu qədər danladım. Ürəyimə dinclik vermək üçün onu arzularımın ixtiyarına verirəm. Arzularım da ürəyimi gümrah saxlamaq xatirinə məni gah çölə-çəmənə aparır, gah da dil bilən xanımların məzəli söhbətlərinə qovuşdurur. Onda dincəlir ürəyim.

Mən də yaşamaq istəyirəm. Mənim ürəyim, ağrın-acın çox olsa da döz-döz. Axı, hər qaranlıq gecənin bir işıqlı gündüzü var! Mənim səndən, sənə məndən vəfalı dostumuz yoxdur. Qorxma, o qədər səni güldürən anlarım olacaq ki, lap keçmişdəkilər kimi. Onda mənə, sənə verdiyim həvəs üçün sağ ol deyəcəksən, ürəyim! Deyəsən, həvəs barədəki düşüncələrimin ağırlığı da yordu səni, ağrıdın. Dur gəzək. Hələlik, nöqtə və nöqtədən sonra.....lər.

Ağabəy Daşyonanlı

AĞIR DAŞ

(Atam Sirac kişinin əziz xatirəsinə)

At kişnəməsi həyəti başına götürdü. Murad bəy qızıl kəmərin bağlayıb, xəncəri sol böyrünə çəkdi. Əlini buğuna apardı. Yaxasın düymələdi. Təzə çəkmələri irəli çəkdi. Geyindi. Papağını əlinə götürdü. Evin o başına gedib, beşatılanı əlinə aldı. Papağını başına qoyub, beşatılanı çiyninə keçirdi. Çıxdı eyvana, həyəti dinlədi. Onu soruşurdular nöqərlər:

- Qonaq gedəcəkdə, Axtaciya. "Soruşaq bəlkə çıxmayıb", - dedilər. Bəy kəllə eyvandan evin dalına düşdü. Oradan qapı çox aydın görünürdü. Tanıdı qonaqları. Çox istəyirdi nöqəri Kərəmin sözün yağa çıxartmağın bağa keçdi. Nöqərə işarə verdi. Bu, atı gətir demək idi. Nöqər Kərəm başqalarından duyumlu idi. Ona görə də bəy hər çətin işə onu göndərirdi. Qonaq qarşılamağa, yola salmağa da irəli həmişə o çıxardı. Nöqərlər də alışmışdı bu işə. Çətin anlarda Kərəmi səsləyərdilər.

Kərəm işarəni anlayıb o saat atın səfər yəhərini qoyub, qızıl (dəhnəli) bəzəkli yüyəni atın başına keçirdi. Bəy şax adımlarla bəylərin qabağına yeridi.

Uzaqdan: "Gəlişinizə quzu kəsim", - dedi. Bəylər bir göz qırpımında atların belindən düşdülər yerə. Nöqərlər atları tutdular. Görüşdü bəy. Hal-əhval tutdular. Bəylərin gəlişinə sevindi Murad bəy. Elə bu yerdə Kərəm Murad bəyin atı ilə yetişdi:

"A bala, apar atı, fərağatda, sonra bura gəl. Daha səfərim qaldı sonraya", - deyə üzünü nöqərinə tutdu. "Murad bəy, sən mənim canım, səfərini saxlama, biz başqa vaxt gələrək. Nöcüdə Əjdər bəyin ismarıcı var. Biz ona dəyərik. Sən səfərdən qalma", - dedi Dursun bəy. Onun sözünə Günəş bəy, Heybət bəy də qüvvət verdilər: "Yox, bəy, bizdən ötəri yoldan qalma".

- Görəsən, bizim eldə qonaqdan qiymətli, gələn qonağı qarşılamaqdan ləyaqətli, sizin kimi bəylərlə vaxt keçirməkdən də-yərli bir şey varmı? Əlbəttə, yoxdur. Gəlin mənim yeni saldı-ğım, bu il meyvə verən bağımı gəzək.

Ay uşaqlar, ora, o otluğa xalça-palaz sərin, rahatlıq yaradın, bu yerlərin apreli ilin ən bəzəkli ayıdır, - dedi Murad bəy.

Murad bəy qonaqları bağa keçirdib dala qaldı. İstədi Kərəmə söz desin. Bəylər geri döndülər. İrəli keçdi, bəylərlə söhbətə gi-rişdi. Arada Kərəmə baş barmağın göstərdi, bir də çeçələ bar-mağın oynatdı. Yerdən torpağ götürüb tərifləyə-tərifləyə əlində oynatdı və yerə tökdü. Nökər Kərəm, dilləndi: "Bəy, sənin de-diklərini Mərdan bəyin yadına salmışdım, o da gedəndə dedi ki, bəyin dedikləri yadımdan çıxan deyil. Hamısını alacam, Ağsu-dan. Arxayın olsun".

Bəy başa düşdü ki, hər şey Kərəmə aydıncı. Kərəm gedəndə bəy göyə baxıb dedi:

- Görəsən hava dəyişməz ki?

Kərəm cavab verdi:

- Yox, bəy, dəyişməz. Dəyişsə, qonaq otağı hazırdır.

Murad bəy əlin bıığına çəkdi. Gülümsədi. Gülümsəməyi bəy-lərin gözündən yayınmadı, bir-birinə baxdılar. Günəş bəy çevri-lib arxaya baxdı:

- Bəy, bu ağac dağ armudu növünə oxşayır ha!

- Bəli, elədi.

Günəş bəy də arxaya baxmaqla yoldaşlarına işarə elədi ki, soruşmayın, sonraya qalsın.

Kərəm altı aylıq dana, dörd aylıq quzu kəsdirdi. Mican düyü-sündən qırqovullu plov bişirtirdi.

Bəylər sac buğlamasından, daş qovurmasına, kababdan qır-qovul plovuna keçdilər. İkinci tuluqdakı şərəbdən də bir şey qal-

mamışdı. Süfrənin havası bəyləri o ki, var bir-birinə şirinləşdirmişdi. Birdən Günəş bəyin yadına bayaqkı söhbət düşdü.

- Murad bəy, nökr səndən aralananda sən gülümsədin. Bir də sən bizdən ayrılمامısan. Söz də deməmişən. Süfrə isə... sirr deyilsə.

- Yox, mənim dostlarım. Bayaq siz papaqlarınızı üst-üstə qoydunuz. Ən üstə də mənim papağımı qoydunuz. Bu o demək idi ki,...

Bax, mən nökrə baş barmağımı və çeçələ barmağımı, göstərdim. Yerdən torpaq götürdüm, ovuşdurub atdım. Sonra havaya baxdım. Nökr Mərdan bəyin dediklərini də dedi. Bu o demək idi ki, hər şeyi başa düşdüm. Bir də mən havaya baxanda nökr cavab verdi ki, qonaq otağı hazırdı. Bu o demək idi ki, qırqovul olmasa, cücə plovu hazırlayırıq.

- Əhsən, sən bu nökrinə. Bu əsl sənə yaraşan...

Günəş bəyin sözünü yarıda kəsən Dursun bəy söhbətə qoşuldu:

- Mərdan bəyi evləndir də, biz bu həyətdə doyunca oynayaq. Bir də sirr deyilsə, Axtaciya niyə gedirdin?

Murad bəy fikrə getdi. Bu bəylərin diqqətindən yayınmadı.

- Bəy, yenə bizdən nəyi isə...

- Sən öl, Günəş bəy, yox, onu da deyəcəyəm. Yəqin ki, Axtacıda Şahmar bəyi tanımamış olmazsınız.

Hər üçü dilləndi:

- Bəli, bəli tanıyıyıq. Şahmar bəyin mərdliyini yer-yurd tutmur.

- Bax, Şahmar bəyin qızına oğlum Mərdan bəy üçün tək özüm dörd-beş dəfə elçi getmişəm. Şahmar bəy hələ ki, daşı ətəyindən tökmür ki, tökmür.

Heybət bəy uzun sürən sükutdan sonra:

- Eh, qız qəhətdi? Bax, Süleyman bəydə iki qız, Dadaş bəydə bir qız, özü də nəyi var o qızındı. Tağı bəydə üç qız. Mən bilən bu qədər.

Dursun və Günəş bəy də tanıdıqları bəylərin adlarını bir-bir saydılar. Axırda da dedilər ki, hansı bəyin qızına barmaq qoy-san, bir həftənin içində onu alaq oğlun üçün.

Bəylərin söhbətinə qulaq asan Murad bəy dilləndi: "Bəylər, qız almaq işində məsləhət vermək, çox ağır daşdı. Ehtiyatlı olun, salıb əl-ayağımızı özərsiz. Bu söhbətin yeri deyil. Bağışlayın, sizi süfrədən ayırdım. Bu gün yeyib, içəyin, sonrasını Allah Kərimdi", - dedi və tuluğun axırını çini maskuralara süzdü. Cingildədi maskuralar. Qalxdı bəylər ayağa: "Gəlsin", - dedilər, - "çənə kababı, bir də aşığı!"

Aşıq çaldı, oxudu. Bəylərin cıncırı da çıxmadı. Çünki bəyin həyətinə oturmuşdular. Bu həyətin hər ağacına, hər gülünə, hər koluna-kosuna belə hörmətlə baxırdı bəylər.

Axşamdan xeyli keçmiş bəylər qalxdı ayağa, getmək üçün icazə istədilər. Bəy: "buyurun", - dedi. Murad bəy Mərdan bəyi işarə ilə çağıraraq, nəşə pıçıldadı.

Bəylər yavaş-yavaş gəldikləri qapıdan çıxıb, atlarını gözlədilər. Nökərlər gətirdi atları. Basdılar üzəngini, minmədi bəylər. Bu ev sahibinə hörmət idi. Qapıdan xeyli aralalandan sonra mindilər atlara. Bəyə baş əyib, gecənin qaranlığına qarışıb, yox oldular.

Murad bəy Mərdan bəyə verdiyi işarəni: "Mərdan bəy evdədimi, - deyib, yoxladı. "Yox", - dedilər. Murad bəy yenə bığaltı gülümsündü.

- Dayanın əlinizi tərpətməyin. Düşün atdan yerə. Ay uşaqlar, arxanı kəsin. Deyəsən bunlar nadinc adamlardılar.

Elə bu anda iki beşatılan gülləsi bəylərin, sağ-solunu yalayaraq keçdi. "Atın tufəngləri qabağa!" - Ötkəm bir səs bəylərin ürəyini yerindən oynatdı.

- A kişi, sən kimsən? Əgər bu ətrafdansan, gərək bizi tanıyıydın. Mən Günəş bəyəm, bu Dursun bəydi, o da Heybət bəydi. Vallah, bizdə nə elə bir sərfəli mal, ya da pul yoxdur. Zəh-

mət çəkməyin. Yeyib-içməkdən gəlirik. Yaxında, Murad bəyin qonağı idik.

- Hələlik o söhbət qalsın. Soyunun çəkmələri, arxalığı, bir də papaqlarınızı, yığın heybəyə.

- A qardaş, ağıllı ol. Biz bəyik.

- Neynək, soyunmursuz, soyunmayın. A gədə, bunları göndərin... Arxadan iki güllə yenə açıldı.

- Soyunun!

- Baş üstə.

- Heybələri bağlayın atın üstə.

- Bağladığ.

- Tutun yedəyinizə. İndi sizi apararam Murad bəyin yanına. Əgər, o qonaqlarını tanısa, sizi ona bağışlayıb gedəcəyik, tanımasa vay halınıza.

- Tərpənin.

- Piyada?

- Bəli, atlar yedəyinizdə. Tüfəngləri mən apararam. Hə, deyəsən tanıyırsız, yolu, düz gedirsiz.

- A kişi, Murad bəylə bu gün iki tuluq şərab içmişik. Niyə inanmırsız?

- Belə de. İşiniz yaxşı olub ki!

- Bax bu da bəyin evi. İstəyirsən çağırmaq?

- Çağırın.

Səs itlər hürdü. Elə o saat, yatmayan nöqərlər qapıya cumdular.

Atlı tüfəngləri yerə atıb, aradan çıxdı. Nöqərlərin ardınca Murad bəy özünü çatdırdı:

- Pay atonan, bu nədi? Sizi bu hala kim salıb?

- Bax, bu namərd, - deyib, - bəylərin hər üçü arxaya çevrildi.

Heç kim yox idi.

- Ə, bir danışın görüm?

- Bəy küçə sözü deyil.

- Gəlin evə.
- A bala, çay dəmləyin.

Bəylər başlarına gələni danışdılar. Geyinib üst başlarını səliqəyə saldılar. Artıq hava işaqlanmışdı. Təkidlə Murad bəydən izin alıb, atlarını yedəklərinə aldılar Murad bəy həyətdən xeyli aralandıqdan sonra bəylərlə görüşüb ayrılanda dedi:

- Bəylər, xatirinizə dəyməsin, oğlum üçün Şahmar bəyin qızına elçiliyə ona görə dəfələrlə gedirəm ki, Şahmar bəyin qızı doğan oğul, bax sizi buraya gətirən oğul kimi kişi olacaq. Ancaq siz deyən bəylərin qızlarından doğulan oğulsa, sizin kimi kişi olacaq.

Bəylər istədilər Murad bəyə bir söz desinlər, deyə bilmədilər. İstədilər "sağ ol" desinlər, gücləri çatmadı. Durdular.

Murad bəy artıq onları görmürdü. Qonaqlar bəyin gözündə çoxdan əriyib, yox olmuşdu.

Bəylərsə, ağır daşa güc elədiklərindən hələ də ikiqat qalmışdı.

Elə bil ki, heç atların da bu yüklə bəyləri evlərinə aparmaq fikri yox idi. Bəylərin heç biri qabağa düşmək istəmirdi. Səhərin aydınlığı hər tərəfə işıq yayırdı. Deyəsən bəylərin buraxdıqları səhvi, səhər gecədən miras götürmədi.

KÖÇƏN DAŞLAR

Yenə Basqal bazarından gəlirdik. Yolumuzu cuhud qəbiristanlığı deyilən taladan saldıq. Oturduq, hərə heybəsin yanına qoydu. Arxadan atını otara-otara gələn Əlpəşə müəllimlə Şikar Süleyman da gəlib yetişdilər. Elə bunların salamın almışdıq ki, Tağlabiyanlı Aşıq Şamil göydən düşən kimi peydə oldu. Hamı siqaret qutusuna əl atdı. Yazın ortaları olduğundan bütün ağaclar demək olar ki, gül üstə idi. Belə baxanda sanki dağların qoltuğuna sığınmış Mücü kəndinin gözəlliyini yazmaq, çəkmək, söyləmək əsla mümkün deyildi. Ona görə də təsviri yazmaq xəyalından uzaq düşdüm. Bu yerlərin havasında böyüdüyümü nəzərdə tutub deyirəm ki, bu gözəlliyi bəlkə də təsvir edə bilərdim. İndi də gec deyil, əgər dediklərimi xəyalınıza yığmaq istəsəz may ayının 15-dən 30-na kimi mütləq bu yerlərə ayaq salın. Hə söhbət qızıxdı. Şikar Süleyman üzünü el aşığına tutub soruşdu.

- Bu oturduğumuz, cuhud qəbristanlığı ilə əlaqədar, bir şey bilirsən? Yerin özü var, adı yaşayır, ancaq qəbristanlıq nişanları yoxdur axı?

- Elədir. Eşitmişəm Ağanın, Zülfüqarın, Kazımın atası Maşadağa kişidən eşitdiklərini siz də eşitməmiş olmazsınız.

- Mənim də, az-çox xəbərim var. Ancaq sən bilən dərəcədə yox. Yaxşı olar, sən bildiklərini bizə danışasan. Axı, sən o söhbəti elə çıxan dərəcədə bilirsən.

Danış, Şamil əmi, - deyə Əlpəşə müəllim də dilləndi.

- Yaxşı, danışaram. Ancaq sazsız. Bu saz əhvalatı deyil. Olmuş, keçmiş el həqiqətidir. Müəllim, bilirsiniz də, bu kəndə cuhudlar 18-ci əsrin əvvəllərində gəlirlər. Özü də iki qardaş - İqnat və İbrahim qardaşları. Tacir olublar. Beş dəvə yükü mal gətirirlər. Bu yerləri bəyənib oturublar. Böyük qardaş İqnat gedib

sonradan ailə - uşaqların da gətirib. Yaşayıblar. Bu cuhudların oğul, uşağı artıb, Mücüdə əməlli-başlı cuhud məhləsi yaranıb. Torpaq alıblar, əkdirib becərdiblər, bağ salıblar 1910-cu illərə kimi. Təkcə bir bayatı hər şeyi alt-üst edib. Baxanda bayatı sadə bir el deyimidi. Hamınız bilirsiniz.

*Əzizim Vətən yaxşı.
Geyməyə katan yaxşı.
Gəzməyə qürbət ölkə.
Ölməyə Vətən yaxşı.*

Bax bu Ağagilin babası, kəndin ağsaqqalı, savadlısı, Məşədi Məhəmməd cuhud nəslindən olan İqnatın dükanına gedir. Xeyli söhbət edirlər. Məşədi Məhəmməd söhbəti gətirib həmin bayatının üstünə çıxarır. Cuhud İqnat dinləyir. Kişidən xahiş edir ki, bayatını izah etsin. Məşədi Məhəmməd izah edib söyləyir. Ay İqnat, deyir ki, qəriblikdə var-dövlət qazan, ye, iç, göz, dolan, mal-mülk sahibi ol, ancaq öləndə qərib diyarda ölmə. Ona görə yox ki, həsrət üstə ölərsən. Yox, ona görə vətəninə öl ki, sən çürüyüb bir ovuc torpaq olanda nəsildən gələn torpağa qarışasan. Qərinələr ötdükcə, sən də o torpaqlarla o üzə-bu üzə çevrilib elin üçün vətən olasan. Onda sən itmirsən. Qəriblikdə sən vətən sahiblərinin torpağına qarışa bilmərsən, qum, çingil, daş olarsan. İnsanlara bə-rəkət verən, çörək verən torpağ ola bilməzsən.

Cuhud İqnat fikrə gedir. Çox düşünür. Məşədi Məhəmməd sa-ğollaşmış gedir. Üç gün cuhudu fikirli görür. Dördüncü gün cuhud İqnat Məşədi Məhəmmədgilə gəlir və fikirləşdiklərini Məşədi Məhəmmədə deyir.

Əvvəlcə İqnat da, Məhsəti Gəncəvinin bir rübaisini söyləyir:

*Damın hər kərpici, hər evin tağı
Bir şah kəlləsidir, vəzir barmağı,
Heyvanın basdığı hər qarış torpaq,
Gözəl saçlarıdır, cavan yanağı.*

Çox düz deyirsən. Məşədi şairə də elə sən deyəni deyib. Süzmüşəm sən deyənləri, süzmüşəm ki, daha bəsdi bu yerlərdə yurd-yuva, var-dövlət, mal-mülk sahibi olduq. Daha getmək vaxtıdır. Bizim babalarımız bura beş nəfər gəlirlər. İndi qırxa yaxın qəbrimiz, 55 nəfər də dirimiz var. Gedənləri nəzərdə tutmuram. Bəli, babalarınız dediyi kimi, yaşamağa haqqımız var. Ölməyə haqqımız yoxdur. Burada qədər biz bunu başa düşməmişik. İndi bu bayatı mənim və burada yaşayanların gözü açdı, sənə çox borcluyam. İndi məni eşit.

Bilirsən ki, mən burdakı bir nəslin ağsaqqalıyam, sizin sözlə. Bu kənddə ikinci İqın nəslə yoxdu. 10 yaşlıdan 83 yaşlı nənəmə qədər məsləhət apardım. Daha doğrusu, o bayatını sən deyən kimi açdım onlara. Bütün əqrəbamız (sizin sözlə) nəslimin buraxdığı səhvi anladı. Böyük səhv elədiyimizi başa düşdük. Çox çəkməz, üç ayın tamamına köçüb, gedərik burdan.

- Yox, mən sizə o mənada söz deməmişəm. Bizim elin mənim söhbətimdən xəbəri yoxdu. El bilər, məni daşqalaq edər. Neçə vaxtdır bir yerdə yaşayırıq. Sizin əməyiniz, kəndin abadlığında çoxdur. Bizim el sizi sevir, sizdən heç bir hörmətsizlik görməyib. Şəxsən mən bir gün sizi görməyəndə darıxıram. Allah özü şahiddir ki, bayatını sən təkidlə izah etdim. Məni bağışla, bir allah xatirinə.

- Yox, Məşədi, üç aya köçüb gedəcəyik. Səhvi düzəldərlər. Sizə əmanət 40 qəbrimiz var. Onları qoyub gedirik. Onlardan müğayyət olun, dost qəbri kimi qoruyun, Allah əmanətinə çevirin, - deyəndə çevrilib Məşədinin gözlərinə baxdı. Məşədinin gözlərində “hə” baş üstə cavabı görünmədi. Əksinə Məşədi əlindəki ağacları yeri eşələyirdi, eşələyirdi. Bu dəfə Məşədi fikrə getdi. Oyatmadı İqınat Məşədini fikirdən, ta özü dikəlib baxdı, İqınatın üzünə. İqınat “hə nə deyirsən Məşədi”, - dedi. Bir qədər duruxan Məşədi.

- İqınat, o qəbristanlığı göz bəbəyimiz kimi qoruyacağıq. Sizdən də yaxşı. Ancaq bizim şəriətə görə qəbir itməlidir. Onda nişangah ola bilməz. Qəbir daşları..., - dedi və durdu.

“Hə düz deyirsən. O haqda fikirləşərik. İndisə hələlik demi-rəm. Azca məsləhətim var. 40 qəbr daşın aparıb elimizdə salsaq yaxşı olar. Elə də edərik, - deyib, xəyalları uzaqda olan gülüm-sər baxış göstərdi. Başqa insan gəldiyindən söhbəti kəsdiilər.

Üç aydan sonra 30 dəvə yükləndi, 10 araba qoşuldu, 30 at na-varlandı. Yol sursatı götürüldü. Vətənə getməli nə varsa hamısı qalandı. 20 dəvəsə yüksüz durmuşdu. Ellə görüşməzdən əvvəl İqnat dəvələri qəbiristanlığa çəkdi, ata, anasının qəbir daşlarını aşırıdı. Yükləyin dedi dəvələrə, sonra qalan qəbir daşlarını da çı-xartdırıb yüklətdi, iyirmi dəvəyə. El tamaşa edirdi. Hər tərəf sa-kit durmuşdu. Külək də əsmirdi. Canlı-cansız bu mənzərəyə ta-maşa edirdi. Günortadan sonra uzun yay günündə karvan yola düzəldi. Bütün el halallıq aldı. Sonra karvanın dalınca Sulut ça-yına qədər endilər. Orada görüşüb ayrıldılar. Ağlayan olmadı. Gedəri qonağı saxlamazlar dedilər.

İqnat osarbaşıya çək dedi. Ordu gedirmiş kimi səs-küy ətrafa yayıldı. Mücü camaatı karvanı göz itincə gözlədi. Sonra Məşədi Məhəmməd: “gəlin, camaat”, - dedi. Kəndin ayağında İqnatla olan söhbəti, bayatını dedi və acdı. Hamı dərinədən nəfəs alıb durdu. Təkcə Əlibaba kişi dilləndi: “Atalar yaxşı deyib, Məşə-di. Allahsız yerdə yaşamaq olar, ağsaqqalsız yerdə yaşamaq ol-maz. Bu torpağı çox ağır olan bir yükədən qurtardın.

Üç aydan sonra cuhud İqnatın məktubu kənddə toy-bayram kimi qarşılanıb oxundu. İqnat Məşədi Məhəmmədə və camaata minnətdarlıq bildirirdi. Onu da yazırdı ki, baş daşlarını gətirib

nişangah kimi dəfn etdik. Ancaq nə mənim yuxularımı, nə də oradakı ruhlarımızı vətənə gətirə bilmərik.

Bayatının qəbr daşlarını köçürməyi Məşədi Məhəmmədin gözlərində ilişib qaldı. Onda kişinin sevinci qəlyanın tüstüsü ilə kəndin üstünə örtük çəkdi.

Söhbəti bitirən Aşıq Şamil hə, siz sağ, mən salamat, - deyib - Zeyvə kəndinə toya getdi. Bizsə, hələ də söhbətin ağırlığından ayağa qalxa bilmirdik. O, gündən mən dünyaya sirli dünya deyirəm.

*Şamaxı,
5.10.2008*

ÖZGƏ QAZANCI

Professor Ağaqulubəy "Tayota" cipini institutun qabağında saxladı. Açarı 6-7 il əvvəl maşın sürməyi ona öyrədən Əzizxan dayıya uzatdı:

- Kişi, maşını ver institutun arxasına, gün düşəndə tez-tez yerin dəyiş.

- Baş üstə, yoldaş professor, - deyib kişi ayağa durdu, əli ilə yol göstərib sinəsini də tutdu. Maşına əyləşəndə professorun "Moskviç" maşını, onun xamlığı yadına düşdü. Fikirləşdi ki, zəmanə gör məni çəkib harada saxladı. Onda sayılan QAZ- 31 markalı "Volqa"m hələ indi də yerində sayır. Yazığım gələn Ağaqulu müəllim sürüşüb haralarda dayandı. Bu halal, bu da o birisi. "Şükür sənin böyüklüyünə", - deyib əlin göylərə tutdu.

Ağaqulubəy kabinetin qabağında dayandı. Eynəyini dəyişdi. Otağın qapısına vurulmuş lövhədə "Professor Ağaqulubəyzadə" sözlərini oxudu və gülümsədi, əlindəki portfeli yerə qoyub qapını açdı. Otağa keçdi, portfeli kresloya söykədi. Elə o saat da kreslo bir dairə fırlandı. Portfel aşdı. Götürüb stolun sağ böyrünə söykəyib, otağa göz gəzdirdi. Təzə alınmış mebelin hamısının rahatlığını yoxlayaraq, bir də otağı süzdü. Şkafdan kitablar gətirib stolun üstünə düzdü və stolüstü əşyaları yerbəyer elədi. Oturub bir də kreslonu yoxladı və öz-özünə güldü. Bir də otağı gəzdirdi, bərkədən əlin-əlinə vurub "bax belə" dedi.

Qapıda gözləyən üçüncü kurs tələbələri icazə istədilər.

- Müəllim, olar?

- Buyurun, gözəllər, eşidirəm sizi.

- Müəllim, bizim imtahanımız nə vaxt olacaq, bu gün yoxsa sabah?

Professor, stolun üstündəki cədvələ baxıb, boğazın arıtladı və gülümsündü:

- Quzu balalar, Sədrxan müəllim sizə deməyib? İndi çağırıb tapşırıram. Vaxtı müəyyənləşdirər. Axı, mənim vaxtım dəqiqələrə bölünür, - dedi, - yenə gülümsədi.

Üzünü qızlara tutub: - "quzu balalar" bir oturun görüm, işləriniz necədir?" - dedi.

- Müəllim, zəng vurulub, rektorun dərsidir.

- Yaxşı gedin, Sədrxan müəllim sizə mütləq deyəcək. Mənim yanımda olduğunuzu rektora deməyin. Oldu? Gedin, quzu ceyranlar.

- Qızlar otaqdan çıxıb, sinif otağına tələsdilər. Otaqda toplaşmış "quzu ceyran", "gözəllər" deyib gülməyə başladılar. Külbaşlının üzünə güləndə qarmon kimi açılır deyən, Gülsurə bir də professorun ləhcəsi ilə "quzu ceyranlar" dedi. Bir də hamı ona qoşulub professoru yamsıladılar. Elə bu anda rektor qapıda göründü. Hərə öz yerini tutdu. Sinif öz sakitliyinə qayıtdı.

Professor Ağaqulubəy kresloya əyləşib, özü də bilmədən keçmişini sakit-sakit beynində əzişdirirdi. Yadına düşdü Qulu müəllimin onların evində qalması. İki il üçüncü sinifdə oxuması onu lap uzaqlara apardı. Qulu müəllimə ailələrindəki hörmətə görə adını Ağaqulu yazdırmağı da yadından çıxmamışdı.

Birdən qapı ərklə açıldı. Sədrxan müəllim içəri keçdi. Qapıdakı lövhə diqqətindən yayınmadı.

- Bəh-bəh! "Professor Ağaqulubəy", necə də yaraşır. Təbrik edirəm, nə vaxt almısan?

- Çoxdanın işidi, özüm üzə çıxarmırdım.

- Hə, professor, uşaqların siyahısı və şiriniyi burdadı. İmtahanı nə vaxt istəsən götürə bilərsiniz.

- Bir imkansız var, iki də yesir. Onları yola verərsən. Hamı o üç uşağı çox sıxmır.

- Yetim yesir, kasıb mənim qrupumda olur həmişə. Dindirəydin bəlkə...

- Yox, professor, onları yola ver. Mən getdim. - Yəqin, əli ilə lövhəni göstərdi, - bunun banketi olacaq?

- Olacaq. Ancaq banketi dostlarım sən qarışıq, bəli dostlarım verəcək.

- Ay professor, ömründə bir iş gör də.

- Düz deyirsən, mən iş görməkdə çox zəifəm.

- Elə bax, bu elmi adımı yadına sal. Doktor ola-ola qalmışdım ələ baxmağa. İndi professoram. Qoy qurd ilə şirin yeri bilinsin. Qurd payı yeyən şir, həmişə acından ölər demişlər.

- Yox professor, mən ölüm dünyada nə qurd ol, nə də şir. Ancaq tülkü olmaq lazımdır. İndi vəzifə tutan da, irəli çəkilən də, yaxşı qazanan da tülkü xislətliyərdi.

- Afərin, afərin, ə, mən səni elə-belə işlərinə görə çox sevirəm də. Bəli, tülkü xislətli olmaq lazımdır. Afərin, gözəl dedin. Bir də, Sədrxan müəllim, o, vəfat edən qızının uşağını kim saxlayır?

- Ay professor, qol sınında haradan asırlar? Əlbəttə, biz saxlamalıyıq da.

- Bu cavabın da xoşuma gəldi. Sağ ol, Sədrxan müəllim. Sən ziyalısan.

- Görüşərik, professor, işin axırında gələcəm.

Professoru yenə içi döyəcləməyə başlayır: "Mənim başıma nələr gəlməyib? İnstitutu bitirəndən sonra düz 15 il mövzum üzərində işlədim. Dayağım olmadı. Dayaq haradan tapaydım? Yetim uşaq idim. Yaxşı ki, o hökumət dağıldı. Sovetdən canımızı qurtardıq".

Yadına Xalq Cəbhəsi düşəndə gülümsədi: - zirək tərpendim. Əvvəl namizədliliyimi aşırıdım getdi. Adıma da bir "bəy" sözün yapışdırdım. "Ağaqlubəy", deyib gülümsədi. Yaraşdı da ey.

Sunay müəllimə Allah rəhmət eləsin. Rəhmətlik elə deyirdi ki, mən bu doktorluq işimin müdafiəsini görməyəcəm. Görmədi də. Bax, elə bil qalmışdı arxivdə. Allah səbəbkara kömək ol-

sun. Onun mövzusunı dəyişdirib, hazır iş idi, köçürtdüm. Üçcə ildə doktorluğumu başa vurdum. Allah Sunay müəllimə qəni-qəni rəhmət eləsin. Çox ürəklə araşdırılmış, həvəslə yazılmış elmi iş idi. Moskvada professor Çkalov tərcüməni oxuyandan sonra mənə təşəkkür etdi. Bəli, elmdə yenilik! Mən dissertasiyadan sonra Sunay müəllimin qəbri üstə getdim. Gül dəstəsi qoydum. Yat, yerin rahat olsun, - dedim. "İşin başa çatdı. Elmdə həmişə sənin işin qalacaq, - dedim və özümdə rahatlıq tapdım. Ancaq hər Sunay müəllimin adın eşidəndə elə bilirdim ki, kişi bu saat gələcək və mənim üzümə...

İndi işlərim yoluna düşüb, yoldaşım, qızım, gəlinim burada işləyirlər. Ev-eşiyim qaydasındadı. Bakıda yaxşı evlər almışam. Ata evimin həyətində kənddə seçilən ev tikdirmişəm. Ancaq Bənövşə yaxşı iş görmədi. Qoymadı ata evin sökdürəm. "Olmaz" - dedi. "Orada üç qardaş, iki bacı böyümüşük. Kərpic də olsa, bizim böyüdüyümüz evdi də. Orada bizim gözümüz var. Ağlayıb, başımı xarab elədi. Səkkiz gözün ümidini - ata evin sökmək olmaz, qardaş. Mən də sökmedim, qarşısından salxım söyüdlər əkdim. İndi elə qarışıb ki, heç o dilənçi komasına oxşayan görünmür də. Orada elə şərait yaratmışam ki, nazirə layiq.

Bugünkü sevincimi heç bir pula, evə dəyişmərəm. Bu institutun da üç professoru var. Biri də mənəm. Rayon da olsa institutdu. Bütün ailəm - bir maşın, gəlib işləyirik, gedirik. Ayda 1400 manat təkcə maaşımız edir. Allah bərəkət versin, hər semestrə 15-16 min! Gedim bir rektorla görüşüm. Kişi deyər ki, özün yuxarı tutur. Yox, vallah mən özümü yuxarı tutan adam deyiləm. Özü bilmir ki, o ayağın qoyan yerə başımı qoysam azdır? Allah o kişini başımızın üstündən əskik eləməsin. Edəndə də bir dəfəlik eləsin. Yox, Sədrxan yaxşı dedi. Qurd xisləti olmaqdansa, tülkü xisləti olmaq yaxşıdır.

Ağrıyan yerim təkcə qızımın yerinin pis olmasıdır. Nə biləydim ey, oğlanın ali təhsili, ailəsi də ki, rahat adamlar. Ayə, insana bax ey, uşağı burda işə düzəltmişəm. Hər semestrə 4-5 min

pul yığır. O pulu evlərinə buraxmırlar ki, bizə özgə qazancı düşmür, haramdır. Sən öl, yanıb tökülürəm. Bütün dünya onunla dolandı, bütün dünyaya düşdü, bunlara düşmədi. De gəl, başa sal da. Necə də gözəl deyindi: "Oğlan evi alınca, qız evi ölüncə". Mənə bax ey, camaat imtahan götürür. Mən uşaq oyuncaqla oynayan kimi içimlə vuruşuram. Gedim rektorla görüşüm. Yadıma professor dostumun sözləri düşdü. Ad alandan sonra ad, familiya, atamın adı, titulların hamısı qaldı kağızda, elə hamı "professor" deyib çağırır. Bilmirlər ki, əvvəlki adlarımı eşitməkdən ötrü necə darıxıram. Bu gün öz adımla eşitməmişəm. Deyəsən, mən də elə olacam. Otaqdan çıxmasam fikirlər məni buraxan deyil".

Ağaqulubəy koridorda müəllimlərlə görüşdük. Hər üçü: - "professor, səni təbrik edirik, bizim üçün çox xoş oldu", - dedilər. "İnstitutumuzun adıdır. Belə yaxşıdır, qoy olsun. Çoxdanın işidi, özüm üzə çıxarmırdım", - deyə, Ağaqulubəy cavab verdi. - "Bir rektorla görüşüm, gəlirəm, söhbət edərik".

Ələmdar müəllim Ağaqulubəyin dalınca xeyli baxdı, başın buladı: - Heç nədən çəkəri-pəkəri yoxdu.

- Eh, sən də nə itirib nə axtarırsan? 5-6 ilin içində Bakıda iki ev aldı, ata evin görmüsən necə doldurub, həyət-baca mal-qaralı. Ev xalça-palazla bəzənib, qalanlarının yerin özü bilir. Maşallah, zirək adamdır, - dedi, Gülağa müəllim və rektorun qapısına baxdı:

- Ələmdar müəllim, ayə, mən ölüm bəsdə, başına dəysin onun hər şeyi. Kəndə get, gör el ondan nə danışır. Dayısı oğlunun uşağından da zaçotda pul alıb. Bir türk sözü var ey, "qaba". Sən öl bu əsil qabadır. Qohum-əqrəbanı evində, həyətində işlədir ki, uşaqlarını oxudacam. Üzə bax ey!

- Teymurağa müəllim: - Sən Allah, "professor" deyib yola salın, ondan danışmayın. İçim göynəyir.

- Yaxşı, danışmadım. Bu da zəng. Gedək. Gedək Tolstoydan danışaq.

- Hə, bax o kişi söz deyib, get ondan danış.
- Baş üstə. Mən Balzakdan danışacam, Gülağa müəllim də Tolstoydan danışar.
- Nə, bildiz? Doğrudan da, mühazirəm bu gün Tolstoydandı. Getdik.

Ağaqulubəyin kefi üç-dörd ay idi ki, göylərdə oynayırdı. Onu soruşanlar "professor" deyə xəbər alır, dindirənlər "professor" deyə hal-əhval tutur, kefini soruşanlarsa "bizim professor" deyib tərifləyirdilər. Bu gün də iş gününü çox xoş başa vurmuşdu. Tapşırdığı işlərin bir neçəsi düzəlmiş, yanına gələnlərin sayı xeyli çox olmuşdu. Daha kişi əvvəlki Ağaqulubəy deyildi. İndi onu respublikada, rayonda hamı tanıyır, iş düzəltmək üçün onun yanına gəlirdilər. Hətta ona qədər maklərin telefonunu da bilirdi. Rayondan çıxmadan Bakının hər yerindən ev alqı-satqısından da xəbər tuta bilirdi. Hər gün bir-iki belə iş düzəldəndə kişinin əhvalı xeyli xoş oldu. Bu gün də belə idi.

Kabinetdən saat 7:00- da çıxdı. Çıxmamış bir neçə əlaqələrinə yoxladı.

Portfelin götürüb həyətə düşdü. Əzizxan kişidən açarı aldı. Kişi maşını işə salmış, düz qapıya gətirmiş, kondisioneri işlədib maşının havasını dəyişmiş, xoş ətirlə içərini ətirləmişdi.

Günəş yavaş-yavaş qüruba hazırlaşdı. İnstitutun üstündən sö-nük günəş şüaları həyətə düşür, sərin axşam şahvarı yandan hə-yətə daxil olub bütün künc-bucağı lap oğurluq şey axtaranlar kimi gəzirdi.

Həyətə düşən işçilər bu xoş təbiət biçimində otağın havasını bir anlığa töküüb sinə dolusu nəfəs alır, bir-birinin əhvalına nəzər salırdılar. Hamı bugünkü axşamın gəlişini seyr edir və xoşlanırdı.

Bir-biri ilə görüşüb, ya maşınlarına əyləşir, ya da qəsəbəyə açılan qapıya üz tuturdular.

Professor maşına oturmamışdan gözücu həyəti süzdü. Ona göz qoyanları birinci tutdu. "Bu ac pişiklər məni qarğamaqdan doymurlar", - dedi. Maşını yola tarazladı. Yolda yadına düşdü ki, bələdiyyə ilə görüşəcək, dostları üçün torpaq alverini başa çatdıracaq. Hesablarını elə bu axşam ödəyəcək.

Əl telefonu qaqqıldadı. Açdı. "Dayı oğlu", - deyib ağlayan Ağamirin səsini tanıdı: "Ə, nə olub, niyə ağlayırsan?"

- "Dayı oğlu, dayı oğlu, evin partladı, yandı, yandı, tez gəl".

Birdən-birə gözləri qapandı professorun, sükanda olduğu tam yadından çıxdı. Maşın ağaca dəyib dərəyə yumbalandı.

Üç gündən sonra gözlərini xəstəxanada açdı. İlk sözü: - "evim necə oldu", dedi. - "Yaxşıdı, müəllim, yaxşıdı".

- "Bəs deyirdi ki, yandı".

Dili dolaşan həyat yoldaşı Cövhər müəllimə:

- Əşi, daşı qalıb, heç nə olmayıb.

Professor yenə gözlərini yumdu.

Cövhər müəllimə: "Bıy, mən nə dedim, necə heç nə olmayıb, daşı qalıb" - qəhərləndi:

28 gündən sonra professoru xəstəxanadan buraxdılar. Bakıdakı evinə aparmaq istədilər.

- Yox, kəndə gedirəm, - dedi.

El yığılıb evi sökmüşdü, yanan ağacları budamışdılar. Salxım söyüdləri yandığından kəsmişdilər.

Kişi həyəti görəndə - "Bura haradı?" - dedi və özündən getdi. Bir azdan özünə gəlib bir də həyətə baxdı. Yumurlanmış maşını görəndə, əlini gözünə tutdu.

Professorun yerini uşaq vaxtı yatdığı ata evindəki kərpic otaqdan saldılar. Yatıram deyib hamını çölə çıxartdı. Təkcə Cövhər müəllimə qaldı. "Cövhər evdəkilərdən nə qaldı?" - deyə soruşdu.

- Canın sağ olsun, heç bir mismar da ələ gəlmədi, hamısı yandı.
- Ay qız, dəli olma, kişilərin torpaq pulu var idi, o da yandı?
- Yox, o yanmadı, daş-divar yandı, pul bağlamada qaldı.
- Cövhər, Bakıdakı evləri satsaq da özgəsinin pulunu düzəldə bilmərik.

- Bəs nə edək? Özün sağsan, bu bəsdı. Allaha şükür, ata evin ki, durur. Yaşayacağıq burada, Ağə.

- Cövhər, Qulubəyzadə professor da yandı? Yox o eldə idi, evdə deyildi.

- Rədd ol buradan, qoy rahat ölüm.

- Yat, Ağə, yat. Yaradan balalarımıza dəyməsin.

Professoru fikirlər yuxuya apardı. Yuxuda anası Maral xanım: "Ağə, oğlum, günah məndədi, "özgə qazancı yemə!" sözü-nü sənə öyrətməmişdim. Daha keçib, xiffət etmə. El sənə dayaq olar. Ancaq yadında qalsın, özgə qazancını yemə, oğul, o nalədi. Naləni Yaradan gec-tez eşidir. Özgə qazancın külə döndərir. Yaxşı ki, özün gördün". - Yenə, - "oğul, özgə qazancı yemə", - deyib arvad gəldiyi kimi də yox oldu.

Professorə dəyməyə gələn qohumlar əliboş gəlməmişdilər, kimi palaz, kimi yorğan-döşək, kimi qab-qacaq gətirmişdi.

Professor işə qayıdanda maşında qalan köynək və pencəyini geyindi. Hamı onun otağına gəlib xeyir-dua verdi. "Allah səni qorusun" da dedilər. Köhnə "Moskviç"ini sonralar düzəltirib ailəsi ilə işə gəldi. "Piyada qalmaqdan bu yaxşıdı" deməyi də unutmadı.

Əzizxan kişi yenə əvvəlki kimi professorun maşınına baxırdı.

Semestrdə ona pul təklif edəndə gülə-gülə: - "Lazım deyil, qurunun oduna yaş da yandı. Aparın onu özgə qazancı yeyib, hələ Allahın qəzəbinə gəlməyənlərə verin", - deyirdi.

KİNİ YUYAN GÖZ YAŞI

Azərbaycan Dövlət Universitetinin hüquq fakültəsini bitirən ili atası Qədiri evləndirdi. Özü də böyük arzu ilə, böyük bacısı Bircəgülün bircə qızı Zülfünarla. Qədir üçün elə toy vurdurdu ki, bu toyun sorağı bütün Şirvana yayıldı. Üç dəstə aşiq bir-birini əvəz edə-edə elə bir bəsat qurdular ki, cəmi Şirvan bu bəsata "bərəkallah" dedi. Daha doğrusu, bunu Qədiralı kişi 6 il bundan əvvəl əhd eləmişdi. Axı, oğlu Ağcəmən rayonuna səs salmışdı. Bəli, səs salmışdı ki, 50 min sovet puluna zorla, yəni güclü dayı ilə hüquq fakültəsinə girmək mümkün idisə, Qədir bunu üç "5", bir "4" alaraq heç bir sualsız həll etmişdi və uşaq dillərə düşmüşdü. Kişi onda bu toyu Allahdan arzu etmişdi: hə, toy əla oldu. İki aydan sonra təyinatla öz rayonlarına prokuraturaya işə də göndərdilər. Prokuror da belə savadlı oğlanı özünə köməkçi götürdü. Nə az, nə çox, düz 5 il işlədi bu vəzifədə. İki prokuror dəyişdi. Qədirin vəzifəsi dəyişmədi ki, dəyişmədi. Elə gücə-gündüz verilən yazıların üzünü köçürtməklə məşğul idi. Vəssəlam.

1985-ci ilin oktyabrında prokuror Şabanov onun qoltuğuna bir topa kağız verib tez respublika prokuroruna çatdır dedi. Cəmi 3 saatdan sonra Qədir oldu respublika prokurorluğunda. Kağızları müavinə verib, məruzə etməli oldu. O, günü müavinini iş dalınca başqa rayona getdiyindən gəlmədi. Qədir də səhəri gözlədi. Axır ki, görüşdü. Qədirin savadlı, ağıllı əsl hüquqşünas olduğunu görən müavin onun vəzifəsini soruşdu. Ailəsi ilə maraqlandı, "heyif səndən" deməyi də unutmadı. Qədir müavinlə görüşüb onu gətirən rayon prokurorunun şoferi Alxan kişi ilə geri qayıtdı. Alxan kişi düz 22 il idi ki, rayon prokurorunun şoferi idi. Ağzı bütöv insan idi.

Qədir respublika prokurorunun dediklərini kişiylə söhbət elədi. Alxan kişi də onun dediklərini təsdiq edib, - "düz deyir, ay ba-

la”, - dedi. “Sənə irəli getmək üçün iki torba lazımdı, birində dəyi, birində pul. Ya da gərək bir fərli kişi ilə qohum olasan. Bil-din? Bax, o kişi, bunu deyib sənə. Daha dalın heç nə bilmirəm”.

Qədirin qardaşı oğlunun toyu idi. Çox sevimli toyu. Ancaq bu toya gec gəldi Qədir. Prokuror yerində yox idi. Köməkçisi, əlbəttə, idarədən çıxıb bilməzdi. Axır ki, icazə alıb, gəldi toya. Bir topa qohum-əqrəbə oynayırdı. Qızlar idi. Elə öz yoldaşı da oynayırdı. Əl atdı cibinə hamıya pul verdi. Şöləyə pul uzadanda dayandı. Qız, baxdı Qədərə, Qədir də Şöləyə. Baxışlar alışıb yandı. Yandı, yandı. İlişdi gözlər bir-birinə. Hər ikisini soyuq tər basdı. Şölə aldı şabaşı, yenə davam etdi oynamağa.

Qədir yedi, içdi. Oyuna çağırıldı. Gözləri Şöləni gəzdirdi. Tapdı. Bacıları Qədərə qoşuldu. Qədir asta hava oynayırdı. Özünü ağır aparırdı. Oynadı ağır-ağır. Qızlar Şöləni oyuna çağırıldı.

Şölə orta məktəbi bu il qurtarıb pedaqoji instituta daxil olmuşdu. Çox sevinirdi. Həvəslə oyuna başladı Şölə. Oynadı. Qızçıqaza elə bil yeni həvəs gəldi. Gəldi düz Qədirlə üz-üzə durdu. Sanki mənimlə oyna dedi. Qədir də əl atıb cibinə qıza bir 50-lik verdi. Qız pulu aldı. Qədir dayandı. Əl çaldı, Şölə oynadı, istədi qızı qucaqlasın, öpsün. Yox, onu saxladı və al-nından öpdü. Çıxdı oyundan: "İşə gedirəm", - dedi.

Toyda qalıb pərtləşmək istəmədi. Qədir getdi işə. İşə yox, düz öz otağına yatmağa. Yatmadı, bu ölmüşlə görüşmək üçün plan çəkdi.

Sentyabrın 1-nə götürdü məzuniyyətin. Getdi Bakıya. 2-ci gün tapdı Şöləni. Görüldü onunla. Gəzgilər koridorda o başa-bu başa. Dözə bilmədi Qədir. Öpdü qızı, dinmədi ölmüş. Bir azdan sual verdi:

- Qədir dayı, mənə niyə çox öpdün?
- Ay ölmüş, səni çox istəyirəm.

- Elə mən də səni çox istəyirəm.
- Mənə "dayı" demə. Elə Qədir də.
- Baş üstə.

Dərsdən sonra Qədir qızı götürüb Novxanı çimərliyinə getdi. Ölmüş əvvəl bənövşə kimi bükük görünürdü. Qədir taksini yola salınca Şölə ən çox xoşladığı bənövşə ətrini özünə elə hopdurdu ki, çəmən iyi ətrafı bürüdü. Qədir əvvəl zeytun bağlarına düşmüşdü. Ətrafa baxdı, bənövşə axtardı. Sonra özünə güldü. Sentyabrды, bənövşə? Şölə də gülüb əlin Qədirə uzatdı. Qızı özünə necə sıxdısa, qız onun sinəsinə yapışdı. Heç qız özü də qopmaq istəmədi. Eləcə oturdular zeytun kolunun dibində. Səssiz-sözsüz nə lazımsa, hamısını şirin-şirin sovurdular. Qədir təcrübəli ovçu kimi, çox tumarladı bu ceyran balasın. Ceyran balası da özünə görə deyildi. Qədirə tez-tez üzün tüklüdü, ətin pisdı, ürəyim ağrıyır, deyə-deyə iradlar tuturdu. Şölə özü də dözə bilmədi bu oyatmalara. Təbə olub özündən gedən kimi yıxıldı. Qədirin qolları arasına. Şölənin, "ay mama" - deməsinə Qədir də yuxudan ayıldı. Artıq zeytun kolunun dibində əvvəlki ləyaqətini itirmiş iki qaraltı qaldı.

Qədir on gündən sonra rayona gələndə özü ilə özündən ağır ayrılıq dərdi gətirdi. Öyrəndi qızın uzun əlli qohumların. Sevin-di. Alxan kişi deyəndi dedi. Bağlantının ucu getdi nazirə çıxdı.

Ağçəmən rayonunda "Gənclərin tərbiyəsində hüquq işçilərinin rolu" mövzusunda tədbir keçirilirdi. Qədir sevimli müəllimi, professor Tahir Dadaşoğlunu görəndə çox sevindi. Onu evlərinə qonaq dəvət etdi. Tahir müəllim çox təşəkkür edib, Qədirin vəziyyəti ilə maraqlandı.

- Müəllim, Bakıya dəyişilmək istəyirəm. Orada daha tez inkişaf etmək olar.

- Gələrsən, köməkliyim dəyər sənə. Səbail rayon prokuroru Seyidov buradadı. İndi onunla görüşərim. Bax, budu gəldi.

- Buyurun müəllim, siz bizim üçün həmişə əziz adamsız.

- Bax, bu cavan oğlan sizin kimi tələbəm olub. Bu rayonda köməkçi işləyir. Bakıya dəyişilmək istəyir. Necə, məsləhət bilirsiniz?

- Müəllim, həmin işi verərəm. Günü sabah gəlsin.

- Çox sağ olun müəllim, çox sağ olun, cənab prokuror, gələ-rəm, mütləq gələrim.

Sözüm hər ikinizədi. Bu gün mənə qoyduğunuz hörməti bir ömrə dəyişməyəm. Sağ olun, deyəsən mənə gözləyirlər.

Qədir Bakıya Sahil rayonuna, həmin vəzifəyə gəldi. Yerləş-di. Ev üçün əl-ayağa düşdü. Kömək elədi prokuror. Verdilər iki otaqlı köhnə tikililərdən ev. Xoşuna gəldi. Sevdə özünün zirək-liyini. Qədirdə xoşuna gəldi prokurorun. Savadlı oğlandı,- dedi. Arxayın oldu işlərində ona. Qədir etibarlı ürəyi kimi qorumağı bacardı. Bunu ona atası öyrətmişdi.

Şölə də Qədirin dirilmiş çiçəyi idi. Onu görməyəndə o gün özündə olmurdu. Qədir ona: - “toydan vaz keçək”, - dedi. Dol-durdu qızın qulağın. Apardı ZAQS-da kəsirdi kəbini. Yay tət-ilində qızı apardı Bakıdakı evinə. Bir il gizləndi hamıdan. Barış-dı qohumları ilə. Bilirdi qohumları ağıllı oğlan olmağın. Hamı evli olduğu üçün dodaq büzsə də qız, “özüm istəmişəm, özüm sevmişəm. Onu yoldan mən çıxarmışam”, - dedi, durdu. Şölə-nin anası hər işi yoluna qoydu. Qızın cehizin də Bakıya yola sal-dı. Hə, oldu Qədirin nığahlı-talahlı ailəsi. Bibisi qızına xəbər elədi ki, oğlumu böyütsün, səs salmasın, onu gözüm üstə saxla-yacam. Hər ay əmək haqqımı ona göndərəcəm. İcazə versə, onunla görüşərəm.

Zülfünar da ona xəbər yolladı ki, o, cavan qızla evlənə bilir, mən cavan oğlana sevgili ola bilmərəm? Onda yandı Qədirin ci-yəri. Gözündən gəldi Şölə ilə keçirdiyi unudulmaz günlər. Tez evə gəldi uzandı. - “Ciyərim yandı”,- dedi.

Yolladı pulu hər ay atasının adına. Almadı kişi neçə aylar bu pulu. - Gözüvə girsin dedi, o pullar. Yığıldı illərlə, Zülfünar birdən topa aldı pulu. Verdi qızıla düz 1 kq. 300 qr. Atdı dala, gör dedi: "Səni öz yuvama qaytaracam, ya yox. Mən Zülfünar o Şölənin ürəyinə məndəki yaranı vurmasam adım özümə haram olsun", - dedi.

Birinci oğlunun 5 yaşı tamam olurdu. Onu təbrik etmək istəyirdi. Şölə Qədirə telefon açıb, xəstəxanaya getdiyini həyəcanla dedi. Qədir əvvəl anlamadı. Tək getmə, sözünü deməyə də imkan vermədi Şölə. Qoydu telefonu yerə. - Prokurora: "xəstəxanaya gedirəm", - dedi. "Yoldaşım zəng edib, yəqin Basinə gedər. Ora yaxındı", - deməyi də unutmadı. Prokuror: - "mənim məşinimla get",- dedi.

Artıq yerləşdirilmişdi xəstəxanaya. Qaynanası, Şölənin xalası, ən əsası isə bibisi də orada idi. Bibisi çox istəyirdi Qədri: - "Fərasətli oğlandı, deyirdi. Bu gözəllikdə qızı, bir göz qırpımında özəlləşdirdi. Söz verirəm ki, ona mütləq bibisi dəstək olacaq. Bir də ona dəstək olmaq bizim əlimizdə nə olan işdi ki"? - demişdi.

Qədir həyətdə gəzişir. İçəridən xəbər gözləyirdi. İki saatdan çox çəkdi. İstədi gedib rayona teleqram vursun, oğlunun yaşı təbrik eləsin. Elə bu anda bibi pilləkəndə göründü. Qədir dedi:

- Hə, bibi, mən burdayam.

- Oğlun oldu, muştuluq.

- Mənim gözüm üstə. Muştuluq məndə. Bu saat gəlirəm,- dedi və on ədəd qırmızı onluğu ona uzadıb,- zəhmət olmasa, içəridə paylayın deyib- yox oldu.

Heç yarım saat çəkmədi, 20 nömrə brilyant üzüklə qayıtdı. Bibinin barmağına özüm taxacam deyib, üzüyü açdı və bibinin barmağın qaldırıb taxdı. Ürəyində:- "təsədüfə bax", - dedi. "Gör

nə baş verdi. 28 may hər iki oğlumun yaşıdır. Necə də əladır”. - Axşam oğluna göndərdiyi teleqramda 28 may sözlərini yazdı. Cəmi on iki gündən sonra Qədirin respublika prokurorluğundan əmri yazıldı: "Qədir Balaçanov şəhər prokuroru təyin olunsun". Bunu eşidəndə Qədirin prokuroru təəccüb qaldı. Qədiri təbrik etdi: "Sevdim sənin zərifliyini. Ancaq soyadın heç xoşuma gəlmir. Balaçanov nədi? Gör neyləyirsən? Afərin sənə”.

Bir ayın içində Qədir soyadın da dəyişdirdi. Bibinin ərinin soyadından özünə soyad seçdi özü də onunku kimi Fərhadzadə Qədir Qədimalı oğlu. Bunu etməyə haqqı da var idi. Qədirin babasının adı Fərhad idi. Sevdı babasını. Babasına Quran da oxutdurdu.

Hə, oldu şəhər prokuroru, Fərhadzadə Qədir Qədimalı oğlu. Bundan xəbər tutan bibinin əri: - “buna deyərəm əsl qədirbilən, ağıllı oğul. Yanına çağırırdı. Bəzi məsləhətlər verdi. Ona çox sağ ol”,- dedi. Yaxşı işləməyi, üz ağartmağı, yuxarılara can deyib, can eşitməyi də dönə-dönə tapşırdı. Bir də dedi ki, qarışıq vaxtdı cəbhəçilərlə gizli iş apar. Onlara yeri gələndə güzəştə get. Onların rəhbərləri ilə əlaqə yarat və ikili işləmək lazımdır. İndiki dövrdə, ağıllı, ikili. Çətinlik olan kimi mənə zəng et. Arxayınam ki, sən bu qarışıq siyasətdən baş çıxaracaqsan. Əl verib görüşdü, ayağa durub yola saldı.

Bibi əri Əmir Fərhadzadəni Moskvaya yola saldı. Kişi bu qarışıq dövrdə lap başın itirmişdi. Bilmirdi hansı səmtə yıxılacaq. Kişi getdi Moskvaya, xüsusi çağırışla.

Bibi axşam Qədiri çağırırdı evə, qulluqçuya süfrə hazırlamağı tapşırırmışdı. Hər şey hazır idi. Axı, bibinin bu gün 52 yaşı tamam olurdu. Heç kəs ona yaraşdırmazdı 52-ni, 30-35 yaşdan irəli keçmək olmazdı. Bəli, bibi Qədirlə oturdu üz-üzə. Gəlin də gəlmişdi. Tez getdi. Bəlkə də belə lazım idi.

Bibinin şux baxışı Qədirin əvvəlcə üz-gözünü yaladı. Sonra onun sıxıntılı düşüncə tərzini, qadın dünyasına xam olan gənc kimi qəbul etdi, gözlərini ondan ayırmadı: "Ay bədbəxt",- dedi özü-özünə Qədir üçün. - "Qadın acgözlüyündən, qadın nəfsinin ağac yarpaqları kimi kişilərin gözü qarşısında daima titrədiyindən xəbərin olsaydı, indi çoxdan parçalamışdın məni. Dayan, bir azdan sənın şirə döndüyünə gör necə güləcəm", - deyə fikrindən ayrılan bibi:

- "Aaa, çayını iç, soyudu, çayın ləzzəti getdi. Öz işində ol. Bir az da sərbəst ol, öz evindi. Necə deyirlər: "Ət girdi qazana, oldu yeməli". İndi sən özümüzünküsən. Öz evin kimi hərəkət elə. Səni indi çağırıdım ki, bu evə yaxın olasan, istədiyin vaxt gəlib-gedəsən. Bir də Fərhadzadə gözü-könlü tox kişidi. Belə şeylərə fikir verən deyil, onun xoşuna gəlmək istəyirsənsə, deməli, bizimlə yaxın olmalısən. Al, sən albomlara bax, mən gəlirəm", - deyib o biri otağa keçdi.

Qədir albomları gəzməyə başladı. İkinci albom bibinin gəlinliyindən başlayıb uşaqlıq, gənclik, məktəb illərini xatırladırdı. Onun gözəlliyi Qədirin ağzını suladı. Sulandı Qədirin ağzı. Birdən cığaraya bükülmüş şəkilləri gördü. Açdı. Bibinin plyaj şəkilləri, ağac kölgəsində plyaj paltarında uzanması, alma ağacından sallanıb bu paltarda idman etməsi, ən axırda bir də bükülü şəkli açdı. Bibi tam geyimsizdi. Rembrandan 1636-cı ildə "Adanaya" rəsmisi kimi yataqda dirsəklənmiş vəziyyətdəki çəkilmiş iki şəkli vardı. Qədirin gözünün qabağına Leninqradda Ermitajda gördüyü rəsm əsəri gəldi. - "Heç şübhəsiz, bibi Leninqradda olmuş, elə şəkli də orada çəkirmiş olar",- dedi özü-özünə. Qədir sevdi bibinin zövqünü, "əhsən" dedi arvadın zövqünə. Albomu örtüb dirsəkləndi. Bibi öz yataq otağından tül geyimdə çıxdı: "Sən Allah, bağışla, mən qalın geyimdə oturanda özümü yaxşı hiss etmirəm", - dedi və Qədiri süzdü. Qəirdə bayaqkı narahatlıqdan əsər-əlamət qalmamışdı.

Qədir soruşdu:

- Bibi Leninqradda olmusan?

- Ay bic, olmuşam. Yoxsa şəkli görmüsən?

- Yox, nə şəkil?

- Dedim bəlkə?

- Oranın Ermitajında mən bircə dəfə olmuşam.

- Yox a, mən kişinin iş yoldaşlarının arvadları ilə dəfələrlə oranı gəzmişəm. Oranın cənnət yerlərini o qədər gecə-gündüz ələk-fələk eyləmişik ki.

- Afərin, bibi!

- Bəs necə bilmişdin? Deyirsən bir də bu dünyaya gələcəyik? Yox, vallah, gəlməyəcəyik, gəlməyəcəyik, gəlməyəcəyik.

- Dur, bura gəl, deyib yataq otağına keçdi. Qayıdıb bağladığı qapını bir də yoxladı.

Qədirin oğlanları böyümüşdü. Zülfünar çatmışdı əhdinə. Bəli, çatmışdı əhdinə. Oğlu Ağaqədir universiteti bitirib, elə rayonlarında polis şöbəsində işləyirdi. Ağıllı, tədbirli, uzaqgörən övlad olmuşdu. Atasının adını deyəndə utanırdı bir az. 6 illik tələbəlik həyatında bir gün də olsun atası ilə görüşməmişdi və heç yerdə onun adını belə çəkməmişdi. Doğrudu, Qədir Ağaqədirin oxuduğu universitetə gəlmiş, onu (öz müəllimi olmuş) Bağırının kafedra müdirinin otağına çağırtdırmışdı. Ağaqədir otaqda atasını görəndə qayıdıb getmişdi. Sonra Qədir müəlliminə oğlumda gözün olsun demişdi. Müəllim başı ilə "hə" işarəsi vermişdi.

Ağaqədir atasının əmək haqqının ona göndərdiyini də bilməmişdi. Qədir işdən çıxıb Fərhadzadənin böyük tikinti şirkətinin rəisi işləyəndə də o pulları kəsməmişdi. Çıxdı Qədir bağırılı müəllimin otağından: - “kaş gəlməyəydim”- dedi özünə. Keçən 10 illik prokuror həyatına, kölgədə yatdığı ömrünə yol boyu baxdı, gülümsəmədi, qaşları toplandı, içərisindən bir səs:- “kaş bunları etməyəydim”,-dedi və xəyalının indi də Şölədən olan

oğlunun Balaqədirin dalınca düşdüyünü hiss etdi. Qədirin on illik həyatında buyruqla yığdığı kisə-kisə gələn bağlı paketləri ağzını açmadan bölüşdürən və iki pay götürən Qədir o pullardan Balaqədiri qoruya bilməmişdi. İndi o gecələr Balaqədiri gah narkomaniya idarəsindən, gah da şoklu vəziyyətdə xəstəxanadan, gah da pozğun qadınların evlərindən tapırdı. Özü-özünü tənbeh etməyə başladı. Bu halal əmək haqqımla böyüyüb oxuyan oğlum, bu rüşvətin böyük bəlalarının qurbanı olan oğlum. Mənə daima göz dağı qoydu haram var-dövlət, gözdağı qoydu. Şölə ilə yaşadığım 16 illik həyatım, prokuror dünyam mənə göz dağı qoydu. İndi özümə necə dərs verim. Yox hələ tezdi. Qoy bir az da çirkaba bulaşım, var-dövlət, rüşvət çirkabı qoy məni hələ çürütsün. Çürüyümü el özü aparıb basdırar.

Zülfünarın xəbəri vardı. Qədirin bugünkü şöhrətindən, arvadı Şölənin yüksək vəzifəli kabinetində katibə işləməsindən. Şölənin Qədirə: “Daha özün-özüvə bax, mənim işlərim başımdan aşır”,- deməsini də bilirdi Zülfünar. “Hələ harasıdı, Qədir, Şölə sənin başına əynəmə salıb, öküz kimi axura da bağlayacaq, o günü görəcəm- deyib, acı-acı gülmüşdü.

Birdən Zülfünarın yadına Qədirin keçən uşaqlığı düşdü. Qədirin qulağını yatanda flamastrla rəngləmişdi, sonra da qaçıb getmişdi. Evdə hamı Qədirə doyunca güləndən sonra, Qədir kimin işi olduğunu başa düşüb, Zülfünarı sandığa salıb, ağzını bağlamışdı. Yadına düşdü bunlar, o, saat da ciddiləşdi: - “Qədirin o günə düşməyinə dözə bilmərəm. Şöləni tapıb parçalayaram”,- dedi və özü də bilmədən soyduğu soğanı dişinə çəkdi. Gözləri doldu. Gözünü silib, qovrulan soğana tamaşa etməyə başladı. Öz-özünə - “acı bilib yola saldığım günlərdə beləcə qovrulmuşam”,- dedi. - “Ancaq təmiz yaşamışam ki”... - Yenə yadına düşdü, "tə-

miz yaşamışam sözü". Gülümsəyə-gülümsəyə "təmiz yaşamışam sözünü" ballı barmaq kimi yalamağa başladı.

Qədir tikdirdiyi villanı, mindiyi bahalı məşını, gözəllərin ona atdığı təbəssümü Zülfünarlı günlərin biri ilə dəyişmək, daha doğrusu çox qədim əşya kimi hərrac yolu ilə o günlərin birini almaq istəyirdi.

Ancaq bütün yığdıqları Zülfünarlı günlərin birini almağa bəs eləmirdi.

Qədir Ağaqədirin toyuna çağrılmamış getdi. Salonda yad qonaqların arasında oturdu. Tamada Ağaqədirin atası haqqında danışanda sıxıla-sıxıla danışdı. Qısa danışdı. Özü də bilmədən ata xeyir-duası istədi. Zaldan Qədir ağır-ağır mikrafona yaxınlaşdı.

Aldı mikrafonu. Susdu. Birdən çox uca səslə: - "gücün çatmır danışmağa", - dedi və mikrafonu tamadaya verdi. Bu, sən danış demək idi. Ağaqədir qalxdı ayağa, atasına, - "get buradan, demək istədi".- Atasının yazıq görkəmini görəndə qəhər onu boğdu. Hönkürtü ilə ağladı. Özün yetirən Zülfünar oğlunun boynunu qucaqladı. O da hönkürtü ilə ağladı. Qədir çevrilib bu mənzərəyə baxanda daha da yazıqlaşdı. Lap kiçildi. İstədi yerinə getsin. Yol tapa bilmədi, istədi toyu tərk etsin, bu mənzərədən doymamış gedə bilməzdi. Anası Qədiri qucaqladı. İki ana, iki oğul bir də göz yaşları. Əvvəlki çal-çağır birdən-birə dondu, hamının gözüne şəh düşdü.

Qədir yoldan qayıtdı Ağçəmənə. Getmədi Bakıya. Gəldi 18 il əvvəl ayrıldığı ata evinə. Hə, atası dünyadan köçəndə gəlmişdi bura. Bakıdan çox adam gəlmişdi. Gecələr qohumlarıgildə

qaldı. Sonra getdi. İndi gəlmişdi. Maşını qapıya verib, oturacağı açdı. Yatdı.

Yuxunu uşaqlığı ilə keçirtdi. Səhər tezdən küçəyə çıxan Zülfünar qapıda qara "cip"i görəndə maşına baxdı. Qədri görüb əvvəl duruxdu. Özün saxlaya bilmədi. Gözləri doldu. Əvvəl çağırdığı kimi, - “dayoğlu”,- dedi.

Səsə oyanan Qədir, qapını açanda Zülfünarı gördü. Onu nişanlanandan 3 gün sonra, indi halal nişanlımsan deyib sinəsinə sıxdığı kimi, Zülfünarı sinəsinə sıxdı, onun nəfəsini içinə yığıb: - “oxay”,- dedi və inildədi. Bu təzə doğulan uşağın ağlamasına bənzəyirdi.

Proloq

Fərhadzadə və Dursunun maşın qəzasında faciəli ölümü Qədri çox həyəcanlandırdı. Ağa qədir qardaşı Balaqədri rayona gətirib, polisə işə düzəltdi. Balaqədirlə yoldaşlıq edib, düz yola qaytardı. Şöbə işə: "hər şey cəhənnəm olsun", - deyib, əvvəlki həyatında qaldı.

Şamaxı
12.12.2009

KEFİN KÖTƏYİ

Qəzetçi dostum bir qadını maşınla vurduğunu, çox çətinliklərə düşdüyünü söhbət etmişdi. O, bir gün qadının məğrurluğundan da xeyli danışdı:

- Vəziyyətdən çıxan kimi polislər başımın üstünü aldı. Qadın kimsəsizəm, mən özümü öldürmək istəyirdim. Gözümü yumub özümü maşının altına atdım. Sürücüdə heç bir günah yoxdur. Günahkar özüməm, bir də içərisi və sifəti xəyanətlə dolu Xəyyam adlı birisi. Ona nifrət edirəm. Sürücüdən əl çəkin. Cəza çəkməli mənəm, - deyib ağladı. İzahata eləcə qol çəkdi, getdilər. İndi sağalıb, qoltuq ağacı ilə gəzir. Əlil evinə düzəltmişəm. Hər gün özüm, ya da həyat yoldaşım onu mütləq yoxlamalı, onu heç olmasa bir saatlıq da olsa fikirdən ayırmalıyıq. Yaxşı mövzudu. Taleyini yoldaşıma açıb, yaxşı olar ki, bir sən də maraqlanasan. Maraqlı bir şey yazmaq olar.

Elə ertəsi gün o qadınla görüşdüm. Söhbətimizdən bir şey alınmadı. Mən də inadımdan dönmədim. Axırda o da mənim get-gəlimdən yoruldu və “özüm özümdən, qisas alıram”, - deyib, bütün başına gələnləri, belə səhvlərə yol verən qadınlara nifrət edə-edə, özünü öldürə-öldürə danışdı. Ağlamadı. - “Ağlamaram, ağlamaq buraxdığın səhvlərlə yol getmək deməkdir”, - dedi.

O, əlillər evində qaldı. Ondan fikirlər içində ayrıldım. Mən onun bütün əzablarını uzun müddət xeyirdə, şərdə, yolda, istirahət evində, işdə, gecə yuxularımda özümə gəzdirib, beynimdə dönə-dönə təhlil etdim. Düşdüyü vəziyyətləri xəyalımda canlandırıb, həyat hekayəsini sətirlərə "Kefin kötəyi" adı ilə köçürtdüm.

Xalama qurban olum, -deyib, telefonu açdım. -"Bura gəl", - dedi. Şad xəbər verənə oxşayırdı. Münəvvər xanım, həyəcanlı idi. Geyindim. Səliqə sahmanıma xüsusi diqqət vermək adətim

idi. Yol boyu hamının "xala" dediyi, təmkinli, öz işinə hörmət edən, xanımlığını gözə soxmağı sevməyən, rəsmi danışmağa üstünlük verən, bir az da hikkəsini yeritməyi özünə xoş bilən Münəvvər Cəlilovanın haqqında yeni yaxşı bir şey fikirləşmək istədim. Nə isə axır ki, özümü yetirdim Münəvvər xanıma. Xasiyyəti bilirdim. "Xanım" deyəndə xoşlanırdı Münəvvər xanım. Onun yaxınlarının dilindən hamı "xalası" sözün oğurlamışdı. Əksəriyyət tanıyanlar ona "xala" deyirdilər. Münəvvər xanım da hamını sakitcə dinləyər, qərar verməyə tələsməzdi: "Məndən asılı deyil, çalışacam düzəldim. Sən, elə bilirsən mənləkdə? Mən də istəyərim düzəlsin", - ifadələrini elə işlədirdi ki, sanki protokol cümlələri idi. İşim düşəndən bəri çox sevmişdim Münəvvər xanıma. Heç özüm də bilmirəm ki, niyə ondan bu qədər danışdım. Hə getdim, xalanın iş yerinə. Elə oturduğu stolda qucaqladım onu, o ki, var öpdüm üzündən, gözündən. O da qalxdı ayağa: - "elə öpməzlər", deyib bir göz qırpımında yanağımı aldı ağzına, usta kimi elə sordu ki, "uy, xalası", dedim. Buraxmadı məni yenə davam etdi. Sıxdı məni özünə. Xoşlandım onun bu hərəkətindən, qaldım qolları arasında. Özü buraxana kimi tabe olub, gözlədim onu. Buraxdı məni. Dincəlmiş, ləzzət almış, doymuş kimi buraxdı məni. Onu da bilirdim ki, Münəvvər xanıma bəzən "bizim adamdı" deyirdilər. Bu da onunla tanınırdı ki....daha qalanını deyən deyiləm.

Qurtardım ondan, şirinliyin də verdim. Götürdüm putyovkanı. Tələsirdim evə gəlməyə, məni qapıya kimi ötürmək istədi. Birdən yanağımda göynərti hiss etdim. Güzgüyə baxdım:

- "A, bu nəydi?" - Qaralmışdı yanağım, on illik evlilik həyatımda belə şeyi görməmişdim. Təzədən oturdum. Sumkasın verdi mənə. "Özünü qaydaya sal", -dedi. Axır ki, xaladan canımı qurtarıb, sağollaşıb çıxdım. Yadımda qaldı Münəvvər xanımın ehtirasla məni öpməyi. Münəvvər xalanın nədən bu ləzzətə düşməsini ayırd edə bilmədim. Hə, xala qaldı yadımda.

Kamala: "Putyovkam gəldi", - dedim. O da: "Eh, işin sənətin yoxdu. İndi iyirmi gün də subay qalırıq da. El də gülər bizə ki, kişi arvadı kurorta göndərüb, özü də uşaqlara baxır," - dedi.

- Ay Kamal, axı sən bilirsen ki, belimin ağrısından gecələr necə ulayıram. Axı, özün dedin ki, get. İndi də mənə könüldən salırsan? Naftalandı da. İyirmi gün nədi, keçib gedəcək. Elə bilirsen, mən səndən ötrü darıxmayacam. Yox, vallah, mənim üçün də o qədər rahat olmayacaq. Bir də həkimə sən özün razılıq verdin. Durub Kamalın üzündən öpdüm, o da mənə...

- Bu nədi? Təzə işdi.

- Allah kəssin xalanın xasiyyətin. Gör üzümü nə günə qoyub. Ölmüş, sən 10 ildə eləmədiyini bir dəqiqədə... Adamları tanımaq olur ki?

Kamal fikrə getdi. Xeyli düşündü. Qucaqladım Kamalın boyunun. Ayırdım onu pis fikirlərdən.

"Ey mənə düz bax", - dedim. "Dünyanı yenidən bəzəsələr sənənin bir tükünə də dəyişməyərəm. Bunu bilirsen?"

Dinmədi Kamal. Xətrimə dəydi onun soyuq-soyuq, - "get ha-zırlaş", - deməsi.

Gecə yola düşdük. Kamal yol boyu danışmırdı. Kəlmələri Kamaldan zorla alırdım. Elə alırdım ki, sanki, çox ucuz satılan şey kimi. Kamal sanki bura qədər mənimlə yaşadıklarını yığb atmağa gedirdi. Yazığım gəldi Kamala. İstədim deyəm ki, getmirəm, Kamal, qayıt gedək. Yox, dilim tutmadı bu sözü. Dilim qurudu. Maşın tez-tez çala-çuxura düşürdü. Hiss edirdim ki, Kamal yola baxmır. Maşın sürən Kamalın özü deyildi, xəyalları idi. Bəli, Kamalın xəyalları.

Günəş ilk kipriklərini oynadıb, sıgallayanda çatdıq sanatoriyanın qapısına. Keçdik içəri. Kamal düşdü maşından, gərnəşdi. Mə-

nə baxmadı, vecsiz gətirdiyi əşya kimi saya salmadı. Bezdim özümün gərəksizliyimdən. "Kamalın gözündə mən beləyəmmiş?" Sualı məni düşünməyə, yox, Kamaldan doymağa apardı. Düşdüm.

Yanımızda dayanan maşına, sonra da sürücüsünə baxdım. Oğlan yol gəldiyi üçün Kamal kimi özündə deyildi. Diqqətimi gec yığdım oğlandan. Kamal, bunu da gördü. "Nəyə baxırsan?" demədi. Yad adam kimi süzdü məni. Əsnədim, qadın kimi Kamalın düşüncələrini yayındırmaq istədim.

Gözlərim o gün mənə aman vermədi. Ovcu gözü kimi, Kamalın mənə qarşı laqeydsizliyindən intiqam almış kimi, itirdiyini tapmaq arzusu ilə nəsə axtarırdı.

Maşından çamadanlarımı boşaltdım. İçəri apardıq. Mən həyə-tə düşdüm. Gözlərimə düşdü sanatoriyanın həyəti, səliqə ilə salınmış yaşıllıqlar, yeni əkilmiş ağaclar, gül kolları, bir də ki, sağ tərəfdə sıra ilə düzülmüş bahalı maşınlar. Maşınlara baxdım. Özümüzünkün onların yanında heç kimi göründü. Yenə Kamala yazığım gəldi. Həyəti gəzmək istədim. Gülləri sulayan xanıma, onun həvəslə işləməyinə baxdım. Qadın, bala ümüdlərini doğrultmaq, çörək qazanmaq həvəsi ilə işləyirdi. Gözümdə o da kiçildi. Özümün belə olmağıma, insanın tez dəyişilməyinə, öz məhvərindən çıxmağına açığım tutmadı, əksinə bir qədər qürurlandım.

Kamalın səsinə arxaya çevrildim. Onun işarəsini görüb, tez sənədlərimi verdim. Otağımı ayırdılar. Hələlik otaqda tək idim. Camadanlarımı ora apardıq, ikinci mərtəbəyə. Mən də bu müalicə ocağının bu ilki ilk sakinlərindən biri oldum. Soyunmaq istədim, yol paltarını. Dayandım. Kamaldan sanki bir anlığa utandım:

"Kamal, çıx paltarımı dəyişim", - dedim. O, bayıra çıxdı. Dəyişdim. Şeyləri yerbəyer elədim. Hər şeyi səliqəyə saldım. Kamala və özümə termosdan çay süzdüm, içdik. Məni həkimin yanına çağırdılar. Bu həkimin ilk görünüşü mənə xoş gəldi. Yaxşı qarşılayırdı xəstələri. "Xəstə" sözü burada hərdən işlənirdi. "Xəstə" deyəndə diksinirdim. Kamalın oğrun-oğrun həkimə

baxdığını gördüm. Öz-özümə: - “bax”, - dedim. Elə bu yerdə hardasa oxuduğum "Göz yaman şeydi" ifadəsi yadıma düşdü. Gü-lümsədim, həkim həm mənə, həm də Kamala baxdı. Başa düş-düm ki, mənim şübhəli görüntümü, Kamalınsa ağıllı, təmkinli, sakit, lakin səhvlərin içərisində çapalayan yaraşıqlı vücudunu tez süzüb dayandı, üzünü Kamala tutdu:

- Sizin sənədləriniz hanı?
- Mən, yox, xanım xəstədi.
- Xanım?

Düz gözlərimin içinə baxdı. Elə o saat da baxışını yayındırıb sənədlərimi oxumağa başladı:

- Şəhərlisiz?
- Bəli.
- Gecə gəlmisiniz?
- Bəli.

Yenə üzünü Kamala tutdu:

- Sanatoriyamız təzə açılıb, xəstələr də çox deyil. Bura çox sa-kit, xüsusi nəzarətdə olan müəssisədi. Siz qətiyyənlə narahat ol-mayın. Xanımınız çox yaxşı müalicə olunacaq. Əlbəttə, özündən çox şey asılıdır. Biz əlimizdən gələni edəcəyik. Siz gözləyin. Yoxlayım. O, günki müalicələrimi yazdı. Götürdüm. Kamal da-nışdığımız kimi, məni o gün şəraitlə tanış etdi. Hər şey öz axarı ilə gedirdi. Gecə mənə həyətdəki tut ağacının altında can dərdi qonaqlıq da verdi.

Gecəni ayrı yatdıq. Kamal heç mənə baxmadı da. Sanki, əv-vəlki şıltaq, dəcəl, məni incitməkdən ləzzət alan, "dayan, dur" sözlərimə məhəl qoymayan Kamal, o Kamal deyildi. Üzün yana çevirib yatdı. Əgər buna yatmaq desəydilər. Yatdı Kamal. Səhər tezdən yola saldım:

- “Hər gün əlaqə saxlayacam”, - dedi. Tez də maşına oturdu. Təzədən yerə düşdü. Mənə əməlli-başlı baxdı, "sağ ol" sözünüz könülsüz dedi. Maşın yerdən qırğı kimi tərpendi. Bu həsrətsiz

ayrılıq demək idi. Bu, "səni burada atıb getdim" demək idi. Kamal getdi. Qaldı mənimlə, öz içim, qadın duyğularım, ev həsrətim. Sanatoriyalar haqqında eşitdiyim düşüncələrim, bir də ləyaqətimə tabe olmayan oğrun gözlərim.

Danışmışdılar mənə bu yerlərin istisindən, bir də neft vannalarından. Yuxularımda da çox görmüşdüm bu vannaları, daha doğrusu oxşatmışdım. Axır ki, hazırlıq görüb, getdim vannaya.

İçəri buraxdılar. Soyundum. Altdan plyaj paltarı geyinmişdim, güzgüdə özümə baxdım. Elə bil ki, özümü heç görməmişdim. Baxdım. Özüm-özümü yeni görürmüş kimi baxdım. Axı bu gün, bəli, təkcə bu gün üçüncü adam mənim lüt bədənimi görə-cəkdi. Həvəslə baxdım özümə. Görüm, nə görəcəyəm özümdə. Güzgüdə sevdim özümü, təzədən kəşf edən kimi baxdım quruluşuma. Nisbətən böyük gözlərim, öz boyası ilə parıldayan cəlbədicə sifətim, təbii, üzümə tökülmüş çığam, pərişanlıq tökülən baxışım özümü sevindirdi. Süzdüm aşağı quruluşumu, elə bil heykəltaraş əli ilə yüz dəfə, min dəfə sıgallamışdı. Döşlərim üzüm çardağından oğrun-oğrun baxan üzüm salxımlarına bənzəyirdi. Sinəm ağ mərmər döşəmə kimi par-par parıldayırdı. Gördüklərim azmış kimi çevrilib bir arxama da baxdım. Üzü aşağı süzdüm özümü. Allah, bütün bunları Kamal kor olub görməmişdimi? Axı o bircə dəfə də olsun bu gözəllikdən danışmamış, məni özümə baxmağa həvəsləndirməmişdi. Axı niyə, indi özümü görürdüm? Başqaları görəcəyi xatirinə özümü belə süzdüm. Vannaya qulluq edən xanım qapını açdı:

- "Buyurun", - dedi, - "bu nədi? Bura plyaj deyil, tamam soyunun". - Soyundum. İçəri keçməyə, üzüm gəlmədi. Özümü gizlətməyə bir şey tapmadım. Əsl vəhşi insanlar kimi köməyimə təkcə əllərim gəldi. Birinci dəfə bu vəziyyətə düşənlər mənim nə keçirdiyimi, çox aydın başa düşə bilirlər. Mənə baxan xanım:

- Ay ölmüş, nə qəşəngsən? Sənin kimisinə çox az hallarda təsadüf etmişəm. Onsuz da bu gözəllikdən doymaq olmaz. Gir vannaya, - dedi.

Burada olanlar da sonra nələr olduğunu, yəni müalicənin necə keçdiyini bilirlər. Çox maraqlı müalicə idi. Buraya gəldiyimə, bütün bu müalicələri gördüyümə görə sevindim. Təkcə sonrakı peşmançılıq olmasaydı.

O günü daha dörd müalicə də aldım. Massajist xanım da məni xeyli təriflədi. Amma "çox gözəlsən" sözünü işlətmədi: - "sənin kimiləri yaradan, həvəslə yaradıb", - dedi. Gülümsədim.

Məni süzüb gülə-gülə: - "uzan", - dedi.

Yenə Kamal gəlib durdu gözlərimin qabağında. Yenə ona açığım tutdu: "Bu on ildə bütün bunları niyə mənə deməmişən, ay qısqanc Kamal. Ay məni sevə-sevə dindirməyən kor, - dedim Kamala.

Çox yorulmuşdum. Hər şeyi unutmuşdum, evi-əşiyi, evdəki ali rahatlığı, mənim bənzərim olan qızım Bənövşəni, canım qədər sevdiiyim oğlum Şadımanı da. Təkcə yatmaq istəyirdim. Elə də etdim.

Beşinci gün idi müalicə götürürdüm. Daha doğrusu 23 iyul 2003-cü il idi. Müalicələrim təkrarlamalardan başqa bir şey deyildi. Eyni kabinələr, eyni müalicə texnikləri, eyni istirahətlər. Alışırıdım müalicələrə. Alışırıdım istirahətçilərə. Təkcə gözlərim iki-üç gün istirahətçiləri xeyli oğrun-oğrun gəzdi. Axı gözlərim, mənə yaşamaq, mənə hiss etmək, mənə sevinc nişanələrini zorla öyrədənlər idi. Demək olar ki, hər axşam konsert verilir. Sakitcə otaq yoldaşım, ya da ünsiyyət tapdığım Zambaq xanımla, Sonabəyimlə musiqi dinləyir, ya da oynayanlara, şeir deyənlərə maraqla tamaşa edirdik. Çox yaxşı istirahət idi. Təkcə yüksək tonlu musiqinin qulaqları, beyni, insan düşüncəsini hövsələdən çıxartması olmasaydı.

Kimsə Zambaq xanımı oynamağa dəvət etdi. Oynadı. O, da gəlib mənim qabağımda xeyli oynadı, oynadı. Axır ki, mən də ayağa qalxdım, oynadım. Birdən dayandım. Duyğularımı cəmləyə bilmədim. Zambağa:

- "Yanıq Kərəmi" çalsaydılar yaxşı olardı", - dedim.

Aparıcı oğlana, sonradan adını öyrəndiyim Xəyyama dedilər. Elə o saat "Yanıq Kərəm" çalındı. Oyuna birinci mən başladım. Hiss etdim ki, Xəyyam kənarda durub məni diqqətlə süzür. Oynadım, bütün qabiliyyətimlə. Bildim ki, çox yaxşı məharət göstərdim. Xəyyam mənim haqqımda xeyli yaxşı sözlər dedi. Hətta şeir də söylədi. Bundan sonra o, mənə "Yanıq Kərəm"i zövqlə oynayan xanım", - deyə müraciət edirdi. Yaman tərləmişdim. Otağıma getməyi Zambaqdan xahiş etdim. Getdik, paltarımı dəyişdim. Duş da qəbul etdim.

Yenə əvvəlki yerimizə qayıtdıq. Oturduq. Gecədən xeyli keçdi. Demək olar ki, az adam qalmışdı. Xəyyam yenidən "Yanıq Kərəmi" çaldırdı. Özü oynamağa başladı. Kişilər də ona qoşuldular Zambaq bu dəfə özü ayağa qalxdı. Zövq ilə oynamağa başladı. Mən də qoşuldum ona. Bu dəfə tərləməkdən qorxurdum. Ehtiyatla oynadım. Xəyyam bizə qoşuldu. Daha doğrusu, mənimlə oynadı. Pis oynamırdı. Yorulunca oynadıq. Paltarımı dəyişməyim onun diqqətindən yayınmamışdı. Bizimlə gəlib stolda əyləşdi, çay gətizdirdi. Mənə zorla içirttilər. Mənim gözlərim öz işini görürdü. Yığmışdı Xəyyamı ürəyimə. Ayağa durmaq istəmirdim. Zambağı kimsə çağırdı. Getdi. Biz də durmaq istədik.

Ürəyimdən qorxu hissi tamam uçub getmişdi. Sərbəst idim. Xəyyam birdən əlin çiynimə qoydu. Tez götürdüm onun əlin, sonra dizlərimin üstə qoydu. Nəsə dinmədim. Bir qədər də irəlilədi əllərimi tutdu. Öpdü əlimdən, çox ləzzətlə öpdü. Mən ayağa qalxdım. "Otur" - dedi.

- "Yox gedirəm" - dedim.

Nar ağacının dalında qamarladı məni, sıxdı özünə. Əlbəttə, qış-qıra bilməzdim. Güclü qolların arasından qurtarmaq da mümkün deyildi. Bu vəziyyətdə nə qədər qaldığımı bilmirəm. Bədənim birdən boşaldı. Yüngülləşdim. Elə o anda da Xəyyamın qolları arasından çıxıb, cəld addımlarla otağıma qaçdım. Gecəni çox pis yatdım. Gecə hərəkətlərimi nə cəzalandırdım, nə də həvəsləndirdim.

Səhər yenə əvvəlki müalicələr, yenə əvvəlki istirahət. Gözüm yemək zamanı Xəyyamla görüşdü. Dalımca düşdü. Hansı kabinənin qabağında oturdumsa az keçmirdi o da peyda olurdu. Söhbət axtarırdı. Mən yerimi dəyişirdim. Yenə elədiklərini təkrarlayırdı. Doğrudu, heç kim bir şey başa düşmürdü. Mən içərimdə hirsələnirdim, elə o saat da bağışlayırdım, Xəyyamı.

Otağıma gələndə demə o da mənimlə gəlirmiş. Otağı açdım. Boş gördü otağı. Keçdi sırtıq kimi içəri. Əlbəttə, nə itələyə, nə də qışqıra bilərdim. Acıqlandım ona. Elə o saat yenə o, güclü qollar məni sıxmağa başladı. Atdı yatağıma, qalxdım. Yenə məni qucaqladı. Öpdü-öpdü. Mən də onu öpdüm. Daha doğrusu, özümü saxlaya bilmədim. Yenə bədənim boşaldı. Onu bayıra çıxartdım.

Uzandım. Çox rahat idim. Axı bədənim boşalmışdı. Haradansa ağılıma gəldi: - “Kişi belə olar”, - dedim. Yuxu məni apardı. Otaq yoldaşım gələndə, dik atıldım. Elə bildim ki, yenə Xəyyamdı.

İki gün idi ki, həyətə düşmürdüm. Qapının dalın vurub yatırdım. Bu gün 27 iyuldu, heç özüm də dayana bilmədim. Düşdüm otaq yoldaşım ilə həyətə. Konsert başlamışdı. Xəyyam şeirlər deyir, insanı məhəbbət dünyasına səsleyirdi. Oturan kimi Kamal düşdü yadıma, hər gün telefon edirdi. Danışırkı könülsüz. Elə mən də. Deyəsən Kamalı xəyalımdan itirməyə doğru gedirdim. Adətən gecə saat 1 və 2-də zəng edib, yatıb-yatmadığımı yoxlayırdı. Fikrimdə Kamalla oynayırdım ki, Xəyyam dayandı qabağımda bir şeir dedi. Yanımdakı Zambağı oyuna apardı, Zambaq da məni.

Konsert çoxdan qurtarmışdı. Zambaq mən və Xəyyam oturub söhbət edirdik. Zambağın nə vaxt getdiyindən xəbərim olmamışdı. Xəyal qoyun parçalayan canavar kimi məni parçalamağa hazır idi. Heç özümdə deyildim. Ayağa qalxdım. "Yox", - dedim. Qapı bağlanmışdı, içəri keçid yox idi. Qapını döymək olmazdı. Bu o saat məni tanıdardı. O, məni darta-darta maşına sarı apardı. Oturdum. Başqa əlacım yox idi. Maşın bir azdan sərinləşdi. Xəyyam məni top kimi oynatmağa başladı. Artıq heç nəyə etiraz etmirdim. Xəyyam mənim ömrümü əlimdən almışdı. Mən süst olub qaldım. Həyat bir anlığa ləzzətdən başqa bir şey olmadı. Elə bu yerdə telefon zəng çaldı:

"Kimsən? Cəhənnəm ol", - dedim. "Xəstələnmişəm".

Həmin anlar keçib getdi. Sanki özüm-özümə qayıtdım. Telefona yenidən baxdım. Kamalın telefonu idi.

- "Vay", - dedim. Xəyyam da qorxdı. Gecə sabaha kimi məni rahat buraxmadı, Xəyyam. Elə top kimi oynatdı ki, oynatdı.

Səhər tezdən Xəyyam məni oyadıb, "geyin" - dedi. Maşından aralandı. Qapını açdırmağa getdi. Qapıda tanımadığı Kamalla rastlaşdı. "Burada işləyirsən"? - deyə Kamal soruşur.

- Yox.

Kamal maşınlara sarı gəldi. Birdən "cip" in böyründə məni paltarımı geyinən görüb dayandı. Elə o anda da pələng kimi üstümə atıldı. Yubkam əlimdən aşağı düşdü. Boğazımdan yapışmağı ilə, səsimin batması bir oldu. Məni ölmüş bilib, divara çırpdı və maşına oturub Bakıya qayıtdı.

Xəyyam bu mənzərəni görəndə əvvəl tülkü kimi gizləndi, Kamal gedəndən sonra məni maşına qoyub, aradan çıxdı. Yolun kənarındakı söyüd ağacının altına böyrü üstə uzadıb, maşının qanın yumaq bəhanəsi ilə aradan çıxdı. Bunu mənə 2 gün sonra zəng edəndə dedi. Heç yerini də demədi ki, haradadır. Çoxlu qan itirmişdim.

Tarlaya işə gedən qadınlar məni qan içində çapaladığımı görüb, kömək edirlər. Üz-gözümü yuyub, paltarımı səliqəyə salıb, çörək yedizdirirlər. Onlara ərim tərəfindən döyüldüyümü və maşından məni atıb getdiyini dedim. Mənə şüşədə su verib getdilər. Axşamüstü özümə gəldim Güzgüdə özümə baxdım. Boğazımı gömgöy rəngdə görəndə ağladım. Yaylıqla bağladım. Axşamüstü 200-300 metr yolu piyada gəlib asfalta çıxdım. Maşın saxladıb, sanatoriyaya gəldim. Qaranlıq düşənə kimi gözlədim. Gecəni sanatoriyada qaldım. Səhər tezdən sənədlərimi alıb, hara getdiyimi bilmədən sanatoriyadan çıxdım.

- Hara gedim, kimə nə deyim, kimdən köməklik istəyim? Suallarımın cavabı yox idi. Bəli, suallara cavab yox idi. Belə halda evi yanana, var-dövlətini itirənə, qəzada ailəsi qırılana da həsəd apardım. Məni ancaq ölüm bu namussuzluqdan qurtara bilərdi. Bu vaxtsız ölümü də özüm yalvara-yalvara tapmalı idim.

İki gün idi ki, Bakıda küçələrdə gicəlik, axşamlar dəmir yolu vağzalında qaranlıq bir guşədə səhər işıqlanana qədər uzanırdım. Səhər işıqlanan kimi tanınmayan yerlərə qaçmağa çalışırdım. Özümü toplayıb bacımla danışdım. Daha doğrusu, onun telefonuna cavab verdim:

"Bir də zəng eləmə, Bakıdayam, Kamaldan ayrılmışam. Özümü öldürəcəm. Kamallıq heç nə yoxdur, onu incitməyin, qoyun uşaqları saxlasın. Zəng etmə.

Moskvaya getmək istədim. Pulum qurtarmışdı. İki gün bazarı süpürdüm. Günümə 6 manat verdilər. Kimsə mənə söz atdı. Süpürgəni başına çırpdım. Mənə "dəli" dedilər və qoydular Avtobusa minib Pirallahı adasına getdim. İş tapdım. Balıq təmizləyirdim. Yenə gözəlliyim başıma bəla oldu. Sataşdılar mənə. Vedrəni balıqçının başına çırpdım. Pulumu alıb, iş axtarmağa başladım. Özümü maşınların qabağına atırdım ki, öləm. Axır ki, bir "cip" məni yerə çırpdı.

Üç gündən sonra reanimasiyada özümə gəldim. Maşın sahibi bütün qayğımı çəkirdi. Sənədim olmadığı üçün heç kimə xəbər verə bilməmişdilər. İndi qoltuq ağacına sığınmışam. Maşın sahibi məni əlil evinə düzəldib, kimsəsiz kimi yaşayıram. Bıy, gözlərim tutuldu. Qalanlar sonra, yox qalanlar yoxdu.

Əvvəl yaradanın mənə verdiyi ömrü qabaqlayıb, özümü öldürmək istəyirdim. İndi yox, bu çox yüngül cəzadı. Namuslu ər, boylu-buxunlu, evli-əşikli, nəvəli-nəticəli övlad həsrəti ilə yaşayıb əzab çəkmək mənim əsil həyatım olsun.

Kaş, ailə həyatına xain olanların cəzasını Yaradan lap elə mənim kimi tez versin. Qoy, mən həsrətli həyat yaşayım, tənha ölüm, kimsəsizlər qəbristanlığında basdırılıım, ancaq mənim şəərəfsiz adım övladlarımin üstündə miras qalması.

Naftalan
04-14 iyul 2009

OĞUZ ÇİNARI

Mücirəddin bəyin səhər tezdən durmaq adəti idi. Odur ki, bu adətini həm qoruyub saxlayır, həm də sevərdi. Hərdən fəxrlə ondan danışardı. Bu gün də tez durmuşdu, Bəylərbəyi Mücirəddin bəy. Şah küçəsi ilə Şirvanın səhər havasından xoşlana-xoşlana üzü Qozluçaya sarı gedirdi. Məscidin qabağında dayandı. İçəri keçdi. Hamı ilə salamlayıb, namaza oturdu. Sonra Qozluçaya - atları saxlanılan tövləyə getdi. Durmuşdu nöqərlər, hamı işləyirdi. Baxdı atlara, əl çəkdi bellərinə, tumarladı saçlarını, öpdü alınlarından, öz içində mənim qüdrətim, - dedi, - onlara. Sonra bağı gəzdirdi. Bağ may çiçəyini yenincə tökmüşdü. Dönüb Şamaxıya, sevimli ata-baba yurduna baxdı şəhəri doyunca süzdü. Belə olanda səhər çayını bağbanı Surxay kişinin qızı bahar ətirli Göyçəkbəyim dəmləyirdi. Təzə çıxan kəklikotundan, itburnu gülündən yemişan gülündən, bir də bənövşə çiçəyindən, içərdi çayı Surxay kişi ilə. Soruşmazdı kim dəmləyib. Heç kişinin komasına sarı dönməz də baxmazdı. Oturardı üzümlü əbrüşümün kölgəsində. Köhnə xalça üstündəki təmiz, yumşaq nımdərli dördə.

- Gecikdim, - deyib, ayağa qalxdı. Yol boyu Qasım xanın ona verdiyi tapşırıqları yadına saldı. Kürdəmirdə və başqa kəndlərdə bəyliklərin təşkili zəifdir, sənə tapşırıram, onları yoluna qoy. Mənə necə təklif versən, bəyənilib sərəncam verəcəm, - demişdi Qasım xan. Bəy göndərmişdi oğlu olan dəstəni. Gəzib gəlmişdilər. O yerlərin yaxşı vaxtıdır, demişdilər. Hazırlıq etdik. İndi özün öz gözünlə gör demişdi, oğlu Mücrim bəy. Səhər yola çıxmağa bu gün hazırlıq görəcəkdirdi. Özü ilə aparmağa çağırırmışdı Dərgah bəyi, Dədə bəyi, Qəfər bəyi, Bəhlul bəyi, bir də Bahiəddin bəyi. Səfər yoldaşı bu bəylər olacaqdı. Nöqərlər faytonları, atları seçməli idi bu gün. Bəy xəyallarla dolu Şah küçəyə, oradan da malikənasinə nə vaxt çatdığını heç özü də bilmədi.

Bəylər Şamaxıdan alatoran çıxdılar. Bəylərbəyi beş bəylə özünün xüsusi faytonunda gedirdi. Faytonun qabağında iki bələdçi yol göstərirdi. Şərədil yalına çataçatda gün çıxdı. Bəylərbəyin fikri Ağsu kəndinin başındakı Cavanşir kəndində Kamran Mirzə adı ilə tanınan əsilzadəgildə səhər çayını içmək idi. Qabaqdakı bələdçilərdən biri özünü Cavanşirə yetirib, Kamran Mirzəyə xəbər çatdırmağa tələsirdi.

Qonaqları özü qarşıladı Kamran Mirzə. Oturub çay içdilər. Mücirəddin bəy onun Firəngistandakı təhsili ilə çox maraqlandı. Firənglərdən danışmağı ondan xahiş etdi. Xeyli danışdı Kamran Mirzə. Yüngül səhər qəlyanaltısının qurtarib “əlhəmdülilləhe-rəbbil ələmin” dedilər. Bəylərbəyi özü süfrə duasını oxudu. Yolçu yolunda deyib, faytonlarda hərə öz yerində əyləşdi. Atlar ildırım kimi Ağsu kəndini keçib, Molla kəndə tərəf baş götürdü. Sarı su kəndində (Zərdab) Mehdi bəyin bir saatlıq qonağı oldular. Fayton yenə öz axarını götürdü. Günortadan xeyli keçmiş Mürtülü kəndinə yetişdilər. Mürtülü Kürdəmir obalarının ən abad kəndi və əhalisi çox olan kəndi idi.

Bəylərbəyi burada gecələməli idi. Kəndin başında "Oğuz" çinarı deyilən bir çinar vardı. Çinarın yaşının çoxluğunu hamı bilirdi. Ancaq neçə yaşı olduğunu heç kim bilmirdi. "Oğuz çinarı" dedikdə demək bir neçə əsrin yoldaşı idi bu çinar. Bəy bu çinarın kölgəsində çox dincəlmişdi.

Bu çinar bəyə çox dinclik gətirmişdi. Bu çinar bəyin yorğunluğunu həlim, həzin və sərinliyi ilə bəydən almışdı, yadigar saxlamaq üçün hündür budaqlarına ötürmüşdü. Bəy arzusunda idi yenə bu çinarın kölgəsində çay içməyin.

Çoxdan çatmışdı bələdçilər, samovar çayı da dəmləmişdilər. Bəy yetişməkdə idi.

1. Mollakənd-Ağsu rayonunun Qaraqoyunlu kəndi yanında kənd olmuşdur.

2. Zərdab-Ağsu rayonunun Ərəbmehdibəy kəndi yaxınlığında kənd olmuşdur.

Az keçmədi bəyin faytonu yetişdi. Mücirəddin bəyi mürğü aparmışdı. Yatmışdı bəy. Oyandı. “Bəy çatdıq”, dedilər. Üst-başın səliqəyə saldı. Düşdü aşağı, dərindən nəfəs aldı. Elə o saat da çinarın boyuna baxdı. Sonra ətrafı sakit-sakit süzməyə başladı. Hər tərəf boz çöl idi, bəli boz çöl, gözə nə ağac, nə də kol-kos görünmürdü. Boz çölün yaxınlığındakı kəndlərdə də yaşıllıq əlaməti gözə dəymirdi. Yaradanın burada canlılardan başqa demək olar ki, varamı yox idi. Yalnız canlılar həyat eşqi ilə sürünürdülər. Bəylərbəyi bunları duydu. Çinarla əvvəlki görüşləri yadına düşdü. Yadına düşdü yorğunluğunu çinarın kölgəsində qoyub getdiyi. Bəy irəli yeriyib quyuya baxmaq istədi. Bu quyunu adı bilinməyən bir tacir çinarın kölgə saxlayan yerində çox-çox əvvəllər vurdurmuşdu. Quyuda ilin 8-9 ayı su olurdu. Var idi quyuda su, öyildi baxdı. “Çəkin sudan”, - dedi. Çəkдилər. Bəylər əl-üzünü yudu. “Burada oturacağıq, çadır atın, rahatlıq düzəldin”, - dedi.

Çinar da öz işində idi. Sanki qonaqları gur görüb yarpaqlarına, - “övladlarım çalın”, - deyirdi. Belə duyumlu qonaqlar az-az əlimizə düşür. Endirin sərinliyi yuxarıdan aşağı, gətirin Xudadan gələnəri qonaqların süfrəsinə, alın onların yol yorğunluğunu, dincəlmək həsrətini. Verin onlara xoş dinclik tərəvəti. Bəlkə bir də bunlarla görüşə bilmədim. Gözünün ucu ilə kənarda oturmuş qocaya baxdı. Dur get, qanını mənim evimə tökmə, dur get. Səndən kimsə qisasımı alacaq. Evimin qonağı olan bu qədər dağ, aran camaatı səni qanına qəltan etməmiş dur get, dur get.

Bəy kənarda oturmuş qocanı gördü.

- Bu qoca kimdi?

Nökər Nəsrullah irəli çıxdı.

- Bəy, qadan alım, biz bura yetişəndə bu qoca çinarın bütün tərəflərini bir balta ağzı kəsmişdi ki, çatdıq. Baltanı aldım. Qoymadım kəsməyə.

- Niyə kəsirdi?
- Elə deyir ki, düz edirəm. Qonaq-qara əlindən zara gəlmişik.
- Gətirin onu bura.
- Ağsaqqal, yox ey, qoca, ismin nədir?
- Ağukərim.
- Bu necə isimdi?
- Adım Kərimdi, eldə "Ağukərim" deyirlər.
- Bu tarixi çınarı niyə kəsirdin?
- Qardaş, oğul...
- Dayan qoca, bu çınarı kəsəndən, elə nə dayı, nə qardaş, nə də ata olar. Sözüünü de.
- Bax, bu çınardan 6 ədəd şax çıxan yeni pöhrələri var. Onlar böyüyə bilmir. Çınarı kəsirəm ki, o qurusun. Onun yerində əlavə altı çinar yetişsin. Qurusundan da mən bir neçə il odun kimi istifadə edirəm.
- Qoca, neçə oğlun var?
- Üç.
- Oğlanlarını bura gətirə bilərsən?
- Bəli, evdədilər, sənə qurban olum, gətirərəm.
- Bu kişiyyə iki nökrər qoşun tez gəlsin.

Bəylərbəyinin gəlişindən xəbər tutan Mürtülü və ətraf yaxın kəndlərdən bəylə görüşmək üçün xeyli adam gəlmişdi. İki dəstə zəvvar da gəlib düşdü çınarın kölgəsinə. Tez gedib quyuya baxdılar. Su var idi. Sevindilər. Su çəkib həm içdilər, həm də sərinlədilər. Birdən gözləri Oğuz çınarın baltalanmış gövdəsinə sataşdı. Duyuq düşüb ağacın kəsilən yerinə baxdılar. Hamı bikef oldu. Yaşlı zəvvarbaşı çınarın kəsiyindən tökülən suyu görəndə ağladı:

- "Ay el, çinar ağlayır", - dedi, - "axı bu çinar bizlərə nə pislik edib, onu kəsəni mənə verin, mən onun cəzasın verim".

Kimse onun qulağına Şirvan bəylərbəylisinin burada olduğunu dedi. Zəvvarbaşı cumub Mücirəddin bəyin qabağında dizi üstə oturdu:

“Bəy”, - deyib, hönkürtü ilə ağladı. Sözüünü deyə bilmədi. Nitqi qurudu. Bəylərbəyi kişini öz çadırına apardırdı. Sərin Nanəli bulağın suyundan verdilər.

Qoca üç oğlu ilə gəldi. Hamı qocanı dövrəyə aldı, heç kim, heç nə demirdi. Sakitliyi yenə çinar pozdu. Yarpaqlar şaqqıldaıdı. Sərinlik hamının üzünü yaladı. Birdən zəvvarbaşı qocanın yaxasından yapışdı:

- Qurban olasan bəyə, səni necə...

Mücirəddin bəy irəli gəldi:

- Qoca, gəlmisən?

- Bu qocanın oğlanları sızsınız?

- Bəli.

- Qoca, deyirsən ki, bu çinarı o, pöhrələrinə görə kəsmisən ki, pöhrələri böyüsün, elədir?

- Bəli.

- Onda sən də oğlanların var. Onlar olan yerdə sən artıqsan. İndi biz də ədalət xatirinə sən bir ayağını kəsərik, çinar kimi quruyub elə buradaca ölərsən.

Yerdən hamı səsləndi...

- Çox yaxşı fikirdir, ədalətli işdir. Biz bunu tələb edirik.

Bəylərbəyi öz nökrənin çağırdı:

- Mürşüd bala, Nanəli bulağın torpağından götürmüşüz?

- Bəli, bəy, bir torba.

Bəy həmişə başqa yerlərə gedəndə özü ilə torpaq aparırdı. And içəndə o torpağın üstə çıxıb and içərdi:

- Bu Şamaxı torpağının üstündə and içirəm ki, dediklərimi yerinə yetirəcəm. Torpağı və Nanəli bulağın suyun götürün. Torpağı bu su ilə xamır kimi yoğurun.

Özü su qabın əlinə alıb, ağacın kəsilən yerlərinə əli ilə çilədi. Hazır palçığı Mürşüd nökrə, - “ağacın kəsilən yerlərinə suva” - dedi. Çadır palazının birini iki yerə yarıb, ağacın yarasına bürüdü.

İndi bu ağacı kəsilən yerə kimi torpaqla doldurun, - dedi. Hamı dırnaqları ilə yeri eşib, torpaq çıxarıb, ətəklərinə doldurub ağacın dibinə boşaltdı. Az çəkmədi ki, ağacın kəsilən yeri torpaqla örtüldü. Hamı dərindən nəfəs aldı. Oğuz çinarının yarpaqları həyat eşqi vəsf edən bir mahnı çalmağa başladı. Bu zümzümə çinar kimi hamını yaşamaq həvəsinə qovuşdurdu.

Qoca, indi sənin ayağını bu zəvvarbaşı kəsəcək. Hamımız da səni ölənə qədər gözləyəcəyik. Bax, o yerdə də dəfn edəcəyik, baş daşını mən Şamaxıdan göndərəcəm. Əməlin də o daşa yazılacaq. Qoy gözdağı olsun. Razısan?

Qoca dinmədi. Oğlanlarının hər üçü atasının yanına gəldi.

- Zəvvarbaşı, gəl.

- Zəvvarbaşı bıçağını çıxarıb irəli gəldi.

Qoca ağlamağa başladı:

- Bəy, səhv eləmişəm, məni...

- Qoca sənin səhvin bir insan ölümü, on insan ölümü olsaydı nə var idi ki, çünki insanlar çoxdu, onun yerində qalan var. Günahını yüngüldəşdirə bilərdik. Sənin günahın bu quru çöldə tək ağacı kəsmək, yüz minlərlə yolçusunun ümid yeri, düşərgə evi, dinclik məkanı olan bir ibadətگاهی, bir piri öldürməkdir. Qərarı da el desin...

Hamı yer-yerdən:

- Ayağı kəsilsin, - dedi.

Zəvvarbaşı bir də irəli çıxdı. Bıçağın itilədi. Qoca nalə çəkib qaçmaq istədi. Tutdular. Bəy dilləndi:

- Onda oğlanlarından birinin...

Qoca dinmədi. Azca sakitləşdi. Böyük oğlu, Ağakərim irəli gəldi:

- Bəy, atam bizim üçün baş alçıdan bir pis ad qazandı, el də ona Ağukərim adını verdi. İkincisi, bu ağacı kəsməyidi. Bizim hər üçümüzün ayağını kəsin, atamızın yox. Bu torpağı öz qanımızla yuyaq. Axı, bu torpaqda da Şamaxıdakı kimi, böyük övliyalar, yaxşı, yaxşı insanlar var, - dedi, bıçağı zəvvərbaşının əlindən almaq istədi:

- Sən yox, özümüz edərik bunu. Qoy elimizin üstündən bu ad götürülsün. Qardaşların hər üçü bəyin qabağında səcdəyə durdular. Bizim ayaqlarımızı kəsdir, bəy.

Günahkar kimi bəyin gözlərinə baxdılar. Ağlamadılar, baxdılar. Qoca cumub ağaca dırmaşdı. Çınarın lap uca budağına çıxdı. İndi hamı ağaca baxırdı. Özün oradan yerə atdı.

Bəy “tutun” dedi.

El tutdu qocanı, qoydu yerə. Bəy dilləndi:

- Bax, qoca, el budu.

Qocanın oğlanlarını çağırırdı irəli. Onların hər üçünün alnından öpdü:

- Aparın atanızı, qulluq edin, öluncə.

Bəy özü də hiss etmədən qocanın oğlanları Ağakərimə, Xankərimə, Balakərimə “sağ olun”, - dedi və gözləri doldu.

Çox yorulmuşdu. Hamının gözü onda idi. Sakit-sakit geri çəkildi. Bir anlığa duruxdu. Yox, daha bir şey fikirləşə bilmirdi. Yuxarı baxdı. Günəş qüruba hazırlaşdı. Ağır addımlarla çadıra tərəf yönəldi. Onunla gələn bəyləri bir-bir gözündən keçirtirdi. Hamı sakit və gülümsər görünürdü. Daha doğrusu yağışdan sonrakı havaya bənzərləri vardı, bəylərin. Mücirəddin bəyin dodağı qaçdı. Gülümsədi. Bu gülümsəməklə iki günlük yorğunluğundan aldı bir az. Çadıra keçib, çay istədi. Dirsəkləndi dörə. Mürgü o saat apardı kişini. Ayılanda çay soyumuşdu. Qalxıb dəstəmazını aldı. Qıldı namazını və bəylərlə axşam süfrəsinə oturdu.

Yuxuda Qasım xanı gördü. Qasım xan ona “namuslu adam-san”, - dedi.

Mücirəddin bəy səhər namazına qalxdı. Yaradandan ədaləti, vicdanı, insafı, bir də insanlığı ondan almağa dua etdi. Səhər nəharından sonra Mürtülü kəndini eninə-uzununa gəzdı. - “Mollanı mənim çadırıma aparın”, -dedi.

Artıq Mürtülü, Muradxan, Sorsor, Karrar kəndlərindən bəylərbəyinin görüşünə mollalar və sayılıb-seçilən insanlar gəlmişdilər. Mücirəddin bəy onlarla bir-bir görüşdü. Kəndlər haqqında xeyli sual-cavab apardı. Elin vəziyyətini soruşdu. Qışlaqlardakı şəraitlə maraqlandı. Sonra əsas məsələyə aydınlıq gətirdi. Qasım xan məni göndərmişdi ki, sizinlə görüşüm. Bu yerlərdə bəylər seçim. Bu kisələrdəki qızıl pulları da verib ki, kasıblara, fəqirlərə, füqaralara paylayım. Ancaq mən burada başqa xoş olmayan bir işlə qarşılaşdım. Belə qərara gəldim ki, bu dörd kisə qızıl pula Mürtülü, Muradxan, Sorsor, Karrar kəndlərində məscid tikək, bu gündən o kəndlərdə məktəb təşkil edək. Məktəbləri hələlik mollaların evlərində, sonra isə məscidlərdə açarıq. Alın, bu pulları sizə verirəm.

And olsun xana verdiyim sədaqətli andıma ki, özüm də öz vardatımdan bu işə köməklik edəcəm. Payızda gəlib məscidlərdə namaz qılacam, məktəblərə baxacam. Əvvəl iman, təhsil, sonra bəylik.

Bəylərbəyi başına gələnləri Qasım xana danışdı. Xan sevin-di-yindən yerində otura bilmədi. Ayağa durdu. Gəzişdi. “Əsl şamaxılısan”, - dedi. Elə ona görə də ağır yükləri çatmağa səni göndərirəm. Sən öz ləyaqətini yox, Şamaxı xanının ləyaqətini yüksəltmişən. Bu işlərə görə xan kimi yox, bir şamaxılı kimi sənə “çox sağ ol” deyirəm. Demə sən tapşırıqla gedəndə, xanlıq

adından and içəndə Şamaxıdan apardığın torpağın üstündə and içirdin ki, xanlığın xalq sözü qarşısında ləyaqətini yüksəldəsən. Ləyaqət xanlıq üçün, dövlət üçün xalq gözündə bir ordudur. İrəli yeriyib Mücirəddin bəyi bağrına basdı.

- Xan, mən Şamaxı torpağının üstündə and içəndə özümü güclü bilirəm. Elə bilirəm ki, onda hamı mənə inanır. İnanmaqsa o işi görüb qurtarmaq deməkdir. İnşallah, payızda gedəndə bəylərbəyinin adından Çınarın kölgəsində bir dərin quyu da özüm vurduracam.

Bəy Şah küçəsindəki məsciddə şam namazın qılıb, evə çox yüngül getdi. Özü ilə bütün hiylə, fəlakət və bəlalardan uzaq olan təmiz vicdanını apardı. O, bu vicdanı bütün xanlıqların nə taxt-tacı ilə, nə də qızıl dolu sandıqları ilə dəyişməzdi.

*Şamaxı,
mart, 2009.*

ŞƏHİD TATARISI

O günü unuda bilmirəm. 11 yaşıım olardı. 1953-cü ilin yazı yenicə başlamışdı. Atamla qonşu kənddən - Günaydan gəlirdik.

Atam adəti üzrə uzun kabloklu şapka qoyar, xrom çəkmə geyərdi. Pəncəyinin altından aşıqsayağı uzun rubaşka geyinər və enli kəmərlə bağlayardı. Həmişə tüfənglə gəzərdi.

Xan bulağını keçib, güney bir yerdə atı tarcığa buraxdı. Tüfəngi yanına qoyub tatarını xrom çəkmələrinin boğazına keçirdi. Hiss etdim ki, kişi atı otarmaq istəyirdi.

Tatarını çəkmədən çəkib zəndlə baxırdım. Atam bu tatarıya "şəhid tatarısı" deyərdi. Bir dəfə bunun səbəbini soruşanda, söz verdi ki, onun haqqında danışacaq. Atasından yadigar olduğunu da demişdi. Hamı kimi mən də atamı çox sevirdim, lap çox. Yaşımın çox olmasına baxmayaraq, ondan ayrılmırdım, onunla olmaqdan zövq alırdım. Atamın isə ən çox sevdiyi və qulluq etdiyi at idi. Kəhər atı çox sevərdi. Dostu kimi baxardı ata. Bəlkə bir çamadan atın təmizlik əşyaları vardı. İri dişli, xırda dişli qaşolar, mahud parçadan cod əski, yumşaq əski, təzə süpürgə, nimsə süpürgə, nə bilim, çox idi. Atı zövqlə yəhərləyərdi. Atın belini silib, təmiz ağı birinci sərərdi atın belinə, onun üstündən keçə salardı, sonra yəhəri qoyardı. Bu işləri qurtarıb, darayırdı atın yalını, bir parça ayırıb cığa kimi tökərdi gözlərinin üstünə. Atın quyruğunu zövqlə düyünləyərdi, bulanmasın deyə.

Həç demədim ki, kəddən çıxınca atı yedəyində tutmuşdu. Səbəbini sonra dedi. "Oğul, hörmət məqsədi ilə kəddə atı minməzlər. Bu kişinin özünün qürurudur". Onda bir şeyi başa düşmədim. İndi bilirəm atam nə deyib. Nə bilim köhnə kişilər dolu kişilər idi.

Mən onunla üz-üzə dirsəkləndim. Tatarı haqqında danışmağı ondan xahiş etdim.

- Haçandan xahiş etməyi öyrənmişəm? Bu səndə yeni sözdü. Bax indi danışaram, dedi.

Təqribən 1921-ci ilin söhbətidir. Elə mən də sən kimi idim. Payızın ortaları idi. Atam hər ayda bir dəfə mal satmağa Bakıya gedərdi. Kökəldib saxladığı cöngələri Bakı bazarında satıb qayıtması beş, bəzən də altı gün çəkərdi. Bu dəfə beş, günə gəldi. O, gələn axşamı bizim evdə yığıncaq olardı. Hamı atamın söhbətinə çox maraqla qulaq asar, yeri gəldikcə gülərdilər. Bu dəfə elə deyildi. Hamı çox diqqətlə qulaq asırdı. Mən atamın böyründə yatmışdım. Oyandım. Əlbəttə, oyaq olduğumu bürüzə versəydim o saat durub qadın-uşaq olan otağa keçməliydim. Axı uşaqlar onda böyüklərin söhbətinə qulaq asa bilməzdilər.

Atam asta-asta başladı: Hə, bilirsiniz də, Mərzəyə yalın aşandan sonra Ceyran keçməz dərəsi gəlir. O dərə, həmişə Səlyan, Qalağayın quldurlarının dərəmət yeridi. Bəli, düşdük dərəyə. Mən o saat Sadıqdan ayrıldım. Axşam yenicə düşmüşdü. Amma hər şeyi seçmək mümkün idi. Beşatılanı qolumun üstünə qoyub Sadıqdan 100-150 metr aralıda gedirdim. Qabaqda hənirtidən malın hürkdüyünü gördüm. Üç nəfər yola tullandı. Mən daşın dalına keçdim. Sadığın üstünə qışqırdılar:

- Çıx maldan!

- Mal sizindi?

- Bəli, indi bizimdi. Çox danışma.

- Qardaş, vallah, öz zəhmətimizdi. Haram işlərlə aramız yoxdu. Qoy, yolumuzla gedək.

Üçüncü dilləndi:

- Çıx maldan, qırışmal, dilinə bax bir, bu saat səni gəbərdəcəm.

Daha söz yeri deyildi. Nişan alıb düz ayağını qoyduğu daşın dibinə iki güllə dalbadal atdım. Ayağı daşın üstündə olan yıxıldı. Öz-özümə: -Əcəb işə düşdük”, - dedim. Sonradan qalxdı. Üçü də kənara çəkildi. Üçatılardan bunlar da iki güllə mənə sarı atdı. Yenə nişan alıb tufəng atanın başını yalayıb keçən bir

güllə də atdım. Kənara sıçradılar. Məni deyəsən söydülər də. Sadığa "sür"- dedim.

- Ey, bir güllə də atsanız özünüzü ölmüş bilin, - dedim.

- Yaxşı, dəymədik gedin, - dedilər.

-

* * *

Axşam Ceyrançöl qışlağına yenicə köçmüş Ziyadxan bəyə qonaq olduq. Artıq biz ora çatanda qaranlıq tamamı ilə əvvəlki nuru udmuşdu. Kişi bizi bəy ləyaqəti ilə qarşıladı. Qonaq otağına apardı. Özü sağda pəncərənin qabağındakı dördə əyləşdi. Başdakı dör boş qaldı. Bu kişinin içi idi. Söhbəti quldurlardan açdıq. Bəy başını buladı:

- Deyirəm axı, el yolunda hənirti yoxdu...

Çay gətirən nökr tez dilləndi:

- Şıxzərli dərəsi malla-atla doldu.

- Bəy, icazə ver onları gedib gətirək. Güclərini bilirəm. Çox qorxaq adamlardı. Soraq edib paylayarsan sahiblərinə.

- Ay oğul, işdən iş çıxar, yol adamsız.

- Xeyr, bəy, çox qorxaq adamlardı. Daha dalısını demirəm.

Nökərə "hazırlaş" - dedim.

- Mən hazıram.

- Çayı içib ayağa durdum. Beşatılanı doldurdum.

* * *

O yerə çatanda papiros işığını birinci gördük. Sürünə-sürünə ora yaxınlaşdıq. Lap yaxında idik. Məndən söhbət edirdilər.

- Bilə-bilə vurmadı. Güclü atandı. Bazarda görüşərik.

- Nə görüşəcəyik, bir sözlə kişi adamdı, bizi vurmadı.

Dalbada üç güllə açıldı.

- Durun buradan qırışmallar. Başqasının zəhmətinə sahib olmaq kişi işi deyil. Siz namərd çörəyi qazanırsız. Mallar mənimdi. Çıxın maldan. əl tərپətsəniz dördünüzü də...

Tüfəngi atın yerə, əllər yuxarı.

Ay qardaş, igid-igidin tüfəngini almaz.

- Yaxşı, - deyib yoldaşımı göndərdim. O, onların üst-başını gəzdirdi, patronlarını götürüb uzağa atdı. Çaxmağını çıxartdı.

- Tüfəngi özlərinə ver, - dedim. Sən malları sür, mən bunları yola salım.

Dördünü də Şıxzerli dağına çıxartdım. Sallanıb ağzı aşağı getdilər. Məndə aşağı enib, Ceyrançöl dərəsinin o tayına "İsa-Musa" dağının ətəyindəki obaya - yenidən Ziydxan kişinin yanına getdim. Yenidən qonaq otağına keçdik. Mənim cəsarətimdən xoşu gəlmişdi. Sulutdan olduğumu bildirdi. Sayad dağından hey danışdı. Nahar edib yatdıq. Kişi oğlu, arxayın yatın, - deyib çıxdı.

Soyunmadım. Eləcə uzandım. Uzanan kimi məni yuxu apardı. Yuxuda atamı gördüm. Ağacdən mənə alma dərib verdi. Yedim almanı, elə o saat da dik atılıb, oyandım. Tüfəngi yoxladım. Gözlərim alaçıqın tavanına dikəldi. İtlər tez-tez hürürdü. Tüfəngi götürüb bayıra süründüm. Obadan aralı mal ağılının yanında dirsəkləndim. Burada da çimir məni apardı. Tez oyandım. Nə isə üşüdüm. Ağıla keçib, qara cöngənin kürəyinə kürəyimi söykədim. Bu anda "ay bəy" səsi gəldi. Tüfəngi səs gələn tərəfə yönəltdim.

Bəy o saat:

- Ay uşaq, oyağam, gəlin - dedi. Üç nəfər idi gələnlər. Bəyə yaxınlaşdılar.

- Nə əcəb, ay Səməd? - dedi.

- Heç bilmirəm nə deyim, yolçu qonağın var?

- Hə Sulutdandı. Necə bəyəm?.

- Xalaoğlu, bizim sənətimiz odur da, dolanırıq. O, sulutdu qoçu çıxıb, uşaqların əlindən qarəti alıb. Öz malıdırsa, sözüm yox. Yoxsa...?

- Niyə gəlmisiniz?

- Onu bizə ver, az-çox başa salaq, sonra yenə babanın gору haqqı gətirək verək özünə.

- Başa düşdüm. Səməd, mənim sənə çox hörmətim var.

Bütün aran sənə xərc verir. Bu gün o, kişi mənim qonağımdı. Qonağa xəyanət etmək? - bunu bir igid kimi neçə başa düşürsən?

- Olmaz

- Onda elə isə...

- Yox, bəy, mən gəlmişəm ki... Onu sənə qaytaracam.

Özü də diri.

Bəy bərkdən güldü. Dayan, - deyib, ağır-ağır dağ yerişi ilə çadıra yanaşdı. Bir azdan oğlu Elxanla qayıtdı.

- Apar, özü də qaytarma.

- Elxan bərk darıxdı. Bu nə sözdür? Atamın xətrinə dəyən var...? Əlini tufənginə atdı.

- Dayan, uşaq! Səməd, mən başıma təzə papaq qoya bilmərəm. Apar Elxanı.

- Bəy, bizi söyürsən ha!

- Yox, Səməd, özün-özünü söyürsən. Sabah Bakıya kimi yol çoxdur. Hesabını çəkə bilərsən. Bu nə imtahandır məni çəkmişən?

Mən yerimdən qalxıb: - Bəy, mən hazıram. Yana dur onlara imtahan verməyi öydədim.

Bəy mənə sarı çevrilib: - “Kəs səsini, qırışmal. Bura mənim evimdir. Hər ikinizə cavab verməyə gücüm var”, - dedi.

Ağıldan çıxıb onlara sarı irəlilədim. Onlar mənə görüşərik, - deyib üzü yuxarı çıxdılar.

Onların eşidə biləcəyi tərzdə: - Bir də görüşsək sağ qalanımız olmayacaq, - dedim.

* * *

Səhər heyvan-qaranı keçədən çıxartdıq. O, gün Pirəşkülə çatdıq, orada gecələdik. Bir iş baş vermədi. Ertəsi gün Xırdalan ba-

zarında heyvanları satdıq. Poşt arabası ilə geri qayıtdıq. Bəyə çeçen tatarsı aldım. Ona bəyə yadıgar verdim.

- Ay uşaq, qaç mənim tatarımı gətir, - dedi. Gətidilər.

Həşim, bu tatarı Şamaxını ermənilərdən təmizləyən türk ordusunun Şəhid olan əsgərinin tatarısıdır. Türk əsgəri Acıdərədə dəfn olunanda bir zabıt onu mənə bağışladı. İndi mən də bu tatarını sənə bağışlayıram. Şəhid tatarısıdır. Onu qoru və saxla. İcazə alıb bəyin alnından öpdüm. O, da məni.

Sağollaşıb, faytona əyləşdim.

- Ata, nəgıl bitdi?

- Hə , bitdi. Amma, bu nəgıl deyil. Bu olmuş əhvalatdır.

- Ata, məm böyüyəndə bəylik inistitutuna girəcəm.

- Oğlun, bəylik inistitutu olmur. Bəylik hər kişinin içində olur, hərəkətlərində olur. Öz-özünə hörmət edənlər, zəiflərə dayaq olanlar əsil bəylərdir - deyib ayağa qaxdı. Uzaqları - Əfəndi məşəsini xeyli süzdü. Atı tarçıqdan ayırıb Qarağaclı bulağa endik.

* * *

- Ata, onda bu tatarı Ziyadxan bəyin tatarısıdı?

- Heç orasını demədim. Hə, oğlum tatarı o bəyin atam Həşim kişiye verdiyi şəhid tatarısıdı. Atam mənə bağışlamışdı. Mən də sənə bağışlayıram. İndi sən onu qoru.

- Tatarını əlimə alanda öpdüm. Atam da məni öpdü. Anama:

- Çay gətir, - dedi.

Dəyəsen, kişi qəhərlənmişdi.

ŞİR QAFAR

Bizim kəndimiz Kiçik Qafqazın ətəklərində, aranın bir parçasında yerləşir. Bu yerlərin yayı isti, qışı nisbətən sərt keçir. Payız və yazı istirahət üçün ələ düşən deyil. Əgər dostunuz və ya qohumunuz varsa Aranlı kəndinə mütləq yaz və payız aylarında gəzməyə gəlin. Bir də onu deyim ki, bizim kəndimiz dostsevəndir. Burada ələ ailə tapılmaz ki, Azərbaycanın müxtəlif bölgələrindən onların dostu olmasın.

Hə, biz dostsevənik. Bunu bildiniz. Bəs nə üçün deyirəm ki, bu yerlərə yaz və payız aylarında gəlin. Əvvəla bu fəsillərdə hava nə isti, nə də soyuq olur. Çox cazibəli bir havası olur kəndimizin. Daha doğrusu, yaz və payız fəslində çiçəklər, güllər kəndimizi ələ bəzəyir ki, sanki qonaq qarşılamağa həvəslə çıxırlar. Xüsusən payız fəslində meyvəsi bol olan kəndimizdə meyvə ağacları ələ utancaq olurlar ki, bu görünüşə adam özü də heyran olur. Gələn qonaqlarımız bu yerin heyvasından, narından, əbrüsüm üzümündən, əzgilindən pay aparmasalar biz onlardan inciyərik.

Kəndimizin adamları əksərən boylu-buxunlu, şirin dilli, məzəli söhbətli olurlar. Başqa kəndlərdən fərqi budur ki, bizim kəndimiz həmişə ağsaqqalların adı ilə məhlələrə bölünmüşlər. Məsələn, vardı Babalı məhləsi, Əhmədli məhləsi, Süleymanlı məhləsi, Şəmili məhləsi. Bu məhlələr də yenə qocaların adı ilə xırda məhlələrə bölünürdü. Bizim məhləmiz babamın adı ilə Şirinli məhləsi adlanırdı. Çox idi xırda məhlələr də, nə bilim ey, Lök Əli, Dolmasayan Şəmil, Şir Qafar, Çörək Baba, Kor Səfər, Yanıq Əli və başqaları.

Bilirəm, soruşacaqsınız ki, əvvəlki böyük məhlələri bildik. Bəs bu sonrakı məhlələrin hamısının böyründə bir qəmbərqulusu var. Bunlar maraqlıdır.

Bax, Lök Əli dəvə kimi yeriirmiş, Çörək Baba cibində həmişə çörək gəzdirərdi, Dolmasayan Şəmilin bir az qəribə xasiyyəti olub. Yazı-pozu bildiyindən idarədə işləyirdi. Yastı yerişli, güdək paça, yerə baxa-baxa yeriyən insan olub. Kənddə mal kəsirləndə həmişə yumşaq ət alardı. Sümüklü ət verəndə küsərdi. Odur ki, o kişiylə həmişə yumşaq ət verərdilər. O da o ətədən dolma bişirərdi. Sümüyündən də bozbaş. Bozbaş israfçılıq olmasın deyə noxud sayıb tökərdi. Dolmasını da qazana şəxsən özü sayıb yığardı. Hər naharda özü və arvadı iki dolma, uşaqlara da bir dolma verərdi ki, israfçılıq olmasın. Bax belə idi bu Şəmil dayı.

- Bəs qonaq gələndə?

- Mümkün olsaydı, qazanı özü gizlədərdi. Mümkün olmasaydı üzə düşüb qonağa da bir dolma verərdilər, onu sonrakı naharda birinin payından kəsib, sonrakı naharı düzələrdi.

- Birdən iki-üç qonaq oldu?

Hə, o kişinin o qədər qonağı olmazdı, olsaydı da dolmadan söhbət gedə bilməzdi. İç çayını, vəssəlam. Kişi çox söhbətçil adam deyildi. Söhbəti ancaq "salam", "sağ ol" olardı. Yenə deyim, yoxsa bəsd.

Camaat da kişiylə vermişdi "dolmasayan" ləqəbini, olmuşdu "Dolmasayan Şəmil". Məhlə də kiçik məhlə idi, ancaq kişi idarədə işlədiyindən çox tanınan məhlə idi. Daha yoruludum. Soruşsan da bu kişidən danışan deyiləm.

- Kişinin oğul-uşaqdan nəyi vardı?

- Bir oğlu vardı. Adı da Həlim. Uşaqlığın görmüşdüm. Totuq ağ oğlan idi. Şəmil əmi onu heç yerə buraxmazdı. Heç qoyunquzu otarmağa da getməzdi. Daha doğrusu, Şəmil əmi heyvan saxlamazdı. Təkcə toyuq-cücələri olardı. Uşaq vaxtı toyuq-cücə ilə çox oynamışdı. Ona görə də bizim kənddə uşaqların içərisində xoruz kimi banlayan Həlimdən yaxşısı ola bilməzdi.

Uşaqlar da ona "Xoruz" adın elə o saat yapışdırdılar. Hə, dedim axı, atası onu bayıra-bacağa qoymazdı. Xoruz on yaşında

olanda başladı özündən böyük oğlanlarla gəzməyə. Yoxsa uşaq o evdə küt olub qalmışdı. Açılışda bir az. Hərdən də bir yığılıb onu banladırıdılar. Əla banlayırdı. Böyüdü. Oldu müəllim. İndi heç kim ona adın demir. Hamı “Xoruz müəllim” deyir.

- İndi ki, başlamısan, Şir Qafar haqqında, sən özün danış. Danışaram, amma çox uzundu söhbətim. Səbrin çatacaqsa danışım.

- Danış, mən ölüm.

- Bax, hər gün bütün ağsaqqallar yığılır, kənd məscidinin arxasındakı tut ağacının altına. Onların söhbət yeri oradı. Bunu hamı bilir. Elə ki, biri gəlmədi, mütləq o axşam hamı gedir onlara. Yenə söhbət cəm olur, danışırılar kəndin indisindən, keçmişindən. Söhbət düşür xırmandan, dərz arabasından, qaraqılçıq buğda, sarıbuğda ununun çörəyindən. Uzanır söhbət çəkir gecə yarısına. Bir axşam da babam Şirin kişi xəstələnmişdi. Gəlmişdilər kişiyyə dəyməyə. Söhbət düşdü Qafar əminin şərab zavodunun axırına çıxmasından. Molla Şükür dedi ki, o zavod dağılmalı idi. Dağıldı. Ancaq səbəbkar Qafar oldu. Ay dönüm onun gözüünə. Ora “şərab zavodu” yox, gərək “şər zavodu” deyəydilər.

Böyürdən Dəmir baba başladı Şir Qafarın atası Kamal babadan danışmağa. Kamal baba elə kölgə salan kişi olub. Qafar uşaq olanda onu Bakıya aparır. Bakıda da heyvanxanaya gedirlər. Onda Qafarın dörd yaşı olardı. Uşaqlar dovşanlarla oynamağa başlayır. Qafar da əvvəl dovşanlarla oynamağa başlayır. Heç kimin seçmədiyi anda, Qafar şir yaşayan qəfəsin iri gözündən şirin yanına keçir. Şir yemək yeyirdi. Şiri tumarlayır. Onun belinə minmək istəyir. Nə yaxşı ki, təlimçi bunu görür. Tez içəri keçib, Qafar çıxardanda o ağlayır. Hamı təəccübünü gizlədə bilmir. Hərə bir tərəfdən Qafarla şirin şəklini çəkir. Bir qəzetçi üçün bu çox lazımlı material olur. Kamal kişinin də qorxudan nitqi quruyur.

Şəkil çəkənlər, hətta şirin Qafarı görüb başını silkələyən zaman da şəklini çəkirlər. Qəzetlərdə “Şir Qafara salam verir”, “Şir Qafar”, “İki dostun görüşü” kimi məqalələr uzun müddət

davam edir. Bundan sonra hamı uşağa Şir Qafar deyir. Qafarın atası da uşağın adın doğum metirkasında dəyişdirib Şir Qafar yazdırır.

Doğrudan da Qafar sonralar qorxmaz adam olur, elə cavanlığından cüssəli, boylu-buxunlu idi. Başına norka papaq qoyar, zil qara paltar geyməyi xoşlayardı. Üzünü demək olar ki, hər iki gündən bir təmizləyər, səliqəli olmağı sevərdi. Təkəbbürlü olmağı, özünü öyməyi, başqasına rişxənd etməyi qətiyyənlə sevməzdi. Belələrinin cavabını elə o saat verərdi. Başqası haqqında danışmağı qətiyyənlə sevməzdi. İnstitutda oxuyanda gecələr işləyərdi ki, ailəsinə əziyyət verməsin. Hə, mərd adamdı. Vəssəlam.

Dedim ki, şərab zavodunda direktor işləyirdi. İmkanı çox olub, fəqir-füqərəyə çox əl tutub.

Dünya dolandı. Həyat dəyişdi. Zaman yeni donlar biçdi. Demək istəyirəm ki...

Qocaldı Qafar kişi. Daha ona Şir Qafar yox, Qafar kişi, Qafar əmi, dayı, ağsaqqal, bizim Qafar deyirlər. Kişi qocalsa da əyilmədi. Yenə vüqarın saxlayır. İndi daha işə-gücə getmir. Elə özü-özünə baxır. Vüqarlı idi bu kişi, sınırmırdı, indi bu kişinin işigücü nəvələri ilə gəzmək idi. Yaşayırdı öz-özü ilə. Bax belə idi bu kişi.

Qafar kişi nəvəsi ilə gəzməyə çıxmışdı. Yanıq Qulu ilə dərdləşmək idi fikri. Yol boyu tanıdıqlarına salam verməmiş ötməzdi. Birinci salam verməyi özünə borc bilərdi. Ona görə də onu görənlər Qafarın salamını almağı özlərinə qürur bilirdilər. Şir Qafarı görən üç nəfər söhbətlərin kəsdilər. Hər üçü kişinin salamın alıb kefini soruşdular.

Əjdər müəllim gülə-gülə: - "Dayı zavodu neylədin?" - deyərək söz atdı.

- Kişi bildi ki, onun kefin açmaq istəyirlər. Gülümsədi kişi. Onlar da güldülər.

- Bağışladım Qarbaçova, - dedi və yenə gülümsədi. Sağollaşb ayrılanda Dolmasayan Şəmilin oğlu Xoruz müəllimin:

- "Bu kişinin də vaxtları var idi", deməsi kişiye ağır gəldi. Bir də geri qayıtdı. Xoruz müəllimin düz gözünün içinə baxdı. Xoruz müəllimin gözləri bu baxışdan qaçıb gizləndi.

Sözün Əjdər müəllimə dedi:

- Əjdər müəllim, sən özün-özünü danlayan adamsan. De görüm, şir qocalanda necə olur?

- Qafar dayı. Əvvəlcə şir hər xırda-xuruş şeylərə bənd olmur. Elə ona görə də el deyir ki, Şir qocalanda köpəyə gülünc olur.

Bir də sizə Qafar dayı da, Qafar əmi də, müəllim də, ağsaqqal da desələr, sən Şir Qafar kimi əbədi yaşayacaqsan. Xoruz müəllimin gözüne baxmağınla, on kilo arıqladı, - dedi və güldü. Hamı ona qoşuldu. Bu dəfə Qafar kişi gülmədi.

Şir Qafar yoluna davam etdi. O nə öz keçmişi, nə də Dolmasayan Şəmilin oğlu Xoruz müəllimin haqqında fikirləşmədi. Təkcə onu fikirləşdi ki, görəsən hər kəs getdiyi yola çevrilib baxacaq mı? Hərə töküb getdiyin sonradan yığıb sayacağ mı?

*20 yanvar, 2009-cu il,
Şamaxı şəhəri*

TÜLKÜ KAMAN

Kəndimizdə bir Zaman dayı vardı. Hamı ona Zəhər Zaman deyərdi. Elə mən də Zəhər Zamanın qoyunları, Zəhər Zamanın oğlu, Zəhər Zamanın nəvəsi deyərdim. Əlbəttə, başa düşürdüm ki, bu kişi acı adamdı. Ancaq necə acı adamdı bu mənə bəlli deyildi. Kişi ilə bu günə kimi heç söz-söhbət kəsməmişdim.

Çiyələyin yaxşı vaxtı idi. Bədbinə döşünə çiyələyə gedirdim. Evdən yorğun çıxmışdım. Heç qab da götürməmişdim. Təkcə əl ağacım var idi. Calal təpəsinə çatanda Zaman dayını qoyun otaran gördüm. Sevindim ki, kişi ilə bir az söhbət edərim, qəlbim açılar.

- Salam, Zaman dayı.
- Ay oğul, mən Zamanam, "Salam" deyiləm.
- Ay dayı, demirlər "Allahın salamı", onu deyirəm də.
- Ay oğul, Allahın salamı yoxdu. "Əssəlamu-əleyk" var.
- Hə də, əssəlamu-əleyk.
- Əleykəs-səlam.
- Zaman dayı, qısalmış formadadı da.
- Ay oğul, söz də məgər zəmanədən asılıdır? Çuxanı, əbanı tumanı uzanıb-qısalan görmüşəm. Ancaq sözü yox, bala. Söz elə şeydi ki, gərək onu dəyişdirməyəsən. Dəyişdirdinsə öz diriliyin itirir.

“Əssəlamu-əleyk” peyğəmbərin sözüdü. Heç peyğəmbərin də sözünü qısaltmaq olar?

- Düz deyirsən, Zaman dayı, düz deyirsən. Necəsən, yəni səhhətin necədir?

- Ağrınıram, bala, ancaq həkimə baxdırmamışam. Mən canımdan bir şey bilmirəm. Həkim yaxşısın bilər.

- Necə dolanırsan, qoyunlardan bir xeyir götürə bilirsən?

- Dolanırsan deyəndə, mənim üçün eyni dolanışıqdı. Sovetlər zamanı da, elə indi də səhərlər süd ilə çörək yeyirəm. Buna biz

dədə-baba südəppəyi demişik. Elə onu da yeyirəm. Günorta sup, borş, dovğa, göy qovrulmuşu, nə bilim, Səmər xalan nə bişirdi onu da yeyirəm. Ət ancaq kənddə mal kəsiləndən-kəsilənə yeyirəm. O da ayda bir dəfə olar, çox olmaz. Elə indinin özündə də yemək içməyim budu. Çay xoşlamıram, lap uşaqlıqdan Qəfər babamdan kəklikotu, yemişan, nanə, yarpız çayları içməyi öyrənmişəm. Bax, bunları dəmləyib, çay kimi içirəm. Səmər xalan özü də bunlardan içir, mən heç vaxt çay almaram. Tənbəkimi özüm əkib becərirəm. Mənim qəndim də üzüm, incil, bir də armud qurusudur. Paltarımı görürsən, bax, bu paltarla həm qışdan çıxmışam, həm də yazı-yayı yola salacam. Bəziləri qışda qalın, yayda nazik geyinirlər. Axı nə lazımdı? Eyni paltardı, qışda soyuğu, yayda istini buraxmır. Bax, oğlum budu mənim dolanacağım.

Qoyunlarıma gələndə, cəmi 15 baş qoyunum var. Elə ki, balaları böyüdü, yeyən çox olur. Şəhərdən xəbər gəlir, filan nəvəyin toyudur. Üçü-dördü gedir ora. Yenə xəbər gəlir ki, qız xəstələnib birin-ikisin də satıb yollayıram. Yunu da onlara pay gedir.

- Bəs, özün üçün satıb xərcləmirsən?

- Əvvəl, nəyə xərcləyim, sonra qorxudan heç sata bilirəm ki? Uşaqlar xəbər tutan kimi töküləcəklər bura. Olan-qalanı dağıdıb gedəcəklər. İldə bir qoç saxlayıram. Birdən özümə...

- A kişi, elə demirəm, bir-ikisin sat, kurorta get, onu deyirəm.

- Yox, ay oğul, mən bu dünyada kurort görməmişəm. Bilmirəm o dünyada var, ya yox. Molla Zahir deyir ki, o dünyada gözəl kurortlar var. Deyirəm, ay molla, özün gedərsən.

- Zaman dayı, dostun var?

- Bala, əvvəla mənim heç vaxt dostum olmayıb. Dostluq insanların bir-birini aldatmağın bir növüdür. Mən sənə dost deyirəm, inanıram. Amma nə bilim sənin içində nə var? Heç öz qardaşımı yaxşı tanımıram, ağzına nə gəldi danışır. Nə yalandan utanır, nə də doğrunu başa düşür. İndi gəl başqasına inan. İnsanların içindən nə keçdiyini bilsən, dost yaxşı şeydir. Mənim ən

yaxınlarım bu heyvanlardı. Nə verirəm, onu yeyirlər. Sözümə də ki, baxırlar. Burada otlayın. Baş üstə. Yoxsa uşaqlarım kimi, könüllü-könülsüz olanımı alırlar əlimdən.

- Zaman dayı, Bədbinə döşünə çiyələk yığmağa gedirəm. İcazə verirsən?

- Ay oğul, sən mənə tutmusan sual-cavaba, qoymursan işimi görməyə. Elə deyirsən ki, guya mən səni tutub saxlamışam. Get, bala, get. Gördün? Ən yaxşısı qoyunlardı. Mən öz işimi görürəm, qoyunlar da öz işlərin. Nə durmusan, get də, bala, get.

Qorxudan kişiylə əl uzatmağa, "sağ ol" deməyə də cəsarətim çatmadı. Yola düzəldim. Çiyələyə getməkdən əl çəkdim. Ağzı aşağı İncilli bulağa endim. Bulaqda əl-üzümü yudum. Yuxarı baxanda Zaman kişinin qardaşı Tülkü Kamanı gördüm.

- Əleykəs-səlam, - dedim.

Kaman əmi əlin mənə uzatdı və salamımı aldı.

- Əssəlamun-əlleiküm, a qardaş oğlu, bu yay günündə elə bil ki, donmusan. Hə, bildim. Yəqin Zaman kişiylə rast düşmüşən, elədi?

- Bəli, nədən bildin?

- Bunu bilməyə nə var?

- Onun əlindən belə qurtarmısan çox yaxşıdı.

- Necəsən?

- Kaman dayı, dayan bir özümə gəlim. Zaman dayıdan danışma, - dedim, - o, ayrı bir insandı.

Kişi saqqanaq çəkib güldü, irəli gəlib üzümdən öpdü. Bir az dincəldim. Kaman kişi yanın daşın üstə qoydu. Mən də oturdum. Daha sual vermək niyyətində deyildim.

- Bu Əncirli bulağı görürsən?

- Bəli, Kaman dayı, görürəm.

- Bu bulağı Teymur bəy tikdirib. Mən görməmişəm. Görənlər söyləyirlər ki, yaxşı kişi olub. Bir söhbət var el arasında, eşitmisən?

- Yox, - dedim, - nəyi deyirsən, söylə eşidim.
- Baban Həşim kişi ilə Teymurbəyin arasındakı söhbəti.
- Danış, eşidim.
- Hə - deyib, əlin dizimin üstə qoydu, sonra üzümə baxıb.

Çox səmimi gülümsədi.

Teymur bəy Rüstəm kişinin bacısı Fəxri bibi ilə evlənibmiş. Rüstəm kişigilə gələndə bax indiki, Ağakərim kişinin yurdu sənin Həşim babanın evi olub. Yol onun qabağından keçirdi. Bir dəfə yolla gedəndə Həşim kişinin iti zənciri qırıb, atlı olan Teymur bəyin üstünə tullanır. Kişi ələcsiz qalıb iti vurur. Sonra bəy gedib Rüstəm kişiylə başına gələni danışır. Rüstəm kişi də bu əhvalatdan bikişir, kişi narahatlıqdan qovrulur.

- Ay bəy, Həşim başa düşən adamdı. Ancaq itin vurulmasından keçə bilməz. Sən bilirən ki, Həşim bu arabəsərdə kölgə salan kişidi. Məni çox çətinə saldın. Yox, heç ağılım kəsmir ki, bu iş qansız ötülsün. Görək yanına gedək, çox çətinə salmışan işi.

Həşim kişi Sulutdan evə gəlir. Hal-əhval tutur evdən. Səmərrux arvad olanı kişiylə danışır.

- Nə? Mənim itimi vurub? Qudurğanlığa bax! - deyib, əlini beşatılana atıb ayağa durur. Bacısı Humayın bu anda içəri girir: - “Qardaş, başına dönüm, bir səbr elə” - deyib Həşimin ayaqlarını qucaqlayır: - Demirəm intiqamını alma, al, ancaq çöldən gəlmisən, çörək ye, sonra.

- Kişi tüfəngi dör yastığının dalına qoyur:

- Çörək verin, - deyir. Başlayır çörək yeməyə.

Həyətdə öskürək eşidir. Səmərrux arvad bayıra çıxır. Elə o anda da qayıdır: - “Rüstəm kişidi, bəylə gəlib” - səni çağırır.

- Çörək yeyirəm, denən gəlsinlər.

Hər ikisi içəri keçir. O vaxtlar çörəyin üstündən qalxmaq olmazdı. Qonağın kimliyindən, işin nə yerdə olduğundan asılı olmayaraq. Qonaqlara aşağı küncdə yer göstərir, çörək təklif edir.

Teymur bəy bütöv çörəyi götürüb, kəsir. Duza batırıb yeməyə başlayır.

Nahar bitir, Rüstəm kişi öskürüb sözə başlamaq istəyir.

Həşim kişi onu saxlayır:

- Rüstəm kişi, iş çox ağır işdi. Ancaq Teymur özü hamısını dedi. Teymur bəy ayağa qalxır. Həşim kişinin qırmına baxır. Təkcə bunu deyir: "Həşim, adın özüvə yaraşır", baş əyərək çıxır.

- İndi, ay oğul, gözlərinin qadasın alım, hanı elə kişilər. Getdi onlar. Daha qayıtmaz. Deyəsən gedirsən, gəl üzündən öpüm. Kaman kişi üzumdən öpdü.

Yola düzəldim. Birdən geriye baxdım. Kaman kişinin üzündə kin gördüm. O kin məni parçalamağa hazır idi. Evə gəldim. Kaman kişidə gördüyümü anama dedim.

Anam dedi:

- Kaman vətən müharibəsində cəbhədən qaçmışdı. Atan da kolxoz sədri idi. Onu tutub apardılar. Kaman bunu atandan gördü. Yəqin o kin qalıb ürəyində. Ehtiyatlı ol.

Yadıma Zaman dayının sözləri düşdü, insanların içindən nə keçdiyini bilsən, onda onunla dost olmaq olar. Sevdim Zaman dayını. "Düz acı olsa da, şirindi" el sözü Zaman dayının "Zəhər" ləqəbini elə yudu ki, kişi günəşdən də işıqlı oldu.

Tülkü Kamansa, elə tülkü kimi yapışdı, İncilli bulağa. Əlbəttə, heç bir gur bulaq bu tülkülüyü kişidən təmizləyə bilməz.

Bir neçə gün bu kişiləri içərimdə süzdüm, Zaman kişini həyatın yetirdiyi çox təmiz insan gördüm. Sonda öz-özümə sual verdim:

- Hamı Zaman ola bilərmə?

- Yox, onda Kamanların qəbri boş qalar.

*Şamaxı,
may, 2008.*

MƏNİM EKİZ QARDAŞIM

Mən dünyaya göz açanda ağladım. Ona görə ağladım ki, əvvəlki rahat dünyadan ayrılıb, yeni dünyaya tək gəldim. Axı bu tanımadığım yad yerdə (indi belə düşünürəm) tək-tənha necə yaşayacam? Bəli, ağladım, lap nalə qopardım. Kömək istədim ayrıldığım vətənimdən. Dadıma çatan, səsimə səs verən, dadıma yetişən məni yeni düşdüyüm dünyada yaşamağa hazırlayan anam oldu. Heç anam da bilməyib ki, mən dünyaya cüt gəlmişəm. Demə, Yaradan mənə ən böyük var-dövlət olan, heç kəsə miras verilməyən, yaşadığım həyat boyu məni qoruyan məhəbbəti ömür yoldaşı göndərmişdi.

Mən gözlərimi açıb, dünyaya baxınca məhəbbət bütün evə ən iyli ətir kimi yayılmış, məni sevdிரib, mənə qayğıkeşlik yaratmışdı. Artıq dünyaya baxanda ətrafımdakı insanlar, məni sevir, dindirir, üzümə gülümsəyir, məni özlərinki bilir və canları kimi qoruyurdular.

Mən yatırdım, oyanırdım, ağlayırdım, yeyirdim və yaşayırdım. Bu vaxt məhəbbət məni qohum-əqrəba arasında sevdிரir, hamıya məndən şirinlik paylayırdı. Bu evə gələnlərin hamısı, məni soruşur, mənimlə maraqlanır, mənimlə görüşüb sonra ayrılırdılar. Məhəbbət bu zaman öz zəhmətinin bəhrəsini görür və sevinirdi. O, bir an da dayanmadan qəlblərə yol açır, məni ətrafımdakılara sevdிரirdi. Ətrafıma bacı-qardaşımı, əmi-dayılarımı, xala-bibilərimi və beləcə yüzlərcə insanları toplayırdı. Mən böyüdükcə o da öz sərhəddini genişləndiribmiş.

Böyüyürəm. Küçədə, kənddə, şəhərdə, məktəbdə, məhəbbət həmişə mənimləymiş. Məni təbliğ edir, yaşadır və mənə güc verir. Bəli, mən indi artıq özüm də bu vətəni, bu aləmi sevmişəm. Bu aləmdən heç vaxt ayrılmaram. Yaşamaq, yaratmaq həvəsim var. Hamıdan yaxşı olmaq istəyirəm, var-dövlət həvəsin deyəm. Gecə-gündüz işləyirəm. Oxuyuram, qururam. Yenə məhəbbət məni irəliyə sürüyür. İşə çağırır, işdən evə çağırır, evdə dinc qoymur, gah görüşlərə, gah müəliə etməyə, gah dincəlməyə, gah da düşünüb yaşamaq ehtirasına səsləyir. Bax, bütün bunlar yaşamaqdır. Özü də məhəbbətlə yaşamaq. Bəli, məhəbbətlə ekiz yaşamaq.

Birdən xəstələnirəm. O vaxt məhəbbət canla xəstəlik arasına girir. Canı yaşamağa xəstəliyə qalib gəlməyə, onu qovub ötürməyə çalışır. Yaxınlarımı ətrafıma yığır. Qayğıya “qulluq et” deyir, yaşamaqla mənim aramda əsl ünsiyyət yaradır və qalib gəlir. Hələ bu harasıdır? Get-gedə yaşadığım cəmiyyəti, mühiti, təbiəti mənə Vətən kimi tanıdır və sevdilir. Qərībədir, yaxşı nə varsa, onu tez qəbul edirəm və sevirəm. Pis işlərdən yaxa qurtarmağa, uzaq olmağa çalışıram. Hə, bax belədir məhəbbətin uğurları.

Onu da yaxşı bilirdim ki, məhəbbətim bəxtimlə dostluq edir. Qürurumu sevir, onu başqalarına sevdirməyə çalışır. Elə buna görə də məhəbbətimi bəzən arzu, istək hesab edirdim. Sonra başa düşdüm ki, bu başqa hisdir.

Evdə dincəlmək istəyirdim. Dinclik tapa bilmədim. Bağçaya, oradan küçəyə çıxdım. Hara getdiyimi bilmirdim. Qabaqdan mənə sarı gələn Gülər xala ilə rastlaşdım. Görüşdük, Gülər xalının qoluna girən, səssizcə onunla addımlayan qıza, sanki kim-sə mənə ona bax, -dedi. Baxdım. Əvvəllər çox gördüyüm bu qız birdən-birə mənim gözümdə şirinləşdi. O da mənə baxdı. Salamlaşdıq. Ləngidi Gülər xala. Mənim iş-gücümü soruşdu:

“İnstitutu bu il bitirmişəm”, - dedim. Özüm də hiss etmədən qızın adın soruşdum. Yerə baxdı. Onun yerinə Gülər xala cavab verdi:

“Balam qonşuyuq, heç bir-birinizin adını da bilmirsiniz? Türkaydı. Orta məktəbi bu il bitirib, Pedaqoji İnstituta girmək istəyir. Qiymətləri hamısı əladır. Qismət olsa”...

Artıq məhəbbətim bəxtimlə birləşib öz işlərini görmüşdü. Sağollaşib ayrıldıq. Uzaq gedə bilmədim. Fırlanıb geri qayıtdım. Gülər xala dayanan yerdə dayandım. Türkanın ləpirinin üstünə ləpir saldım. Bir xeyli donub nəsə fikirləşdim. Öz həyatımıza girə bilmirdim. Elə bil kimi isə, nəyi isə gözləyirdim. Gecə narahat yatdım. Yuxuda: "Türkayam, məni tanıırısan", - dedi qız. Ayıldım.

Başınızı nə ağrıdım. Məhəbbətim düşmüşdü Türkayın dalınca. Elə Türkayın da məhəbbəti mənimlə idi. İndi belə düşünürəm ki, o zaman məhəbbətlər yerin dəyişir. Hə, dəyişir. Ta məqsədlərinə çatınca. Sonra hərə öz vücuduna qayıdır. Bizdə də belə oldu. Hamı kimi bizim də toyumuz oldu, ailəmiz oldu. Uşaqlarımız dünyaya gəldi. Bütün bunlar ana bətnindən ayrılarkən Xudanın bizə bağışladığı məhəbbətin qələbəsi idi.

Mən deyərdim ki, həyatda qazandığımız nə varsa, hamısı bizi bir an da tək buraxmayan məhəbbətin qələbəsidir. İnsan çox məğrur yaranıb, ona görə ki, o öz ağılı ilə çox güclü olur. Yalnız məhəbbət insanın ağılına qalib çıxır və onu müxtəlif çətinliklərdən çıxarıb yaşamaq eşqi verir və qələbə qazandırır. Bir öz vücudumuza nəzər salaq. Göz görür, qulaq eşidir, ağıl düşünür, ağız öz işin görür, daxili üzvlər işləyir. Əllər, ayaqlar hər an insan vücuduna xidmət edir. Bu üzvlər arasında çox güclü məhəbbət var. Hamı öz vəzifəsini eyni anda yerinə yetirir və insan inkişaf edir, kamilləşir, xoşbəxt olur. Bütün bu xoşbəxtlik ancaq və ancaq məhəbbətin qələbəsidir.

Bütün bu yazdıqlarımı 76 yaşlı Əlcəfər babaya oxudum. Çox düşündü: “Bunlar mənim təzə eşitdiyim sözlərdir”, - dedi. Birdən-birə, - “hə, düz yazmışan. İndi bütün bu yazdıqlarını fikirləşib, mənə mən edəni tapdım. Çox düzdür. Sən dediyin kimi desəm məni mən edən ekiz qardaşım məhəbbətdir. İndi mümkündürsə ardın mənə etibar elə qoy qalanları mən yazım. Sən duyduqların yaşadıkların qədərdir”.

Dəftəri Əlcəfər babaya verdim. O, qələmi də istədi: - “Sənin qələmin öyrənib belə hisləri yazmağa”, - dedi və güldü.

Hə indi yaşımın 77-yə keçən vaxtlarıdır. Bir neçə ildir ki, müəllifin sözü ilə desəm "Mənim ekiz qardaşım - məhəbbət" özüm ilə yaşayır, öz canımı qorumağı məndən tələb edir. Hər gün yeməyimə, geyinməyimə, istirahətimə, ümumiyyətlə, bütün yaşayışma nəzarət edir. Bəli, mənim məhəbbətim indi mənimlədi. Təkcə özümə xidmət edir. Mən belə başa düşürəm ki, yaxınlarımdan soyuyan məhəbbətim indi çox az iş görür. Odur ki, yaxınlarım da, məndən yavaş-yavaş uzaqlaşır. Mənə elə gəlir ki, bunu onlar bilmir. Adi qayda sayırlar. Əgər müəllif "məhəbbət insanla doğulur" deməsini mənə oxumasaydı mən də başqaları kimi düşünərdim. Hə, yaxşı yadıma düşdü, atam dünyadan gözünü çəkəndə tez-tez deyərdi:

- “Daha doymuşam. İndi mən yaxınlarımdan, dostlarımdan getdiyi yolu getmək arzusundayam. Siz qalın, yaşayın, qurun və bizim kimi həyatdan doyun”.

- Deməli, atam doyanda onu cismi yox, məhəbbəti doymuşdu. Ancaq onun gözləri baxmaq istəyirdi. Ağzı yemək-içmək həsrətində, ayaqları gəzmək, dolanmaq niyyətində, ağıl isə yaxınları ilə deyib-gülmək arzusunda idi. Belə düşünürəm ki, atam özü ilə öz məhəbbətini də apardı. Əgər belə olmasaydı, biz-altı övladı,

14 nəvəsi, 4 nəticəsi, bəli, ən yaxınları o dəfn olunandan sonra sakitləşməzdik. İndi başa düşürəm ki, təkcə atamı yox, onun məhəbbətini də özü ilə dəfn etmişik.

Mənə elə gəlir ki, müəllifin gördüklərini görə bilməyən babalarımız: "torpağın üzü soyuqdur", - deməklə sakitləşmişlər.

- Əslində biz dünyaya məhəbbətlə cüt gəlirik, cüt də gedirik.

Şamaxı
15. XI.2009.

YAXŞILAR KƏNDİ

- Oğul, vaxt yetişdi. Dünya malından yığdığım, dərdiyim, evim-eşiyim, qoyunum-quzum, malım-qaram nə varsa hamısı sizin. Bircə iki torbam var. Onu özümlə aparacam. Ona dəyməyin, özüm yığdıqlarımdı. Siz də çalışın, (hamınıza deyirəm bu sözləri) mən götürdüyüm torbaların yerin tapın, orada özünüz üçün təzə torbalar açıb, bacardığınız qədər o torbalara çox şey yığın, - dedi, - Gülmərdan kişi. Səsi dayandı daha danışmadı.

Nalə qopardı uşaqlar. El gəldi, ağır yük düşdü evə, həyəətə. Kişini köçürməyə hazırlaşdılar. İki qardaş Şamil və Arif vaxt yaxınlaşdıqca həyəcandan dayana bilmirdilər. Axtarırdılar evi, həyəti, əkin yerlərini, mal tövlələrin qoyun ağılların. O, iki torba yox idi ki, yox idi. Tədbir töküb, iki gün gecikdirdilər dəfnə. Axtardılar torbaları. Gecə ikən qazıdılar güman gələn yerləri. Yox idi, torbalar.

İkinci gecə kişi girdi böyük oğlunun yuxusuna: “Ay oğul, axtarmayın, çoxdan aparıblar torbaları. Öz işinizdə olun”, - dedi və yox oldu.

Ayıldı yuxudan Şamil. Oyatdı qardaşını. Səhərə qədər dəfn üçün tədbir görüldü. El gəldi, dəfn etdilər atalarını. Açılmadı eyni uşaqların. “Bu nə torbadı”, - deyib, düşdülər fikrə. Fikir, fikir bir şey hasil olmadı ki, olmadı.

Gülmərdan kişinin ölümündən üç ay keçmişdi. Şamil və Arif hələ də torbaları axtarırdılar. Arif gecə yuxuda atasın gördü. Kişi gülə-gülə oğlu ilə görüşdü. Tez də söhbəti torbalardan saldı. “Oğul sözlərimə yaxşı qulaq as”, - dedi və başladı:

- Məni haqq yerimə qoyandan sonra torbaları gətirdilər. Bırindən elə bir sərfəli şey çıxmadı. İkincidən çox şeylər aydın oldu. Atam, anam mənə “sağ ol” -dedilər. Biz səndən elə bunu da gözləyirdik deyib, sevinə-sevinə öz evlərinə getdilər.

İkinci torbaya görə yerim çox rahat oldu. Sonralar baxıb gördüm ki, o torbalara daha mənim ehtiyacım yoxdur. Odur ki, gətirmişəm, - deyib, iki ağ torbanı Arifə verdi. İndi siz nə istəyirsiniz yığın.

Arif yuxudan ayıldı. Bu nə yuxu idi, mən gördüm. Deyəsən bu torba məsələsi bizi dəli edəcək. Elə yayılıb ki, atam iki torba nəşə gizlədib, üç aydı axtarıyıq tapmırıq. Vallah bu işin axırı heç yaxşı qurtarmayacaq. Səhər bir Şamillə məsləhətləşərim. İki qardaş yuxunu o ki, var ora-bura atdılar. Başlarına bir şey girmədi ki, girmədi.

Gülmərdan kişinin ilini verirdilər. Hüzürə çox yaşlı bir şəxs gəldi. Heç kim tanımadı. “Mən bu eldən olan adam deyiləm”, - dedi. Hüzürün lap axırın gözlədi. Yaxınlardan, bir də molladan başqa hamı başsağlığı verib, rəhmət diləyib getdilər. Gələn adam molladan söz alıb danışmağa başladı.

- Mən aranda yaşayıram. Xalçalı kəndində. Düz 68 yaşıam var. Adım Əlqardaşdı.

Yaxşı yadımdadı. 1964-cü ilin yayı idi. Bütün kolxoz-sovxoz qoyunları yaylağa köçmüşdü. Əlim dinc durmadı. Çıxdım yaylaqlamağa, 3 gün gəzdim yaylaqları. Bir gecə Dəmirçi yaylağından qonşu rayonun kolxoz qoyunlarından on baş ayırıb, bənədən çıxdım. İtlər duyuq düşdü, qoyun hürkdü. Məni dövrəyə alıb tutdular. Binəyə aparıb yoğun bir ağaca sarıdılar. Səhər açıldı. Qabağıma it yalı qoydular. Gözlədilər ki, rayona xəbər verib, məni milisə versinlər.

Oğru tutublar, deyə qonşu binələrdən gəlib mənə baxırdılar. Taniyan olmurdu. Biri 35-40 yaşında bir cavan oğlan idi. Atdan düşdü. Mənə uzaqdan baxdı. Yaxına gəldi, adımı soruşdu, düz dedim. İylənmiş it yemini qabağımdan götürdü. Mən ağladım.

İçəri keçdi. Əlində pendir, çörək gəldi. Yemədim. “Ye”, - dedi. “Sənə söz verirəm ki, köməklik edəcəm. Sən əsl cəzanı bu bir sutkada çəkmisən. Bədi”. Yenə ağladım: “İki qızım var”, dedim, “səhv eləmişəm. Onları yetim qoymayın”. Elə bu yerdə bir milis motosikletlə gəlib çıxdı. Məni açdı əllərimi bağlayıb, lod-kaya mindirdi. Əhvalatı soruşdu. Hamısını düz - düzünə dedim.

Gülmərdən də milisin motosikletinə mindi. Yolda düşərəm, -dedi. Yolda milisi başa saldı ki, bu adam heyvan aparmayıb, nahaq yerə bunu aparıb, neyləyəcəksən. Sənə bir qoyun verirəm. Apar, kəs ye. Bunu burax getsin. Balaları var, Allaha xoş olar. Axır ki, məni yolda buraxdılar. Mən onların qarşısında "Alçalı pirə" üz tutub, and içdim ki, bir də oğurluq etməyəcəm. Bu sirr idi. Bu vaxta kimi açılmayıb. İndi mən açdım.

Hə, indi imkanım çoxdu, istəyirəm ki, o kişinin adına bir bulaq tikdirəm. O, kişi məndən heç qoyunun pulun da almamışdı. Sənin o qızlarının yanında olmağın mənə bədi demişdi.

Şamil və Arif ayağa durdular. Gəlib hər ikisi kişinin üzündən öpüb, dedilər. “Atamız özü üçün belə bulaqlardan çox tikdirib. Sən sağ ol ki, bu etirafı edib, bizi başı uca etdin”. Bu söhbət kənddə yayıldı. Yeri düşdükcə kişinin yaxşılıqlarından yaxşılıq görənlər söhbət açdılar. Şamil qəflətən başa düşdü ki, ataları torbalara nə yığbmış. Bunu öz ailələrində danışdı.

Ancaq ikinci torbadan hələ bir şey gəlib çıxmırdı.

O gündən Şamil və Arif də belə torbalar doldurmağa başladılar. El onlara - “Gülmərdənin oğlanlarıdır”, - dedi. Sonradan o kəndin hamısı yaxşı yola düşdü. Pislik o kənddən qaçdı. Kəndin adın dəyişib, "Yaxşılar" kəndi qoydular. Bir yadelli rəssam bu əhvalatı eşidib, "İki torba" adlı rəsm əsəri çəkdi.

Kəndin girəcəyində camaat divar tikib, həmin rəsm əsərini asdılar.

Mən də o kəndə toya getmişdim. Maşını saxlayıb, o əsərə baxdım. Elə orada qeydlərimi götürdüm və Yaxşılar kəndi hekayəsini qələmə aldım. Siz də bu hekayəni oxuyub xeyir-şərdə danışın.

*Şamaxı şəhəri.
25-30 oktyabr 2009.*

YOLLAR, YOLLAR

Yollar, yollar! Yolçusun gözləyən yollar! Yolçularına naz satan yollar. Gah tozlu-torpaqlı, gah palçıqlı, gah da qarlı-boranlı, gırvəli yollar. Xidmətçisi küləklər olan yollar. Nə sevinirsən küləklər zərblə əsəndə? Sevinirsən ki, yuxu insan qəlbini, kədrini təmizləyib sakitləşdirdiyi kimi, küləklər də yolçuların töküb getdiyi, sevinci, kədəri, qeybəti, rişxəndi, nə bilim açılmalı olmayan sirlərin izlərini bir dəfəlik süpürüb dərələrdə, çökəklərdə əvvəl pisləri, sonra yaxşıları üst-üstə yığıb dəfn edəcək, lap insanlar kimi. Əvvəl pisləri danışırısan, sonra yaxşıları. Yağışda, dumanda, cəndə yuyunan, günəşli günlər ovqatını açan, mehdən sığal görənlər, yenə nə pıçıldaşırsan həmdəmin daş qayalarla, yenə kimi xatırlayırsan kölgəli qüzeylərə.

Doğru deyirsən, Xəqanilər, Nizamilər, Füzulilər yola salmışsınız, a yollar! Şərəfdi onların sizin sinənizdə tökdüyü ləpirlər. İndi biz də ulu yolçular kimi sizə xatirələrimizi, xəyallarımızı, bir də ləpirlərimizi əmanət verib gedirik. Tez köçürün onu kitablarınıza, yoxsa payız küləkləri gələcək, sonrasın əvvəl demişəm. Nə qədər gec deyil, bizləri də yazın, xatirə dəftərinizə, çiyinlərinizdə dünyanın ləpirləri olan yollar.

Səbrlisiz. Necə də sakit-sakit, maddım-maddım baxırsız. Hə baxırsız, cavanın, uşağın, ahılın yerisinə. Gülürsüz qocaların yerisinə. Üzünə vurmursunuz. Qəlbinizdə: "Nə çapırdın, o qədər qocaları qoyub getmisən ki, indi növbə sənindi. Qorxma, sən də onlar kimi qayğını çəkəcəm" deyirsən. Axı bu sənsən! Axı, sən dünyanın İsgəndərini, Teymurunu, Rüstəm Zalını yola salmışsan. İnsanları yaxına-uzağa daşımağını bilirəm. Onu da bilirəm ki, zəmanə kimi sən də doymursan insan boyuna baxmaqdan. İnsanlar da sizi sevir. Bax bütün sirlərini sizin boyunuzuzunu açıb yığırlar. Boynuna al ki, insan var-dövlətdən, daş-qaş-

dan doymadığı kimi, sən də yolçu nəfəsindən, yolçu çoxluğundan, yolçu düşüncələrindən doymursan. Qıvrılma, əyilmə qabağında təvəzökarlıqla.

Düz deyirsən, var-dövlət, xoşbəxt yaşamaq deməkdir. Ancaq yanılırsan. Yolçu-yolçunu səslədiyi kimi, var-dövlət də bir-birini səsləyir, bir yerdə olmağı istəyir. Lap çox, on, yüz, milyon olmaq istəyir. Təki pul, daş-qaş olsun. Pul çoxaldıqca şöhrət də insanı uzaqlara aparır. Elə sənin də yolçun çox olanda şöhrətin ölkə-ölkə gəzir və tanınır. Görürsən şöhrət belə işdi. Çoxaldıqca insan özün güclü, əyilməz, qüvvətli bilir. Ancaq şöhrətin, var-dövlətin quluna çevriləndə onu qorumağa çalışırsan. Hə, olursan var-dövlətin qulu. Onu qorumaqoru. Ömrün haradan gəldi getdi bilmirsən. Təkcə onu bilirsən ki, mən kimlərdənsə yüksəyəm. Həmin kimlərsə sənin qul olduğunu görürlər və gülürlər. Əcəl yetişəndə hər şeyin sənin olmadığını başa düşürsən?

Nə qədər yolçu arzulamaq olar. Belin-buxunun əyilib, çalacuxurun çoxalıb, yorğunluğun birə-yüz artıb, yığ nəfsini bəsdı. Mən də öz övladlarım üçün sən çəkən dəhşəti çəkmişəm, sən yaşayanı mən də yaşamışam. Ancaq hərdən əcəl başıma fırlananda onların gücsüz olduğunu görürəm. Neyləyək, səni qərıb xatırelərə qaytarmaq istəmirəm. Bütün bunları Yaradan düzüb-qoşur.

Yox, qardaş, səni bizlərə oxşatmaq istəmirəm. Sən xeyirxahsan, hamını bir-birinə qovuşdurursan. Bu nəciblik hissidi səni yaşadan. Yaşa, qardaş. Bu da sənın meyvəndi, adı yaxşılıqdı. Al ondan ləzzət al, al. Mən sənə nə deyim, sənə nə arzu edim? Səni görüm, yağışlar sənın təmizliyin, küləklər sığal verənin, gül-çiçək boyunbağın, ağaclar çətirin, fikirlərsə kəmərin olsun.

İstəyərdim sənə dönüm. Sənın mənə oxşamağını istəmirəm. Mən gedəriyəm. İşlərimi qurtarmışam. Sənın hələ yolçuların çoxdu, yollar, yollar. Mən gedəcəm xəyallarımıla, gümanlarımıla, arzularımıla. Dost kimi səndən təvəqqəm budur. Yaz məni də

gül-çiçəkdən olan boyunbağına. Vaxt olar oxuyarlar o boyunbağı. Bəlkə zəhmətim itmədi. Elə sənin də zəhmətin. Buradan getməyim sənə şöhrət gətirdi, yollar, yollar! Siz əbədisiniz, sizə baxan gözləri yeyə-yeyə əbədiyyətə qovuşmusunuz. Göylər sizə dirilik suyu verib, hə, verib, dirilik suyu.

Hə, yenə deyirəm, nə siz yoldan doyacaqsız, nə də insan var-dövlətdən. Bunu nadanlar üçün yazıram. Bəlkə aldada bildim.

Əl verib, görüşürəm sizlə yollar. Axı mən də həyatdan doymaq istəmirəm. Dostum, yazarsan Əvəz Süleymanı gül-çiçəkdən olan boyunbağına. Bəlkə o boyunbağın eldən-elə qərrib düşdü. Onda mən də oxunaram.

Şamaxı
19.01.2010

GÖZLƏRİM

Gözlərim də yollar kimidir. Dedim axı, yollar yolçudan doymur, gözlərim baxmaqdan. Hə, heç bilmirəm nə istəyir gözlərim? Baxır gülə-çiçəyə, baxır çəmənə-meşəyə, baxır hündürə-alçağa, baxır uçana-sürünənə, baxır gözələ-çirkinə, baxır, yaxşıya-pisə, baxır axan çaya, dayanan dənizə, baxır küləyə-yelə, baxır acından nalə çəkənə, baxır toxluqdan ögüyənə, baxır qan töküb, nalə qazananın aqibətinə, baxır zülm əlindən göylərə yalvarana, baxır pulun qılncdan iti olub baş kəsdiyinə, baxır yalanın imarət tikməyinə və sonradan dağılmağına, baxır doğrunun qısıla-qısıla susmağına, nə bilim ey, baxır, baxır. Birdən hiss edir ki, bu gün üçün nəyi isə tapdı. Onda xəyallarını gülə-gülə çağırır. Ona qoşulub tapdığı ilə dincəlməyə gedir. Lap bizim yorğunluqdan saunalara qaçdığımız kimi. Orada da az dinclik tapır, yenə xəyaldan ayrılıb axtarmağa, başlayır. Doymur axtarmaqdan, bilmirəm nəyi axtarır, yaxşını, ya pisi. İcazə verin gözlərimlə hələ bir qədər yoldaşlıq edim.

Bir də görürəm, yenilik axtarır. Axı yenilik köhnəliyin balası deyilmi? Ya da yaxşını axtarır. Bu yaxşılıq pislikdən, yamandan ibrət götürə-götürə yaxşı olmayıbmi? Hərdən gülü qoyub, çiçək axtarır. Çiçək gülün balası, gülün kölgəsində yetişəni deyilmi? Hərdən də hiss edirəm ki, zirvə axtarır. Ay mənim gözlərim, bir ağilla məsləhətləş. Dərələr uça-uça, dağla-dağla, qaya olub, qayalar da o yolu keçib, dağ olub, dağlarsa uca dağın nə çəkdiyini görə-görə, tufana, zəlzələyə sinə görə-gərə, özündən xırda-ları qoruya-qoruya, ucalığından küləyə, tufana, yelə pay verə-verə zirvə olublar. Gözlərim, indi axtarma dünyanı, ələk-fələk eləmə sənə tuş gələnləri. Gör ki, bu günki dərədən dağ əmələ gəlir, gör ki, pisdən yaxşı doğulur, gör ki, çiçək gülün balasıdır. Gülü qoyub çiçəyə uyma. Axırda sənin dərdinə çarəni gül tapa-

caq. Eh, sən heç özündəkindən xəbərin yoxdu. Dünyaları - bulaqları, çayları dənizləri, ləpələri, gəmiləri, qayıqları acgözlüklə yığırsan öz balaca heybənə. Üzürsən gəmilərlə, çapalayırsan balıqlarla, yumbalanırsan dalğalarla, oynayırsan ləpələrlə. Bax çaylar bulaqlardan yaranır. Bulaqları görmürsən. Çayla öyünürsən. Ya da səni gəzdirən, yedirib içizdirən bu vücuda heç məhəl də qoymursan? Bu sənin ədalətindi? Bu sənin dünyandı? Bu sən sənini sevənə qoyduğun qiymətdi?

Sən çalış haqqı itirmə. Sənə qulluq edəni tox saxla, səndən aşağıları tapdalama, gözlərim. Birdən anadan ayrı düşən uşağa dönərsən ha, gözlərim, gözlərim?!

Yaxşı yadıma düşdü. Daşlara yaman çox baxırsan? Qiymətliyin görəndə sevinərsən. Dünyanın bəlkə özü ağırlığında daşları var. Nə uymusan onların daş olmağına? Nə uymusan onların ağına, qarasına, sarısına, göyünə? Uyma o, daşlara. Sənin kimi çox gözləri atıb o daşlar. O, daşlardan uzaq göz. Nə ucuzuna bax, nə də bahalına. Hamısı daşdı, çiçək deyil ki, baxıb dinclik tapasan. Dağ deyil ki, vüqarına sevinəsən, su deyil ki, yuyunasan, çəməndə deyil ki, üstündə yatasan. Qaç o daşlardan. Bir şey ki, daşdır. Onlar Yaradanın ən bədbəxt məhsuludur. Yaradanın bütün yaratdıqları bir-birinin boğazından keçir. Bircə daşlardan başqa. Daşlar nə yeyir, nə də yeyilir. Daima gizlənir, yerin altında da, üstündə də. Hə, daşın keşiyini çəkən gözlər də bədbəxt-dir, daşlar kimi, daşlar kimi. İlişib qalma o daşlarda. Bəlkə Yaradan da onların qəlbi, hissi, düşüncəsi olmadığına görə daş yaradıb. Daşlara uyub gecə-gündüz onlarla qalma gözlərim, gözlərim. Bir də insanlara çox baxırsan, baxma, insanlara. Onların içini görə bilmərsən, elə onların bəziləri də daş kimi hissiz olurlar. Axı, o insanların içərisindəkilər bir-birini yeyirlər. Sonra da günahı səndə görürlər. "Sən gördün", - deyib, bütün yükü sənə üstünə yığırlar. Baxma insanlara gözlərim, baxma. Axı onlar səni aldadır, sənə rişxənd edə-edə səni el gözündən salırlar. Deyə-

sən, çox danladım, yordum səni. Yox, məqsədim sənin yorğunluğuna yoldaş olmaqdır.

Gözlərim, dünyanın bütün varını özünlə dəyişmə. Dünya özü bütün dövləti ilə sənin qiymətinə enə bilməz. Axı sənsiz nəyə lazımdı dünya. Özün de. Dünya sənsiz nəyə lazımdır? Nəyə lazımdır? Sən təkcə mənim, onun gözləri deyilsən. Hə də, elə dünyanın gözüsən. Dünya özü sənin üçün yaranıb. Sən olmasaydın dünya yaranmazdı. İnan, inan.

Maraqlıdı. Əvvəl sən dünyanı yeyirsən, sonra da dünya səni. Yaxşı ki, bu yazılmış qanundu. Sən dünyanı, dünya səni. Yoxsa, heç biriniz tökməmiş qan qoymazdız.

Dünyadan, dünya mülkündən doymayan gözlərim, bir ovuc torpaqla baxdığın dünya mülkünü, dünya ilə dəyişən gözlərim.

Siz deyin: mənim yığdıqlarımı bir ovuc torpaqla, dəyişən gözlərimə qul olum, ya da olmayım.

*Şamaxı,
15.01.2010*

TORPAQ VƏ DAŞ

Mənim babam yaman çox bilir. O həmişə kitab oxuyur. Oxuduqlarını bizə həvəslə danışmağı xoşlayır. Bizsə televizora baxmağı xoşlayırıq. Babam yaxşı bilir ki, televizora baxmaq uşaqlara ziyandır. Odur ki, tez-tez bizə maraqlı nağıllar danışır. Danışacağım hekayəni dünən gecə babam bizə danışıb. İndi o hekayəni mən də sizə danışiram.

Torpaq həmişə gülər üzlü idi. O, kimi görürdüsə, onun üzünə gülümsəyir, ona gül-çiçək bağışlayırdı. Hər kəs torpağa qayğı ilə yanaşsaydı, torpaq onu həmişə sevindirərdi. Hə, bax, torpağa hansı toxum qonaq gəlsəydi, torpaq o saat onu gülürüzlə qarşılayar, ona su, isti nəfəs verib, on-on beş günə, o toxumdan gül, çiçək, arpa, buğda, düyü, yemiş, qarpız, xiyar, pamiqor, bəli çoxçox insanlara lazım olan hər şeyi bitirərdi. Torpağı xeyirxah görən insanlar onu sevir, ona qulluq edir, torpaqdan həmişə pay gözləyirdilər. Torpaq yolunda ölməyi insanlar özlərinə şərəf bilirdilər. Hətta insanlar torpağı o qədər sevdilər ki, öləndə bu dünyadan (dost kimi) bir ovuc torpağı gözlərində aparmağı özlərinə şərəf bildilər.

Daşın buna paxıllığı tutur. İstəyir torpaqla insanın dostluğunun sirrin öyrənsin.

- Torpaq qardaş, bu insanlar səni niyə bu qədər incidirlər. Deyirəm, heç utanmırlar ey!

- Elə demə, ay daş lələ, mən insanlara çox borcluyam. Eşidərlər səndən də inciyərlər, məndən də.

- Niyə inciyərlər, insanlara borcumuz var?

- Əlbəttə, mənim borcum çoxdur. Elə sən də?

- Nə borcumuz var insanlara? Sən ki, onların birin min eləyirsən. Mən də insanlara nə verməmişəm? Onlara silah olmuşam, ev-eşik olmuşam. Mənimlə öyünüblər.

- Ay daş lələ, mən də, sən də insanlardan yaranmışıq. Bir də bax, üstümüzdə hər nə bitirsə, hər nə gəzirsə, onları özümüz üçün saxlayıb yetişdiririk. Elə ki, vaxt tamam oldu, yetişdi, hamısı olur bizim ruzumuz. Biz də gücümüzü onların hesabına çoxaldırıq, başa düşdün.

Daş bir az fikrə getdi:

- Deyəsən bir az qəliz danışrsan, doğru demirsən, qardaş. Mənim insanlara heç bir borcum yoxdur.

Torpaq əsəbləşdi:

- İnsanlar səndən mənə şikayət edirlər ki, sən qan tökən canlılardan, zalım insanlardan yaranmışsan. Ona görə də insanlar səni qarğayıblar. Yaradan da səni torpaq olmağa qoymayıb, daşa çevirib.

- Pa atonan, gopa bax ey. Gör özün necə təmizə çıxartdı. Düz deyiblər eybini mənə qoy, məni də yana-yana qoy. Daha mənim sözüm yoxdu. O, insanlar, o da sən, get yaşa onlarla!

- Mən yaşayacam, ancaq sən aman vermirsən. Axı, gəlib soxulursan mənim qoltuğuma. Qoymursan insanlara bol məhsul verəmə, onlarla mehriban olam. İnsanlar da sənə görə, məni də qarğayırlar. Mən bilirəm sənin ucbatından nə qədər söz götürmüşəm.

- A kişi, necə istəyirsən elə də get yaşa. O insanlar, o da sən. Mənimlə onlarınki tutmaz.

- Mən insanların dostuyam, elə də qalacam. Sən də daş olmağından ləzzət al.

Daş torpağı aldada bilmədi. Hərə öz əməlinin sahibi olaraq, dünyalar durduqca qaldı, qaldı.

*Şamaxı,
21 mart 2009*

*Dil olsaydı öz qəlbinin sirdaşı,
Vurulmazdı dil sahibinin başı.*

Kəlilə və Dimnə

Uşaqlar

üçün

İNSAN ARININ DOSTUDUR

Biri gəldi, biri getdi, biri yedi, o biri doydu, biri yatdı, biri baxdı, gecə keçdi gündüz gəldi, illər keçdi yaxşı insanlara xeyir verənlər nağıllarda qaldı. Bu insanlardan biri də arıların çox ağıllı, bacarıqlı, arıların nazın çəkən dostu Hidayət baba qaldı.

Hidayət baba düz 50 ildir ki, arılarla dostluq edir və çoxlu-çoxlu bal toplayırdı. Ancaq bir gün Hidayət babanın başına qəribə bir iş gəldi.

Bu iş belə oldu. Bir ana arı ətrafına qoşun toplayıb, pətəkdən çıxdı. Öz qoşunu ilə tut ağacının budağında oturdu. Çox insanlar ana arıya şah deyirlər. Biz də şah deyəcəyik. Hidayət baba, şahdan soruşdu:

- Hara belə, ay şah baba! Qoşun toplayıb yenə çıxmısan? Bəlkə evindən narazısan? Sənə təzə ev verim.

- Yox, mən nə səndən, nə də qonşularımdan inciməmişəm. Yaxşı qulaq as. Mən öz evimdə sağ-salamat, güclü olduğum halda, bir də baxıb görürəm ki, təzə şah peyda oldu. Mənə deməmiş, bu nə iş idi ki, mənim balalarım etdilər? Mən də küsdüm öz balalarımndan. İndi bu dəstəmlə uçub gedirəm. Təzə yurd-yuva tapıb yaşayacam.

Hidayət baba nə qədər elədi, şah razı olmadı ki, olmadı. Axırda şahdan halallıq alıb, onu yola saldı. Şahın dalınca bulaq suyu da atdı: - Get, - dedi - sənə halallıq verirəm. Ancaq çox çətinliklər çəkəcəksən, mənim ağıllı dostum.

Bəli, başınızı nə ağrıdım, bələdçi arılar qabaqda, şah da qoşunu ilə onların ardınca uçauç, uçauç axırda yetişdilər bir qaya-ya. Daha doğrusu qaya kəsdi onların qabağın. Bələdçilər qayanın tən ortasında iki nəhəng, daşın altına keçdilər. Şah da onların ardı ilə içəri keçdi. Boylandı, baxdı, həm təzə yurdu bəyəndi, həm

də güllü çiçəkli yeri. Şah əmr verdi. İşə başlayın. Hər kəs öz işini bilirdi. Şan hörən kim, su gətirən kim, bal şirəsi, gül tozu gətirən kim. Üç günün içində təzə ev hazır oldu. Səfalı bir yerdə, qayanın döşündə gül çiçəyin tən ortasında.

Şah da sevindi, onun təzə ailəsi də. "Çox xoşbəxtik", - dedilər. Azad, rahat yaşamağa başladılar. Qış üçün çoxlu bal topladılar. Qışda yedilər, yatdılar. Şah yazda öz ailəsini sağlam və güclü görüb sevindi. Hamını oyadıb, hərənin öz işini verdi.

Ancaq şah yumurta qoyanda başa düşdü ki, o qocalıb. Ailəyə təzə şah lazımdı. Hə, mənim balalarım, qocalmaq gücdən qalmaq deməkdir. Şah təzə şah yuvası tikdirdi. Yuvaya yumurta qoydu. Ona qulluq etmək üçün xeyli arıya tapşırıq verdi. 16 günün tamamında təzə, cavan şahı bütün ailə ilə tanış etdi. Onu gəzməyə də göndərdi.

Şah özü yavaş-yavaş yıır-yığış edib, bir gün sakitcə evdən çıxdı. Qayanın üstündəki itburnu gülünün ləçəkləri arasında özünə yer tapdı. Təzə şahın əmri ilə onu axtardılar və tapdılar. Nə qədər yalvardılar, qoca şah evinə qayıtmadı: "Qocalanda bizim nəsil belə edir", - dedi. Gülün üstündə yerin rahatlayıb yatdı.

Hə mənim balalarım, şaha qulluq edən olmadığı üçün bir müddətdən sonra, o da, orada güllər kimi açılı qaldı.

Mənim əzizlərim, bilirsiz də, bütün yaşayanların düşməni olur. Arı ailələrinin düşməni daha çoxdur. Bax, qarışqalar, siçanlar, arıların həm balın yeyirlər, həm də şanların korlayırlar. Arılar da həmişə evlərini elə möhkəm örtürlər ki, ora heç bir qarışqa və siçan girə bilməsin. Amma yenə fürsət tapan kimi, düşmən, düşməndi, yol tapıb içəri soxulurlar.

Lap yadımdan çıxmışdı. Arıların ən böyük düşməni ayıdır. Ayı həm balı yeyir, həm də arıların evin dağıdır.

Bir gün alabəzək ayı balın iyi ilə gəlib çıxdı dostumuz olan arıların evinə. Daha doğrusu arıların evin uzaqdan gördü. Arılar da onların yuvasına sarı, qayaya çıxdığını gördülər.

Şaha xəbər verdilər, əvvəl qorxdı: "Axırımızdı", - dedi.

- "Ayı bizim çox qorxulu düşmənimizdi. Qarışqaları evimizə buraxmadıq, siçanları öldürdük".

Şah səhvin tez başa düşdü: "Mən qorxsam, onda mənim qoşunum nə edər? "Çıxıb evin başında öz yerində oturdu. Qoyun ayı bizim evimizə yaxınlaşsın. Biz onun da dərslərini verərik. Ayı təkdirdi. Biz isə 50 minik, o, bizə neyləyəcək?

Ayı bizim yanımıza gündüz gələcək. Çünki, gecə bizim evimizə çıxıb bilməz. Biz də ona divan tutarıq, bir də gəlməz. Şah 50 minlik ailəsinə baxıb dedi:

- Ey mənim igidlərim, gərək ayının dilindən, gözündən, bir də qulaqlarına girib, qulaqlarından vurmaq lazımdır.

Ayı arıların evinə yaxınlaşanda, şah ayı ilə döyüşmək üçün tapşırıq verdi. 50 minlik qoşun ayını dövrəyə alıb vurmağa başladı. Ayı qaçmaq istədi. Qayanın döşündə idi. Qaçıb bilməzdi. Ələcsiz qalıb, qayadan aşağı yumbalandı. Qıçı sındı, başı yarıldı. Donquldaya-donquldaya özünü yaxınlıqdakı çaya atdı. Ancaq arıları da xeyli hədələdi.

Şah öz döyüşçülərini təriflədi. Onlara bal qonaqlığı verdi, düşmənlərini gözünün qabağına gətirdi və tədbir gördü. Axırda qərara gəldi ki, yer tapıb insanların yanına qayıtsın.

Şah bələdçi arıları kəndə göndərdi, qurulu ev tapdılar. Köçdülər, çox yaraşılıq ev idi. Balı da bir həftəyə daşıyıb yığdılar öz pətkəllərinə.

Bir gün Hidayət baba dolu pətek görüb sevindi, arıların evini rahatladı. Şah çoxlu qonşu görüb sevindi. İnsanların arıları sevməsini görəndə lap arxayınlaşdı. Daha da yaxşı işləməyə başladı.

Hə, mənim balalarım, çox uzaq keçmişdən insanlar arıları qoruyub saxlayır və arılara qulluq edirlər. Arılar da insanlara çoxlu bal verirlər.

Hidayət babanın nəvələri də, nəticələri də neçə illərdir arı saxlayır, ətirli bal yeyirlər. Siz də böyüyəndə arıçı olun.

Göydən üç alma düşdü, biri mənim, biri nağıl deyən, biri də qulaq asanın.

*Şamaxı,
15 noyabr 2009*

DAŞ QOCALANDA LƏL OLUR

Dağların arasında sanki quyuya salınmış ləli xatırladan Avaxılı cənnətin bir parçası da hesab etmək olar. Onun soyuq sulu bulaqları kəndə var-dövlət gətirirdi. İnsanların yay aylarında bu kənddə aşib-daşmasına səbəb təmiz Avaxılı təmiz havası və suyu idi. Beşinci sinifdə oxuyurdun. Mən bu kənddə düşərgəyə dincəlməyə getmişdim. Bir gün kənd haqqında danışmaq üçün Hidayət müəllimi çağırmışdılar düşərgəyə. O, xeyli danışdı kəndin keçmişindən. Çox sevdik onu. O, gedəndən sonra öz babasını tərifləyər Təranə:

- Mənim babam həkimdir. O, insanları müalicə edir. Hamı deyir ki, o, ölünü dirildir. Çox bilikli insandır.

- Mənim babam müəllimdi. Hamını o öyrədib. Kəndimizin hamısı ona "müəllim" deyir. Mənim babam çox bilir,- deyən Almaz yoldaşlarının üzünə baxdı.

- Mənim babam alimdir. Bilirsiniz nə qədər kitab yazıb? Mən onunla fəxr edirəm. O çox biliklidir,- deyər Fəxryyə sözə qarışdı.

Şahin:

- Siz dayanın, -dedi, -indi babamdan mən danışacağam. Mənim babam yaxşı insandır. O, gəmidə kapitan olub. Dünyanı gəzib. O, çox bilir. Otuz il əsl dənizçi olub.

Şahini müdafiə edən Səlimə:

- Uşaqlar! Aliz baba hər şeyi bilir. Bilirsiniz, o, bütün dünyadan danışır. O, danışanda hamı, özüm görmüşəm, həkim də, müəllim də, alim də onu dinləyir. Yetmiş yaşı var. Balıqlardan çox danışır. Ləpələri tərifləyir. Bəli, Şahin düz deyir, Aliz baba çox bilir.

Səlimə düz gəlib, müəllimin qabağında dayandı:

- Müəllim, Aliz baba deyir ki, daş qocalanda ləl olur. Bu doğrudur? Müəllim, ləl nədir?

Müəllim bu ifadəni birinci dəfə idi ki, eşidirdi. Odur ki, bir-iki dəfə: - daş qocalanda ləl olur,- deyib fikrində oynatdı. Sonra fikrini toplayıb:

- Hə uşaqlar, çox sınınmış sözdür. Ləl ərəb sözüdür, - dedi.

- Gül rəngli qiymətli firuzə daşıdır. Ən saf daşlar yüzilliklər boyu ömür sürür. Təmizləmə-təmizləmə ləl olur. İnsanların da bilikliyi, dünya görüşlüsü, həyatı əsl həyat kimi görənləri, xalqına xidmət edənləri yaşadığıca çevrilib insanın ləli olur. Tarixdə qalır, faydası çox olur.

Kimsə sıradan dilləndi:

- Müəllim, siz ləl olan insan tanıyırsınız?

- Əlbəttə, yaradıcı insanların demək olar ki, hamısı qiymətli daş-qaşdır.

- Müəllim, say da, nə olar?

- Xəqani, Nizami Gəncəvi, Füzuli, Sabir, Şah İsmayıl Xətai, Nadir Şah, Pənah xan, Cavad xan, Heydər Əliyev və başqaları.

- Müəllim, bunlar qiymətli daşdır?

- Yox, uşaqlar, qiymətli daşa çevrilənlər Azərbaycan elmində, ədəbiyyatında, tarixində çoxdur. Bu saydıqlarımın hamısı Azərbaycan xalqının əsl ləlidir.

Araya sakitlik çökdü. Heç kim dinmədi. Müəllim də sağollaşıb getdi. Birdən göy guruladı, dağların başından ildırım kəndə şığıdı. Sanki təbiət bu söhbətdən xoşlanırdı. Ləli ləl kimi yetişdirən, Azərbaycanın füsunkar guşələrinə öz razılığını bildirən təbiət, yağışdan nəfəs alıb, gecəni dincəlməyə getdi.

Yəqin ki, uşaqlar o gecəni qocalanda ləl olmaq arzusu ilə yatıb, yağışdan sonrakı səhəri görməyə tələsdilər.

LƏYAQƏTİN TACI

Kəndimizdə vardı, Düz Məcid. Kişini görəndə ona çox maraqla baxırdım. Boylu-buxunlu idi bu kişi. Mənə elə gəlirdi ki, şax gəzdiyinə görə Düz Məcid deyirdilər. Elə belə də yaddaşımda qalmışdı, Məcid əmi. Hələ bu harasıdı. O kişini görəndə mən də başlayırdım şax yeriməyə. Hə, əllərimi salırdım yanıma, başımı dik tutub qabağa baxırdım və onun kimi getməyi öyrənirdim.

Hərdən yadıma düşəndə evimizdə də Məcid əmi kimi yeriyir, hərəkətlərimə güzgüdə göz qoyurdum. İstəyirdim ki, Məcid əmi olum. Düzü Məcid əmi olmağa yaman həvəsim vardı. Düz ağac görəndə də sevinirdim, qoy yadımdan çıxmamış deyim. Kəndimizə işıq çəkirdilər. Çoxlu elektrik dirəkləri gətirilmişdi. O işıq ağaclarına baxmaqdan, onların düzlüyündən ləzzət almaqdan doymurdum. O, dirəklər yerə basdırıldı. Telefon da çəkildilər. Gedib dururdum o dirəklərin yanında. Baxırdım onların sırasına. Ləzzət alırdım onların şax durmasından, bəli, ləzzət alırdım. Hə, sizi nə incidim, bir də çox sevirdim düz sözü. Hətta sinifdə müəllim olmayanda lövhədə düz xətlər çəkirdim. İstəyirdim ki, bu düz xətlər lap dünyanın o başına kimi gedib çıxsın. İnanın mənə, çox istəyirdim düz sözünü.

İtimiz yaman bərkdən hürdü. Elə hürdü ki, həyəti səsi бүrүdү. Çıxdım evdən. Məcid əmi idi. Atamı soruşdu. Qolumda "Zivezda" saatım vardı. Saatı soruşdu məndən. "Düz 8 tamamıdır",- dedim. "Atana denən gəlsin",- dedi. Elə bu yerdə atam əlində şal-çarığı eyvana çıxdı. Şalları səridi ayağına, sonra səliqə ilə geyindi çarıqları. Çarıq iplərini elə səliqə ilə sarıdı ki, sanki şalın üstünə paxlava şəkli vurulmuşdu. Atam Məcid əmi ilə görüşdü:

"Qəfər, 4 dəqiqə məni gecikdirdin", - dedi.

Çox maraqlı gəldi bu söz mənə. Öz-özümə təkrar etdim: "Dörd dəqiqə məni gecikdirdin". Getdilər. Mən yenə Məcid

əmi kimi şax yeriməyə başladım. Başımı yuxarı tutub yeriyirdim. Birdən ayağım səkiyə ilişdi. Yıxıldım. Qan məni bürüdü. Huşum özümdən getdi. Özümə gələndə anamı ağlayan gördüm. Qalxdım, oturdum. Əmim, bacılarım və qardaşım yanımda idi. Soruşdum:

- Nə olub?

- Heç bir iş olmayıb, yıxılmışan başın sütuna dəyib, yarılib. Allaha şükür qanı kəsmişik. Sağalıb gedəcək. Ayağa durmaq istədim.

Dura bilmədim, başım gicəlləndi, mənə şirin çay verdilər. Cəftəni suya salıb mənə içirdilər ki, qorxuluğum keçsin. Keçdi. Hə anamgil belə idi. Hətta, Məcid uşağı gözə apardı da dedilər.

Axşam atam yıxılmağımın səbəbin soruşdu. Bu vaxta qədər düşüncələrimi atama danışdım. Atam xeyli güldü. Anam süfrəni yığırdı. Yenə itimiz hürdü. Atam: - Məciddi,- dedi.

Məni Məcid əmi başısaşırıqlı gördü. Başıma əlin çəkdi:

- Nə olub?

- Yıxılmışam.

- Niyə?

Dinmədim. Gizlətdim. Danışdıqlarımı atam başladı, Məcid əmiyə danışmağa. Kişi güldü, mən utandım və keçib anamın böyrünə qısıldım.

Məcid əmi tənbəki kisəsin, bir də qəzet qutusun ortalığa qoydu və bir papiros eşdi.

- Çox yaxşı dedi. Mənim adım Məciddi. "Düz" sözün bax bu kənd verib mənə. İndi adım düz Məciddi. Bunun tarixin danışaram sənə. Gəlib oturdum atamın yanında, söhbəti gözlədim.

Elə sənin yaşda olardım. Bu dediklərimi heç Qəfər də bilmir. Ancaq Qəfər onu bilir ki, Balakışı mənim uşaqlıq yoldaşımdı. Onunla hər gün oynayır, mal otarmağa, odun gətirməyə gedərdim. Bir gün o, bərk xəstələndi. Qızılca çıxartmışdı. Evdən mə-

nə deyirdilər ki, onun yanına getmə, sən də qızılcaya tutularsan. Qorxurdum, gedirdim. Balakişinin anası Gülbadam xala dedi ki, bənövşə açılıb, bənövşə çayı qızdırmaya dərmandı.

Tez yerdən dilləndim: "Pəldahar qayasında var. Mən gedib gətirərəm". Xeyli Balakişinin yanında oturdum. Pərviz də gəlib çıxdı. Onunla bir durduq. Bütün günü bənövşə gülü yadımdan çıxdı. Mənim Pəldahara getmədiyimi gören Pərviz axşam atı minib Pəldahara qovur. Bir dəstə bənövşə dərib, Balakişigilə gəlir. Verir bənövşəni. Anası da çay dəmləyib Balakişiyə verir.

Axşam anam Balakişiyə dəyməyə getdi. Atam Sulutdan nararmudu gətirmişdi. Balakişi üçün armud da apardı. Gülbadam xala Pərvizin şər qarışanda bənövşə gətirdiyini, dəmləyib Balakişiyə verdiyini deyəndə, Balakişi üzün yana çevirdi. Mənim yadıma verdiyim söz düşdü. Elə o anda da əhvalım dəyişdi. Balakişinin alınından öpüb evdən çıxdım. Bir də getməyə üzüm gəlmədi.

Bu mart ayının üçündə olmuşdu. Bir neçə gün fikirli gəzdim. Özümə ağır cəza vermək istəyirdim. Söz verib, yerinə yetirməyənlərin aqibətin bilirdim. Atamgil belələrinə heç vaxt inanmırdı. Belə adamlara gah "arsız", gah da "elə-belə adamdı" deyirdilər. Elələrinin sözünə-söhbətinə yerdən qulaq qoyardılar. Hətta onlara "tülkü", "kor ilan" lağlağı adam demələrini də çox eşitmişdim. Özüm-özümdən soruşdum, deməli, mən ya kor ilan, ya tülkü, ya da lağlağı olacam. Danladım özümü. Gecəni yata bilmədim. Səhər ev işlərini qurtardım. Heç özüm də bilmədən dəllək Dadaş əmigilə getdim. Kişini çağırdım.

- Gəl,- dedim, - başımı lüt qır.

- Qırım da,- dedi və işə başladı. Əvvəl təəccüblü görünmürdü. Ancaq hər ayın üçündə başımı lüt qırxdırmağım, çox adamların diqqətindən yayınmadı. İsti yay günündə, soyuq qış çilləsində başımı lüt qırxdırırdım. Ayın üçü günü. Düz beş il davam etdi. Ancaq düzlük, verdiyim sözə əməl etmək, haqq salamı gözləmək, böyüklərə hörmət etmək kimi vərdişləri götür-

mək üçün, düz beş il başımı lüt qırxdırdım. Özümü danladım ki, bunlar məndə vərdişə çevrilsin. İndi nəinki vərdişə çevrilib, lap qanıma hopub. Yaşımın yetkin vaxtında el də mənə "düz" sözünü yapışdırdı.

Hə, oğlum, "düz" sözünü beş il özümü danlamaqla, otuz il də düzlüyə əməl eləməklə qazanmışam. Bir də yadında qalsın ki, düzlük ləyaqətin tacıdır.

Atam dərindən nəfəs aldı: - sağ ol,- dedi. Hə, indi də yadımda deyil, atam sağ olu Məcid əmiyə dedi, yoxsa mənə. Axı, sirrin açılmasına səbəb mən olmuşdum?!

Mənsə, Məcid əminin dediklərini kiçik bir düyün bağlayıb nənəm demişkən qulağımda sırğa elədim.

ÜÇ SAĞ OL

- Baba, həmişə bizi düşündürən hekayələr danışmağın yadından çıxmayıb ki?

- Yox, mənim balalarım, amma bir şərtim var.

- Şərtin nədir, baba?

- Mən hekayəni danışib, bitirəndən sonra hər kəs hekayəni olduğu kimi mənə söyləsə ona üç "sağ ol" deyəcəm.

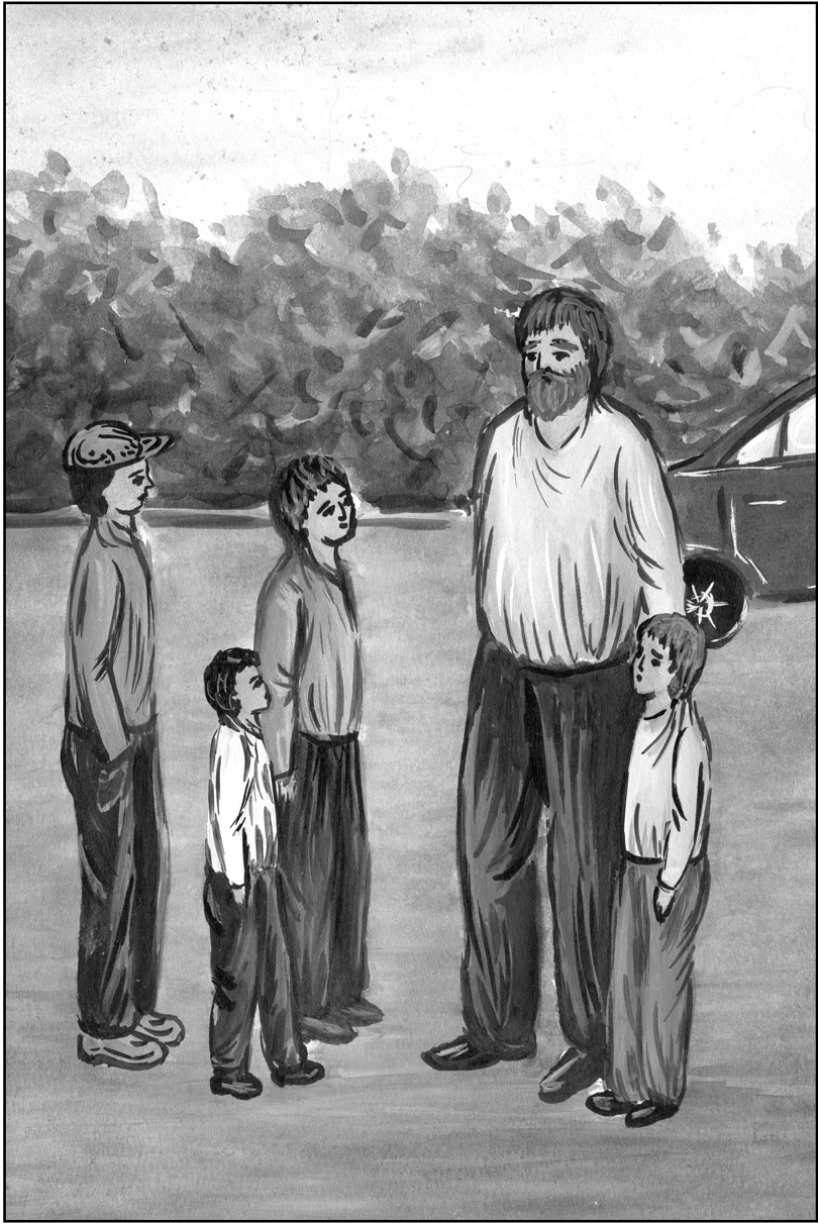
- Eh, baba, o qədər "sağ ol" nəyimizə lazımdır?

- O, sağolların hamısı sizə düşmür. Biri hekayə yazanın, biri mənim, biri də kim danışdığım kimi söyləsə onun. Razıyıq, baba, danış.

Diqqətlə qulaq asın. Elə hekayənin də adı "Üç sağ ol" oldu.

Yaradan insanı xəlf eyləyib yaratdı. Ən axırda insana ağıl verdi. İnsan ağılla özünü idarə edir, çox böyük işləri həvəslə başa çatdırırdı. İnsan ağılın ona verdiklərinə çox sevindi. Yaradan həvəs, abır, həya və ləyaqət istədi. Yaradan da verdi. İnsan daha da gözəl oldu. Həvəslə işləməyə, yaratmağa, qurmağa başladı. Ağıl insana çoxlu var-dövlət qazandırdı. İnsan canlıların ən gözəli, ən kamili, ən şüurlusu oldu. Ağıl zəhməti çox sevdi. Yaradanın da bundan çox xoşu gəldi. İnsan ağılla daha da güclü oldu. Ağıl qazandıqlarına qane olmadı. Dünyanın bütün sirlərini açmağa, öyrənməyə başladı. Xeyli işlər görüb, dünya sirlərini açdı. Yaradan insanın bu əməlinə güldü və ona nəfsi sovqat göndərdi. Qoy, daha böyük işlər görsün dedi.

Ağıl nəfslə çox yoldaşlıq etdi. Nəfs hara cumdusa, ağıl onu qorudu, çətinlikdən çıxartdı, ona var-dövlət qazandırdı. Ağıl gördü ki, yox, nəfs onu çox yorur, həm də yorulmaq bilmədən

irəli cumur. Dünyanın var-dövlətindən doymur. Yer in alt-üstü, göy, dəniz də mən in olsun deyir. Ağıl yoruldu, oturdu. Nəfsi yola gətirə biləcək bir şey tapmadı. Dünya sirlərini öyrənən ağıl, insan nəfsinin nədən doyacağını hesablayıb başa çatdır a bilmədi. Bu iş sonsuz oldu. Yaradandan utanıb, ona üz tutmadı. Nəfsi qovdu, nəfs getmədi. Nəfs öz işində idi. İnsanı dağa-daşa, yer in altına aparır, sonsuz görünən göylərə qaldırırdı.

Yaradanın hər işdən xəbəri var idi. Odur ki, ağıla kömək göndərmək üçün fikirləşdi. Səbr yaradanın yanına gəldi. Mən sən-dən ayrılıb getmək istəmirəm. İnsan ağılın gücü ilə böyük işlər görüb, indi nəfs onu çətinliklərə salıb. Mən tez-tez onun yanına gedim-gəlim. Həç vaxt insanla qala, sizdən ayrıla bilmərəm. Yaradan razı oldu.

Səbr insanın yanına gedib, ağıla kömək etdi. Nəfsi sakitləşdirdi. Ağıl bir qədər rahatlandı və çətinlikdən çıxdı. Daha nəfs çox şıltaqlıq etmədi.

Səbr ağılı rahat görüb, Yaradanın yanına qayıtdı. Yaradan onun işlərini bəyəndi və “sən həmişə mən inmlə olacaqsan”, -dedi. Ancaq insanın köməyinə tez-tez getməyi də unutma. O, gündən insan ağılın köməkliyi ilə yaradır, qurur. Nəfsi cilovlayıb saxlaya bilməyəndə Yaradandan kömək istəyir. Yaradan da səbri yollayır. Hə, mən in balalarım, insan ağıl və səbrlə güclü, həvəs, abır, həya və ləyaqətlə gözəl olaraq yaşayır, illər əsrlər yola salır, gözəlləşir, yaşayır, yaşayır.

Baba, sözünü bitirdin?

- Yox, nəfslə bağlı çoxlu hekayələr bilirəm. Gələcəkdə onları bir-bir sizə danışacam.

*Şamaxı şəhəri.
26.07.2009-cu il.*

MƏNİM İNŞAM

Günəşli yaz günlərindən biri idi. Gəzməyə çıxmışdıq. Təbiət özünün ən gözəl, ən yaraşıklı, ən cazibədar, ən ürəyə yatımlı donunu geymişdi. Hər çiçəyin, hər gülün, hər yaşıl otun öz alıcısı dirilmişdi. Təbiətdə bir toy-bayram vardı ki, gəl görəsən, gəzdiyimiz tarlada da toy-bayram idi. Necə deyərlər, gül bülbülü, bülbül gülü çağırırdı. Əslində çox zərif mahir əllərlə toxunmuş bir xalça sərmışdilər yerə. Dedim ki, zümrümə idi bu yaranış. Ancaq onu demədim ki, günəş idi güllərə gül deyən, günəş idi bütün canlılara "oxu, çal, oyna" deyən, günəş idi gözəlliyə "nazlan" deyən.

Axır ki, yorulub, bulaq başında süfrə qurduq. Hərə gətirdiyini süfrəyə tökdü. Şirin zarafat, bir-birimizi sözə-söhbətə çağıran deyimlər qəlbimizi oynadırdı. Hamı bir-birinə qarışmışdı. Axır ki, bunun da sonu çatdı. Hərə bir tərəfdə mürgüləyib yığıdığımız yorğunluğu yuxuyla əridib evə getmək istəyirdik. Dördümüzü də yuxu tutdu. Birdən bədənimə soyuq bir gizilti gəldi. Oyan-dım. Günəş Xoruzlu talanın o üzünə addamış, toran qarışırdı. Qulağıma fısıltı səsi dəydi. Gülağanın sinəsinə doğru sürünən qara xallı gürzəni görəndə nitqim qurudu. Gözlərimi yumdum. İki dəfə böyrüm üstə sol tərəfə aşıb baxdım, gürzə düz Gülağanın sinəsində qıvrılıb başını onun çənəsinə söykədi. Yenə iki dəfə yana aşaraq süründüm. Kənarda oturdum. Heç kimi oyada bilməzdim. Səsi eşidən ilan hirsini Gülağaya tökə bilərdi. Bir anlığa düşüncəm tamam itdi. Hiss edirdim ki, yalnız baxmağı bacarıram. Qəflətən bir qartal göydə qıy vurub keçdi. Gürzə qartalın səsinə eşidən kimi yana sürüşüb yaxınlıqdakı daşın altına özünü pərçim etdi. Uşaqları səsləyib oyatdım. Əvvəl fikrimi bir yerə yığa bilmirdim. Deyim, ya deməyim. Dedim Gülağaya.

Hamı, - “yalan demə” dedi. Gürzənin yerini göstərdim. Hərəkət bir ağac qapdı. Elə bu anda gürzə daşın altından çıxıb kolluğa sarı süründü. Gülağa vurmaq istəyəndə qışqırdım. "Namərd" dedim Gülağaya. Dayandı. Daha heç kim vurmağı ilan. Bu arada Gülağa sinəsin qaşdı. Əlinə göy zəhər dəydi. İlan göy tüpür-cək tökmüşdü Gülağanın sinəsinə. Qoymadıq qaşımağa. Düşdük bulağa. Yuyundu Gülağa. Gəldik evə. Başımıza gələni yəqin ki, hamı danışdı evlərində.

Qəzet oxuyan atam dik gözlərimə baxdı. Çox ağıllı hərəkət etmişən, gürzə ova yaz və payız aylarında gündüz çıxır, yayda isə gecə.

- Ata, o insan yeyir?

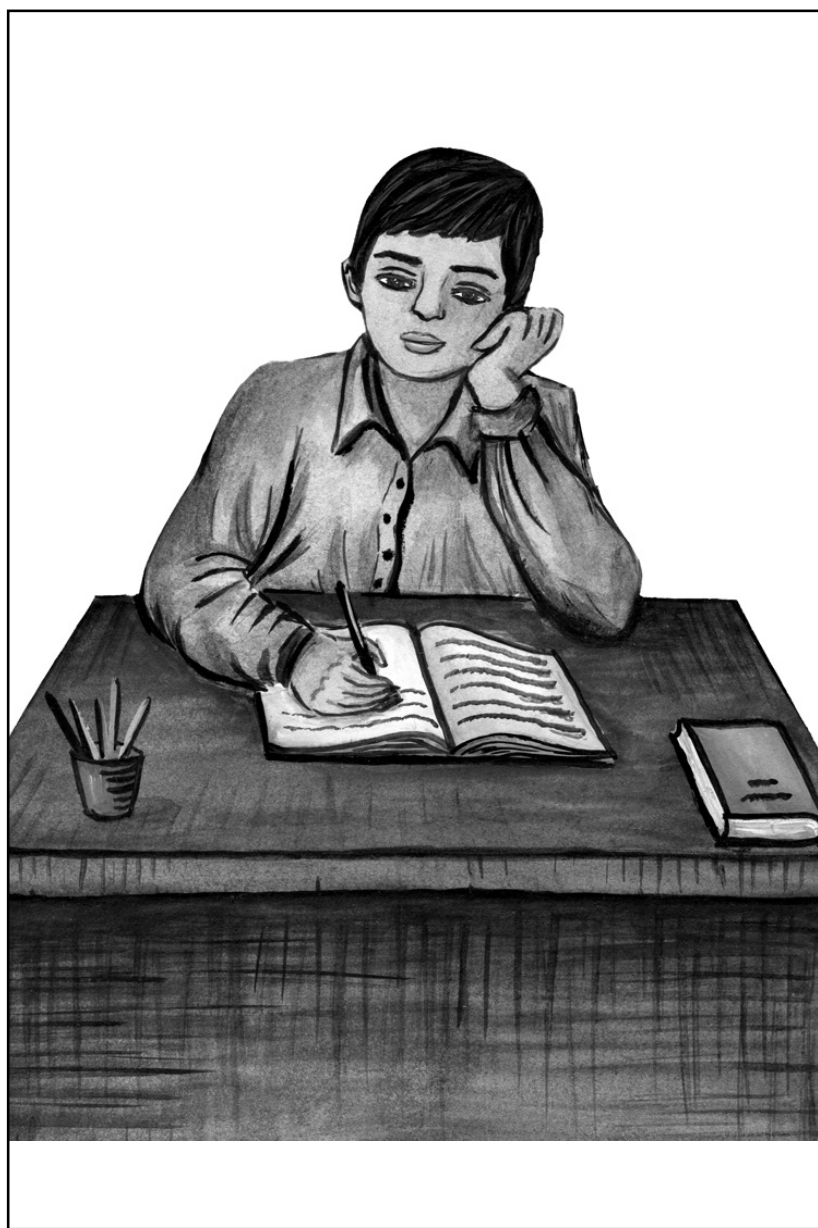
- Yox, gürzə çox xırda heyvanları quşları xüsusi ilə kərtənkələni çox xoşlayır. Bir də onda mərdlik əlaməti var, heç vaxt yatan ovuna dəymir. Hə, Gülağa yatdığı üçün ona dəyməyib. Dışının zəhərini töküb, amma onu sancmayıb.

Elə bu anda it hüddü. Durub həyəətə cumdum. Bakıdan Üzeyir əmimgil gəlmişdi. Axı iki gündən sonra atamın 50 yaşı tamam olacaqdı.

Atamla Üzeyir əmim qonaq otağına keçdilər. Kiçik bacım onlara çay gətirdi. Mən də sakitlik tapıb öz otağımda.

***"Könlümün sevgili məhbubu mənim,
Vətənimdir, Vətənimdir, Vətənim..."***

mövzusunda inşamı yazmağa başladım. Köməyimə S.Vurğunun "Azərbaycan" şeiri gəldi. Özüm bilən qədər çox yaxşı yazmışdım. Ədəbiyyat müəllimi olan qonşumuz Səlimə müəllimə də oxudu. Bəyəndi: "Yaxşı qabiliyyətin var" - dedi. Atamın yanına qaçdım. Onun böyrünə qısıldım. İnşamı oxumağı ondan xahiş etdim. "Yaxşı, mən yox, Üzeyir müəllimə ver oxusun",- dedi.

Aldı Üzeyir müəllim. Mövzunu oxuyan kimi, sual verdi: “Nə üçün A.Səhhət üç dəfə Vətən kəlməsin işlədib?

Söz tapa bilmədim. Atam tez əlavə etdi:

- Yəqin şeirin ölçüsü elə tələb edib, qafiyə və məzmun üç dəfə təamamlanıb.

- Yox, Füzulisə bir qəzəlində 4 yerdə Vətən deyir.

- Bəs onda...

- Hə, bu çox geniş məzmunludur. Bunu hər insan açma bilər. Bax, sən özün də. Vətəni küçədən, kənddən başlayan böyük Azərbaycan hesab edirsən. Əlbəttə, bu düzdür. Ancaq dar mənalıdır.

Abbas Səhhətə görə insanın üç vətəni var. Bu vətənlərdən ilkini "ana" bətnidir. Doğrudan da elədir. İkincisi bizi bu gün yaşadan Günəş, hava, torpaq, su ilə əhatə olunan toplu vətəndir.

Üçüncü vətənsə qəbr evidir. Qəbr evi çox müqəddəs vətəndir. O vətən heç bir zaman yadımdan çıxmır. Hər qəbiristanlıq yanında keçəndə "yerimiz buradadır" deyirik. Maraqlı budur ki, birinci vətən insanı formalaşdırıb insan edir. İkinci vətən insanı şüurlu aləmdə yetkin insana, yəni alimə, dövlət xadiminə, şairə, yazıçıya çevirib, onu həyatda yaşadır. Bəli, bir ömür yaşayan insan qəbr evinə getməyə hazırlaşır. Bu həyat həqiqətini dərk edən insan ölümlə üz-üzə dayananda da qorxmur. Vəsiyyət edir, yaxınları ilə halallaşır. Sanki qəbr evinə köçmüş tay-tuşlarının yanında olmaq və qalan həyatını orada keçirmək istəyir.

Dördüncü həyat da var. Füzuli öz qəzəlində dedim axı, "Vətən" sözün 4 dəfə işlədir. Füzuliyə görə dördüncü Vətən cənnət-cəhənnəmdir. İnsan qəbr evindən cənnətə köçüb, əbədiyyətə qovuşur.

İndi bildin oğlum?! Vətən çox böyük məfhumdur. İnsan yaradılışının mahiyyətini yalnız belə yazanda, insan ömrünü başlayandan ta zirvəyə qədər görürsən.

- Yox, müəllim,- dedim. Mən cənnət-cəhənnəmi qəbul etmə-rəm. Qəbul etsəm də, insan onu bu dünyada qazanır. O, dünyada: - qəbr evində, imtahan olan bu həyatda qazandıqlarını xərc-ləyir.

Üzeyir müəllim,qalxıb alnımdan öpdü, çox ağıllı insan ola-caqsan,- dedi.

Mən öz otağıma keçib, gələcəyim haqqında təklildə fikirləş-dim. Heç nə başa düşmədim. Küçəyə oynamağa qaçdım.

İnşanı müəllim təriflədi. Üzeyir dayı deyənləri də əlavə et-mişdim. Ancaq insanı özüm yazmağıma şübhə ilə baxdı.

Şamaxı.
10.12.2008

DÖYÜŞ

Axşam səhər görəcəyim işləri fikirləşəndə səhərki gün işimin ən çətin olacağını bilirdim. Siyahı da tutulub verilmişdi əlimə, əməlli-başlı həm pul xərcləmək lazım idi, həm də bazarı bir neçə dəfə gəzərək sumkanı əzizləyə-əzizləyə doldurmaq, sonra da maşına aparmaq.

Səhər yuxudan tez durdum. Evdən çətin işə gedirmiş kimi ağır çıxdım. Hava yaman tutqun idi. Belə havada əhvalım heç də yaxşı olmurdu, bir tərəfdən də çətin işə gedirdim, axı. Maşına oturub motoru işə saldım. Havanı diqqətlə bir neçə dəqiqə süzdüm. Günəşli hava olacağına ümid az idi.

Qara buludlar, arxalı adamlar kimi məğrur-məğrur gəzir, hər-dən də aşağı boylanırdı. Görünür dumanı axtarırdı. Axı, duman olanda el buludları nə qarğayır, nə də qarasına danışdı. Bu zaman dumana "çəkil get" deməklə, hərə öz hirsini dumanın üstünə töküdü. Bulud onda dincəlirdi, eli haqlı sayırdı. Gülümsəyirdi, bir az da kinayəli-kinayəli, "dumana bu sənin yaxın olduğun el, xeyir verdiyin el, hələ orasın başına qaxmıram ki, mən olmasam, günəş səni söküb dağıdar, o, gördüyün az-maz işi də elin gözündən salar. Dostum, deməli sən mənsiz baş saxlaya bilməzsən. Mənəm arxa sənə". Birdən bulud fikrindən dönmək istədi. "Bu arxa söhbəti nədir ey? Bundan mənim heç xoşum gəlmir. Elə mənə də, arxalı olduğuna arxayın olub, eli basdalama deyirlər. Daha bilmirlər ki, məni qovan da, bütün göyü tut deyən də, "dumana dayılıq elə" söyləyən də, elə mənim arxamdı da. Yoxsa, arxam olmasa, küləklər məni qovub göyün lap yuxarı qatlarına ötürər, heç izim, sorağım da insanlara görünməz. Özüm də

istəyirəm yuxarılarda, sakit bir guşədə yaşayım, amma məni öz xoşuma qoyan hanı? Dayan birdən hirsənib arxam kim olduğun deyərəm ha. Yox, onu gizli saxlayanda arxam hörmətli, mən də güclü oluram. Yox, mən belə danışmayım, məğrurluğum, mənəm-mənəm deməyim, insanlara hikkəmi göstərməyim, qışı əlimdə zülm ayına çevirməyim hamısı day-dayımın gücüdür. Öz-özümdən çox razıyam ha. Yox, oturum fikirləşim”.

Hə dumanla, bulud lap insanlar kimi öcəşirdi. Onu bilmirəm ki, insanlar arxalı yaşamağı buluddan və dumandan öyrənib, yoxsa bulud və duman insanlardan öyrənib. Bunu necə bilə bilərəm? Axı uzaq keçmişdən qalan yoxdu. Həm də ki, buludla duman sirlərini üçüncü adama verən deyillər. Elə ona görə də, külək onları nə qədər qovursa, qaçırlar. Dayanıb bir kəlmə də olsun küləklə qovğa etmirlər ki, sirr ağızlarından çıxa bilər. Bir də ki, bunu açmaq bilikli insanların işidir. Onlar ağızlarına su alıb durublarsa, mənə nə olub başımdan böyük işlərlə məşğul olam. Sonra da başımı vurub qarpız kimi dağıdalar. Yox, bundan qorxurlar. Axı, onun toxumları ətrafa sıçrayıb çoxala bilər.

Ay qardaş, mən bazara gedirəm. Maşını da işə salmışam. Qoy gedim, bazarlığımı edim. İndi arvad çıxacaq dumanın da, buludun da daşın tökəcək başıma.

Siyahıya baxıb, ilk tapşırıqları aldım. Əlimi cibimə salanda 5-10 manat cib xərcliyim gəldi əlimə. Durdum. Yaddaşım məni əməlli - başlı xar etdi. Başladım bazarı bir-iki dövrə vurmağa. Çox yaxın adam gəzirdim ki, vəziyyətdən çıxmaq üçün bir-iki saatlıq borc alam. Qürurum: “yox, məni belə işlərə öyrətmə”, - deyib, qaş-qabağın salladı. Elə o saat da tam imtina etdim, o fikirdən.

Nəfsim bazarda hər şeyin üstünə cumur, məni sanki bütün meyvələrə baxmağa məcbur edirdi. Gözlərim onun ömrlərinə əvvəl çox lütfkarlıqla xidmət edirdi. Bunu duyan ləyaqətim,

mənliyim, vüqarım yuxudaymış kimi tez ayılıb birləşdilər. Gözlərimi nəfsimin əlindən alıb, nəzarətə götürdülər. Yazıq gözlərim tez-tez döyünməyə başladı. Buraxdığı səhvlərə görə sanki özünü tənbeh edirdi. Yerə baxmaq, kipriklərlə oynayıb, başını olanlardan kənara çəkmək istəyirdi. Nə nəfsin, nə də ləyaqətin, mənliyin xatirinə dəymək istəmirdi.

Nəfsim əl çəkmir, gözlərimə zor etdiklərinin qiymətini soruşurdu. Elə o anda da ləyaqətim məni sürüyə-sürüyə pulsuz cibimi düşünüb oradan uzaqlaşdı. Beləcə bazarı gəzir, nəfsim gah mənliyimi, gah ləyaqətimi, gah da vüqarımı çıрмаqlayırdı. İçərimdəki hay-küyü görüb, üzüm topasının qarşısında dayandım. Ləyaqət və mənliyim əmr edirmiş kimi sərt-sərt ehtiyacıma, - “al”, - dedi. Qürurum qiymət soruşmadan, - “çək” - deyib, təbəssümlə satıcının üzünə baxdı. Bu anda nəfsim bir gilə qoparıb, ağzıma basdı. Elə o anda ləyaqətim boğazımın yolun kəsdi. İçəri buraxmadı. Üzümü yana çevirib, küncə tüpürdüm. Pulu verib, üzümü aldım. Ləyaqətim bazardan çıxıb, maşına oturmağı əmr etdi. Elə də etdim.

Ləyaqətim, mənliyim, vüqarım elə o anda üzümü açıb, nəfsimin qabağına qoydu, - “indi ye”, - dedi. Ağına-bozuna, çürüyünə, tozlu olmasına baxmadım, nəfsim üzümü iki-iki, üç-üç içəri ötürdü. Gözlərim, ləyaqətim nəfsimə gülürdü. Nəfsim heç nəyə məhəl qoymadan üst-başımı bulaya-bulaya doyumluğun götürdü. Axır ki, əllərim dayandı. Nəfsim də çəkilib büzüşdü. Ləyaqətim və gözlərim sakitcə dincəlib, yerində oturdu. Mənliyim əllərimə dəsmalı işarə elədi. Elə o anda əllərim dəsmalla, ağzımı, üst-başımı təmizləyib abıra saldı. Səbrim sakitcə mənə, - “sür”, - dedi. Evdə özümə gəldim. Danladım nəfsimi, gözlərimi. Yaddaşıma, - “sağ ol” - dedim. Tanımaqçün içimdəkiləri.

Nəfsim xəcalətli-xəcalətli mürgüləyir, ləyaqətimin, mənliyimin və vüqarımın üzünə baxmağa cəsarət eləmirdi. Arxalandım, bulud və duman kimi mənliyimə, ləyaqətimə, vüqarıma. Demə

güclülərə arxalanmaq təkcə kölgədə yatmaq deyilmiş, həm də güclü olmaq, saflaşmaq, bərkdən-boşdan səbrlə çıxmaq deməkmış. Hə, ağıllı arxa elə insanın özüymüş.

Bunları fikirləşdim. Gözlərim doldu. Özüm-özümə qayıtdım. Bir anlığa özüm-özümə sual verdim.

Mən bir anlığa pulsuzluğum, yoxsulluğum qarşısında nəfsimin quluna çevrilmişdim. Bütün olanlarımı itirə bilərdim. Bəs həmişə yoxsulluq və ehtiyac içərisində yaşayanlar nə edirlər?

- Yəqin ki, yoxsulun ləyaqəti, mənliyi və vüqarı nəfsi birdəfəlik çıxarıb qovmuşdur. Ona görə də ləyaqət onlarda dünya mülkünə heç bir nəzər belə salmadan sanballı həyat yoluna düşmüşdür.

Bütün insanlar belə olsaydı, daxili gözəllik üzə çıxsaydı insan surətinin gözəlliyini fırça çəkə bilərdimi?

Məncə yox.

*Şamaxı,
05.08.2009.*

QORXU

- Yəqin ki, Kömür Fikrəti tanıyırsan?

Dedim: - Hə.

Bax, o, Kömür Fikrət üç il bundan qabaq gedib natarusa, xərc verib anadan olduğu ili bir il irəli çəkib ki, mən gərək pələng ili olam. Axı, mən Fikrətin pələngdən nəyim əskikdi. Pələnglə odun doğrayanda üz-üzə çıxdım. Ağzında yekə bir cüyür aparırdı. Baxdı üzümə, bir söz demədi. Mən onun üzünə dedim ki, sən öl, səninlə işim yoxdu. Heç apardığın ov haqqında da təbiəti mühafizə idarəsinin rəisi Sabir müəllimə də xəbərçilik etməyəcəm. O da başı ilə “sağ ol”, - deyib getdi. Deməli, pələngin özünün də mənim yanımda sirri var. Özün bilirsen də, biz dədəbaba sirr dağıdan adam olmamışıq. Bundan sonra da olmaıq.

Nəyimə lazımdı siçan ili. Siçan elə murdardı ki, adı çəkiləndə ökbəm ağzıma gəlir. Bir də utanıram “Siçan ili” deməyə. Bax, indi deyəcəm "Pələng ili".

- Necədi səninçün?

Mən çar naçar, Kömür Fikrətə cavab verdim.

- Sən öl, çox əla. Elə mənim də pulum olsaydı, ilimi dəyişdirərdim. İlan ilindən heç mənim də xoşum gəlmir. Heyif ki, əlim aşağıdı.

- Oğlumun canı, mən özüm də borca düşdüm. Ancaq neyləyim. Bu “Siçan ili” söhbəti məni lap karıxdırmışdı. Üstün-

dən iki il keçmişdi. Çayçıda çay içirdik. Söhbət qızıq idi, çay soyudu. İsti çay gətirib, çayı təzələməyə sifariş verdim. Kömür Fikrət etiraz etdi. Dedi ki, yox vallah, yaxşıdı, israfçılıq nəyə lazım. Camaat soyuq piyvəni xorhaxorla içir. İndi bir az soyuyub deyə çayı atdıraq. Yenisin gətizdirək ki, iş bilmişik. Təzədən çay pulu verək. Mən çox ucadan güldüm. Onun "Nəyə gülürsən?" - sualına cavab verdim ki, köhnə əhvalata gülürəm. Təzə çay gəldi. İçdik və getdik evə. Ayrılanda yenə güldüm. O nə qədər etdisə, bir söz demədim.

Bilirsiz də, bu il siçan üstə gəldi. Hamı başladı siçan ilin tərifləməyə. Nəinki siçan ilin, lap siçanın özünü də elə tərifləyirdilər ki, gəl görəsən. Onun zəhmətkeş, ağıllı, tədbirli olmağından, var yoxunu gizlətməyi bacarmasından gecə-gündüz televizorlar və qəzetlər danışır və yazırdılar. Hətta çox urvatdı qəzetlərdən biri yazırdı ki, böyük dövlətlərdən biri bu ili siçanın adına siçan təsvirli "Orden" buraxacaq. Onu da zəlzələnin olacağını bir saat əvvəl xəbər verən "Yer altından yasa gedənlərə", "Dünya xadimi" kimi təqdim edəcəklər. Siçan ilində doğulan uşaqların hər birinə bir illik pul müavinəti veriləcək.

Siçan ilinin belə tərifləndiyini görən dostum indi düşüb qorxuya ki, siçanı bu qədər tərifləyirlər. Qorxuram axırda ona yüksək vəzifə verərlər. O da məşğul olub görür ki, mən onu bəyənməyib ilimi dəyişmişəm, iş qarışar. De gəl, get otur, dünya məhkəməsinin qarşısında. Səhərişi gün söhbətimiz siçan ilindən düşdü. Kömür Fikrət yaman təlaş içində idi. Mən bir az səbrli olmağı tövsiyyə etdim. Ancaq kişi dincəlmirdi ki, dincəlmirdi. Elə deyirdi, bu ilin çanağı mənim başımda çatlayacaq.

Ayrıldıq. Axşamdan bir xeyli keçmiş qapı döyüldü. Döymək var döymək. Elə bu siçanı, bu tezliklə də hansı vəzifəyə qoydular ki, kişi sabahı gözləyə bilməyib, məsələhətə gəlib.

Elə o anda Fikrət başladı ki, mənə borc pul ver. Mən ölüm “yox” demə.

- Neyləyirsən, gecənin bu vaxtı pulu?
- İndi bu saat natarusun evindən gəlirəm. Danışdım yenə məni köhnə ilimə qaytaracaq.

- Siçan ilinə?

- Sevinə-sevinə hə, siçan ilinə. İndi bir az kəsirim var.

- Nə başınızı ağrıdım. Verdim pulu, getdi.

Üç gündən sonra Kömür Fikrət mənə təzə metirkasın göstərdi. Bəli, o, siçan ilində anadan olmuşdu.

Bu dəfə daha gülmədim getdim fikrə: “Allah, görəsən bu millətin əvvəlidir, ya axırı”.

*Şamaxı
20110, yanvar*

SALAMIN SAVABI

Firudin əmi bizə gəlmişdi. Eşitmişdi ki, babam qripləyib. Gəlmişdi kişi babamdan hal-əhval tutmağa.

Mən cumdum qabağına. Öpdü üzümdən. İtimizi çörəklə aldı-dıb apardım evin böyrünə. Kişi keçdi içəri. Babamla salamlaşdı. Başladılar söhbətə. Bayır soyuq idi. Babam məni çağırırdı. Oturtdu sobanın yanında: "Elə burada kitab oxu", - dedi. Yaxşı yadımdadı. Mən onda üçüncü sinifdə oxuyurdum. Nağılları yaman çox sevirdim. İnternet o zamanda yox idi. Heç o söz dilimizdə işlənmirdi. Hə, nə bilim, babamgil keçmişdən, indidən söhbət etməyə başladılar. İndiki uşaqların dəcəlliyindən danışmağa. Elə bu yerdə Firudin əminin yadına uşaqlığından bir söhbət düşdü:

"Ay Xələf, bizim zəmanəyə görə öz dəcəlliyimiz vardı ha. At çapardıq, kəl döyüşdürərdik, giləs ağaclarının ən uca budağına çıxmaqla öyünərdik. Sonra da yıxılıb qolu-qıçı sarıqlı gəzərdik. Bunu özümüzə şərəf bilərdik. Elə o vaxtdan deyirəm. Atın üstündə şax gəzərdik. Bunu özümüzə şərəf bilərdik. Elə o vaxtdan deyirəm. Atın üstündə şax oturduğuma görə Sirac baba mənə "bəy" deyirdi. Sonradan hamı mənə "bəy" dedi. Heç indi də adımlı deyən yoxdu. Hamı mənə "bəy" deyir. Əsl adım mənə idarələrdə lazım olur.

Hə, uşaqlıqda, cavanlıqda nə qazanırsan o da qalır sənə. Yaxşı işin yaxşı kimi, pis işin pis kimi qalır üstündə. Bəziləri deyir ki, uşaqları öyrətmək lazımdı. Bu düzdü, ancaq uşaqlara düzlüyü, cəsarətli olmağı, öz kəndini sevməyi öyrətmək lazımdır. Bir də keçmiş haqqında, qəbirstanlıqda yatanların yaxşı işləri haqqında uşaqlara çox danışmaq lazımdır.

- Yox, ay bəy, uşağın gərək canında olsun. Nəslindən onun canında bir şey olsun. Yoxsa düzələn iş deyil. Gör, Sayad mənə nə danışır? Sayad o mənə danışdıqlarını de, bəy də eşitsin.

- Baba, nəyi deyirsən?

- Peyğəmbər əleyhissəlamın salam alması haqqında.

- Hə, baba, biz müəllimlərə və böyüklərə "salam" deyə müraciət edirik. Bir dəfə yenə Aslan müəllimə salam verdik. Müəllim bizə Peyğəmbərlə (s.ə.s.) bağlı maraqlı bir söhbət danışdı. Birisi Peyğəmbərə (s.ə.s.) belə salam verir: "Əssəlamu-əleyk".

Peyğəmbərsə (s.ə.s.) cavabında "əleykə-səlam və rəhmətullah" deyir. Başqa birisi bunu eşidəndən sonra peyğəmbərə (s.ə.s.) "əs-səlamu-əleykə və rəhmətullah",- deyib salam verir.

Peyğəmbərsə (s.ə.s.) "əssəlamu -əleykə və rəhmmətullahu və bərəkətuh",- deyir. Üçüncü adamsa bunu eşidib "əssəlamu -əleykə və rəhmətullahu və bərəkətuh" - deyib salam verir.

Peyğəmbər (s.ə.s) onun salamına eyni ilə cavab verir. Peyğəmbərin (s.ə.s.) yanında olan şəxs soruşur ki, ya Peyğəmbər, (s.ə.s.) üçüncü şəxsin salamına niyə əlavə etmədin?

O, şəxsə Peyğəmbər (s.ə.s.) cavab verir ki, üçüncü özü hamı-sın dedi.

- Bəy baba, indi bunlardan hansın işlətmək yaxşı olar?

- Baban hansın məsləhət bilib?

- Hə, babam dedi ki, birinci yəni "əssəlamu-əleyk" deyib salam ver, salam alanda da "əleykə-səlam və rəhmətullah" de.

- Elə mən də onu məsləhət bilirəm. Bir də yadında saxla və yoldaşlarına da de. Salam verməyin on savabı var. Salamı verənə doqquzu, alana isə biri çatır. Salamı birinci verməyə çalışmaq lazımdır ki, salam verəndə doqquz savab qazanasan. Bax, mənim, ağıllı dostum mən də səndən bu gün bir kəlam öyrəndim. Öz salamımda mən də düzəliş edəcəm. Sağ ol, indi dur get oyn. Mənim babanla söhbətim var.

Mən getdim. Daha bilmədim onlar nə danışdılar.

Axşam babam mənim üzümdən öpdü: - "Sən Firudin kişinin yanında məni ucaltdın",- dedi.

*Şamaxı
2009*

MÜCÜ CUHUDU

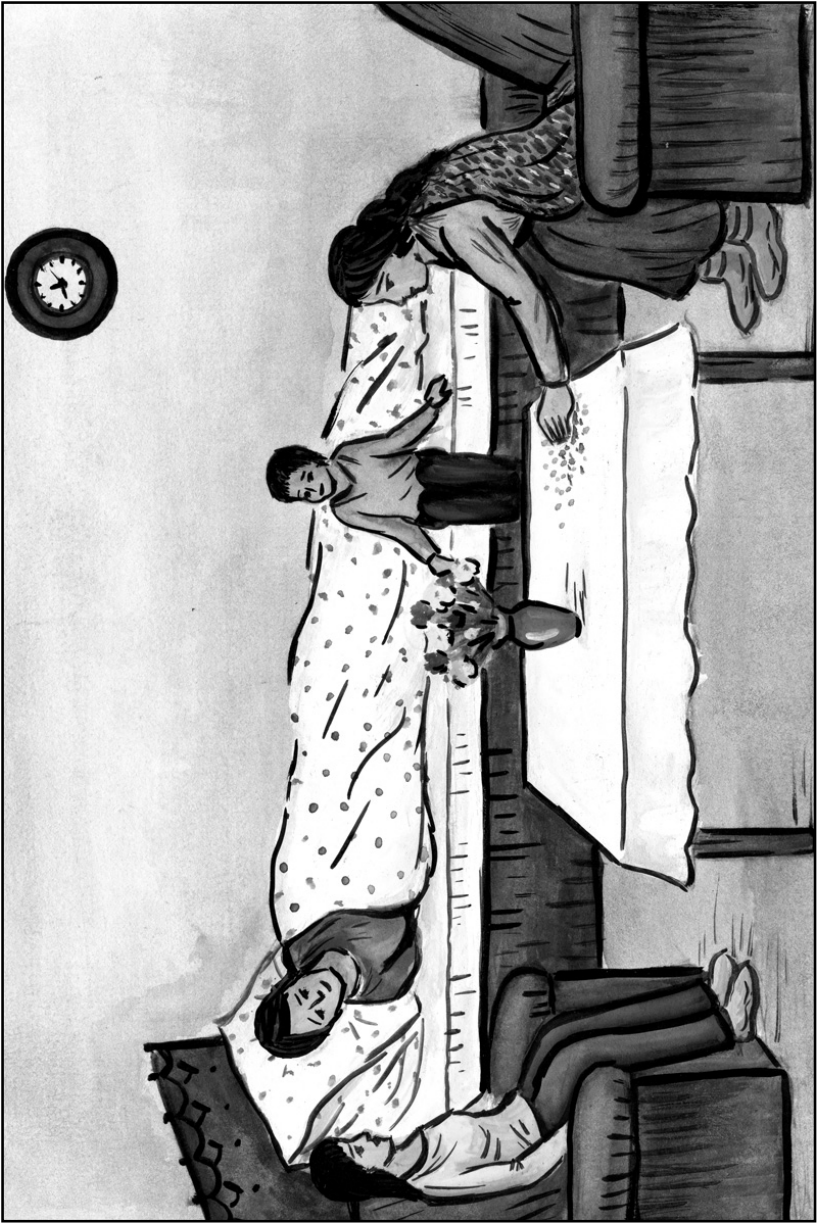
Anam iki gün idi ki, qızdırmadan əziyyət çəkirdi. Tez-tez buz istəyirdi ki, buzu sinəsinə qoysun. Qohum-əqrəba yanından əl çəkmirdi. Qış sərt keçdiyindən arvadı kənddən rayona həkimə apara bilmirdik.

Xanbəyim xala anama baş çəkməyə gəlmişdi. Yun şala bürünmüşdü. Qorunurdu soyuqdan. Qorunurdu qış küləyinin hər-bə-zorundan, qorunurdu bütün canlı və cansızları titrədən qış axşamının şaxtasından. Keçdi içəri. Əvvəl əllərin qızdırdı ocaqda. Qızmadı bədəni. Tez özün verdi kürsüyə, oturdu kürsüdə. Dodaqları titrəyə-titrəyə anamdan hal-əhval tutdu. Onun xəstəliyinin səbəbin soruşdu. Sonra yenə oturdu kürsüdə. Əlin cibinə salıb, iki salxım qorğa, bir sıxım ləpə tökdü kürsünün üstündəki məcməiyə. Hərə bir çimdik götürdü, qorğadan yenə tökdü. Bacım özün saxlaya bilmədi:

- Ay xala Mücü cuhudu kimi qırtım-qırtım verirsən qorğanı. Çıxart tök ortalığa. Biz də birdəfəlik işimizi bilək. Ya yeyək, ya da yeməyək...

Hamı güldü. Mən də güldüm. Amma bilmədim bu nə sözdü. Axı nə biləydim Mücü haradı, Mücü cuhudu kimdi? İndi deyilib bu söz. Demə Mücü kəndində yaşayan cuhudlar çox xəsis olumuş. El də bu adı verib onlara.

Bir də o yadımda qalıb ki, anam deyərdi: "El tikəni, heç sel də sökə bilməz", onun üstündən bir dəfə bir həyatı da demişdi. Bir həftədən sonra anam sağaldı. Yavaş-yavaş ev işləri görməyə başladı.

*Əzizim qala yana,
Od düşə tala yana.
Elin qoyub getdiyi
İtməz, min qala yana.*

Anamdan soruşdum, Mücü cuhudu sözünün nə demək olduğunu.

- Ay oğul, biz də bizdən əvvəlkilərdən eşitmişik. Eşitmişik ki, bir neçə nəsil bundan əvvəl Mücü kəndinə cuhudlar gəlib, ticarət işləri görməyə. Onlar qalib, neçə illər yaşayıblar, kök salıblar orda. Alış-veriş edib, var-dövlət yığıblar. Həmişə yadelli yad elə var-dövlət yığmağa gələr, yığdıqlarından bir qəpik də olsun xərcləməzlər. O cuhudlar da belə ediblər. Hey yığıblar, ancaq elə xeyir verməyiblər. El də onlara xəsis adın yapışdırıb. Hər kəs xəsislik göstərsəydi, ona Mücü cuhudu deyərdilər. Bəli anamgil deyərki ki, cuhudlar bu yerlərə gəlmədi. Gəlmələr də elədi, qadan alım. İndi başa düşdün?

- Hə bunu başa düşdüm.

- Nə var, yenə sualın var?

- Var ana, var.

- De, görüm indi nə çıxardacaqsan?

- Ana indi şəhərimizdə ingilis, amerikalı, ərəb, italyan, almanlar yaşayır və işləyirlər. Onlar da elədir?

- Ay oğul, bu çətin sualdı. Ancaq onlar çörək verən olsaydı, öz ölkələrində işləyib çörək verərdilər. Deməli, onlar da bura var-dövlət yığmağa gəliblər. Əlbəttə, onlar da Mücü cuhudlarından geri qalan deyillər.

Onda mən fikrə getdim. Daha anama sual vermədim. Özüm-özüm-dən soruşdum: “Gəlmələr belədisə onda onları niyə ölkəmizə qoyuruq?” Bir də fikirləşdim ki, yəqin bu uşaqların işi deyil. Yenə fikirləşdim ki, heç böyüklərin də işi deyil? Bəs, onda görəsən kimin işidir?

Bayırdan əmim oğlu Fayılın səsi gəldi. Qaçdım çölə, ona qoşulub getdim oynamağa.

Fikirlərim də qaldı uşaq dünyamda oynamağa.

Bunları uşaq olanda demişdim. İndi belə sözləri danışa bilmərəm. Gəlmələr bizdən çoxdur. Həm də varlıdırlar. Danışaram basıb məni milçək kimi əzərlər.

Şamaxı.
05.01.2009

MÜNDƏRİCAT

Baxmaq sizdən (povest).....	5
-----------------------------	---

Hekayələr

Dərsiz ana.....	33
Ocaq tüstüsü.....	44
İki məhəbbət.....	52
Dərd yazanın dərdi.....	61
Ağır daş.....	71
Köçən daşlar.....	77
Özgə qazancı.....	82
Kini yuyan göz yaşı.....	91
Kəfin kötəyi.....	102
Oğuz çınarı.....	115
Şəhid tatarısı.....	124
Şir Qafar.....	130
Tülkü Kaman.....	135
Mənim ekiz qardaşım.....	140
Yaxşılar kəndi.....	145

Yollar.....	149
Gözlərim.....	152
Torpaq və daş.....	155

Uşaqlar üçün

İnsan arının dostudur.....	158
Daş qocalanda ləl olur.....	162
Ləyaqətin tacı.....	165
Üç sağ ol.....	169
Mənim inşam.....	172
Döyüş.....	177
Qorxu.....	181
Salamın savabı.....	184
Mücü cuhudu.....	186

Əvəz Süleyman
“Dərd yazanın dərdi”

Bakı “Yazıçı” nəşriyyatı - 2010, 192 səh.

Nəşriyyat direktoru:

Şəmsi VƏFADAR

Kompüter tərtibatçısı,
dizayner və texniki
redaktoru:

Ələsgər HÜSEYNOĞLU

Operatorlar:

Fatimə HƏMİDOVA
Zərifə BAĞIROVA
Gunel MƏMMƏDZADƏ

Yığılmağa verilmişdir: 01.10.2010

Çapa imzalanmışdır: 20.11.2010

Kağız formatı: 60x84 1/16

Fiziki çap vərəqi: 11,87

Mətbə kağızı: № 01

Sifariş: № 11 Sayı: 500 nüsxə

*Bakı “YAZIÇI” nəşriyyatı, Mətbuat p-r. 24,
Telefon:(99412) 510-68-49, (99412) 510-79-94
E-mail: desinger2010@mail.ru*